

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**II. CONSTANTİUS DÖNEMİNDE ROMA İMPARATORLUĞU
(DİNİ VE SİYASİ TARİH)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin ÖRNEK

Balıkesir, 2013

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**II. CONSTANTİUS DÖNEMİNDE ROMA İMPARATORLUĞU
(DİNİ VE SİYASİ TARİH)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin ÖRNEK

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Turhan KAÇAR**

Balıkesir, 2013

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı'nda 200812517004 numaralı Yasemin ÖRNEK'in hazırladığı "II. Constantius Döneminde Roma İmparatorluğu (Dini ve Siyasi Tarih)" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca ..3.6.2013.. tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan.....^{Prof. Dr. Torkun KASAP}.....İmza.....
Unvanı, Adı- Soyadı

Üye.....^{Prof. Dr. Mustafa DAŞ}.....İmza.....
Unvanı, Adı- Soyadı

Üye.....^{Doç. Dr. Arzu KUCUKSİPAHIOĞLU}.....İmza.....
Unvanı, Adı- Soyadı

Üye.....İmza.....
Unvanı, Adı- Soyadı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

..11.06/2013

Enstitü Müdürü

(Unvanı, Adı, Soyadı)

Doç. Dr. Zeynep DAŞ YARCI

ÖNSÖZ

IV. yüzyılda Roma Devleti dini, siyasi ve sosyal değişikliklere tanıklık etmiştir. Roma Devlet'indeki bu değişimlerde Diocletianus ve I. Constantinus'un reformlarının katkısı fazladır. Özellikle Constantinus'un Hıristiyanlığı kabul etmesi, Roma Devlet'inde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur.

Constantinus'un halefi ve oğlu olan II. Constantius Roma Devleti'nin değişen bu yeni düzeninde devleti yönetmeye başlamıştır. II. Constantius 337 yılından 361 yılına kadar geçen süre zarfında iktidarda kalmıştır. Fakat bu kadar uzun bir süre iktidarda kalmasına rağmen II. Constantius dönemi akademik ortamda fazla bir ilgi görmemiştir. İlk Hıristiyan imparator olan selefi Constantinus hakkında sayısız kaynaklar mevcuttur. Constantinus döneminin bu kadar ilgi görüp, II. Constantius döneminin ise bu ilgiden mahrum bırakılması büyük bir eksikliklerdir. Oysaki Constantinus döneminde gerçekleştirilen reformların, özellikle Hıristiyanlığın, devlette tutunabilmesini sağlayan II. Constantius döneminde yaşanan olaylardır.

Aynı şekilde halefi olan Roma Devleti'nin son pagan İmparatoru Julianus –çok kısa bir süre iktidarda kalmasına rağmen- hakkında da kaynaklar çok fazladır. Pagan dinini tekrar Roma'da canlandırmak üzere birçok girişimde bulunmuşsa da başarılı olamamıştır. Julianus'un dini alandaki başarısızlığının nedenini II. Constantius döneminde aramalıyız. II. Constantius, babası gibi Hıristiyanlığı Roma topraklarında ateşli bir şekilde savunmuş ve bu dinin koruyuculuğunu üstlenmiştir. Böylece, Hıristiyanlık Roma topraklarında kalıcı olabilmıştır. Constantinus ve II. Constantius'un, Hıristiyanları sistematik bir şekilde devlet içerisindeki yapılandırması da Avrupa'nın bugünkü oluşumuna neden olmuştur.

II.Constantius'un Roma İmparatorluğu başlıklı çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. I.Bölümde, II.Constantius'un ailesi, kişiliği ve yapmış olduğu evlilikler ele alınmıştır. II. Bölümde, II. Constantius dönemindeki siyasi olaylar, III.Bölümde II.Constantius ve II.Şapur dönemlerindeki Roma – Sasani ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızın son bölümünü olan IV. Bölümde ise; Hıristiyanlığın II. Constantius dönemindeki durumu işlenmiştir. Özellikle Arius'un düşüncelerinin bu dönemdeki konsiller üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Bana bu konuyu öneren ve kaynak konusunda yardımcı olan, çalışmamla ilgili görüş ve önerilerini benimle paylaşan hocam Prof. Dr. **Turhan Kaçar**'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamın kaynakça kısmının oluşmasında yardımcı olan Cardiff University öğretim görevlisi Josef Lössl' e de yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Yasemin ÖRNEK
2013

ÖZET

II. CONSTANTIUS DÖNEMİNDE ROMA İMPARATORLUĞU (DİNİ VE SİYASİ TARİH)

ÖRNEK, Yasemin

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Turhan KAÇAR

2013, S.168

I. Constantinus'un 337 yılındaki ölümünden sonra, kısa süren belirsizlik döneminden sonra devlet oğulları II. Constantinus, II. Constantius ve Constans arasında paylaşılmıştır.

II. Constantinus'un kardeşi Constans'ın topraklarına saldırması sonucu ölmesi ile devlet Constans ve II. Constantius arasında tekrar bölünmüştür. Fakat bu istikrarlı dönem de fazla uzun sürmemiş, Magnentius adındaki bir isyancı Constans'ın topraklarına saldırmış ve 18 Ocak 350 tarihinde kendini Augustus olarak ilan etmiştir.

II. Constantius hem kardeşinin intikamını almak hem de Magnentius'u saf dışı bırakmak için hazırlıklara başlamış ve Mursa Savaşını gerçekleştirmiştir. Magnentius'un bu savaşı kaybetmesiyle, II. Constantius Roma Devleti'nin tek imparatoru olmuştur.

Magnentius'un isyanı esnasında da doğu sınırında Sasani tehlikesi baş göstermiş ve II. Constantius iktidarda kaldığı sürece ülkenin doğu sınırını Sasani Devletine karşı savunmak durumunda kalmıştır.

İmparator, ülkede siyasi birliği tesis etmek ile kalmamış aynı zamanda dini alanda da bir birlik oluşturmaya çalışmıştır. İznik Konsilin kararlarına

rağmen ÷lkede Arius'un dūřūnceleri engellenememiřtir. Doęulu piskoposlar arasında bu dūřūnce, artan baskılara rağmen yayılmaya devam etmiřtir. Bu durum ise; kilise içerisinde ayrılıkların artmasına neden olmuřtur. Babası Constantinus gibi, II. Constantius da toplumdaki dūzenin saęlanmasında dinin birleřtirici gūnūnūn farkına varmıřtır. Bu yūzden iktidarda kaldıęı sūre zarfınca, İznik Konsili kararlarının memnun edemedięi doęulu piskoposları da içine alan bir inanç bildirisi oluřturmaya çalıřmıřtır.

Anahtar Kelimeler: II. Constantius, Sasani Devleti, İznik Konsili, Arius ve Dūřūnceleri, I. Constantinus.

ABSTRACT**The Roman Empire Age of II. Constantius
(Religious and Political History)****ÖRNEK, YASEMİN****Master Thesis, Department of History,****Adviser: Prof. Dr. Turhan KAÇAR****2013, 168 pages**

After the death of Constatine I in 337, the country was shared among his sons, Constantine II, Constantius II and Constans, after a tentative period.

With the death of Constantine II after his brother attacking his land, the country was shared again between Constans and Constantine II. But this consistent period did not last too long, a rebel called magnentius attacked the land of Constans and announced himself as Augustus.

Both in order to take revenge of his brother and also to eliminate Magnentius, Constantius II started to be prepared and carried out the battle of Mursa Major. Defeating Magnentius, Constantius II became the sole ruler of the Roman Empire.

During the rebellion of Magnentius, at the eastern border there was a threat from the Sassanid Empire, and Constantius II was obliged to defend the eastern border during his rule.

The emperor founded not only the political union in the country and also the union of religion. In spite of the decisions Council of Nicae, in the country, thoughts of Arius could not be precluded. Among the easterner

bishops, this thought continued to spread despite increasing constraints, which caused separations in the church. Like his father Constantine I, Constantius II realized that the religion had a connective effect on the society. Thus, he tried to found a union of religion, including the easterner bishops who decisions Council of Nicaea could not make pleasant.

Key words: Constantius II, Sassanid Empire, Council of Nicaea, Arius and his thoughts, Constantine I.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XI
1. GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM	1
1.2. TEZİN AMACI	2
1.3. TEZİN ÖNEMİ	3
1.4. VARSAYIMLAR	3
1.5. SINIRLILIKLAR	4
1.6. TANIMLAR	4
1.6.1. Augustus	4
1.6.2. Caesar	4
1.6.3. Dörtlü Yönetim	5
1.6.4. Nobilissimus	5
1.6.5. Credo	5
1.6.6. Diaconus	5
1.6.7. Kristoloji	5
2. İLGİLİ ALANYAZIN	5
2.1. Kuramsal Çerçeve	5
2.2. İlgili Araştırmalar	6
3. YÖNTEM	9
3.1. Araştırmanın Modeli	9
3.2. Bilgi Toplama Kaynakları	9
3.3. Verilerin İşlenmesi, Çözümü ve Yorumlanması	9
4. BULGULAR VE YORUM	11
4.1. II. CONSTANTİUS'UN DOĞDUĞU ROMA DÜNYASI	11
4.1.1. II. Constantius'un Ailesi	11
4.1.2. II. Constantius'un Yapmış Olduğu Evlilikler	17

4.1.3.II.Constantius'un Kişiliği	20
4.2.II.CONSTANTIUS DÖNEMİNİN SİYASAL KRİZLERİ	27
4.2.1. Roma Devletinin II.Constantius ve Kardeşleri Tarafından Paylaşımı	27
4.2.2. Constans ve II. Constantinus Arasındaki Mücadele	37
4.2.3.II.Constantius ve Magnentius Arasındaki Mücadele	40
4.2.4. Magnentius'a Karşı Yeni Caesar Vetrico	44
4.2.5.Gallus'un Caesar Olması	47
4.2.6. Mursa Savaşı	49
4.2.7. Gallus'un Ölümü	54
4.2.8.Julianus'un Caesar Olması ve Galya'daki Başarıları	58
4.3.II. CONSTANTIUS DÖNEMİ ROMA-SASANI İLİŞKİLERİ	69
4.3.1. Arka Plan: Anadolu'da Romalılar ve Sasaniler	69
4.3.2.IV. Yüzyıl Roma-Sasani İlişkilerinin Kilit Noktası (298)	73
4.3.3. II. Şapur ve Batı Politikası	75
4.3.4. Nusaybin Kuşatmaları	77
4.3.5. Amida (Diyarbakır) Kuşatması (395)	86
4.3.6.Julianus'un Augustus Olması ve II.Constantius'un Ölümü	91
4.4. ARIUS VE DİNSEL DÜŞÜNCELERİNİN IV. YÜZYILDA ROMA DEVLET'İNDE YAYILIMI	98
4.4.1. Arius ve Doktrini	98
4.4.2. İznik Konsili ve Sonrası	105
4.4.3. II. Constantius Dönemi İsa Teolojisi Tartışmaların Başlaması ve 341 Antiochea Konsili	109
4.4.4. 343 Serdica Konsili	115
4.4.5. Sirmium, Arles ve Milano Konsillerinin Toplanması	121
4.4.6. 359 Ariminum Konsili	127
4.4.7. 359 Seleucea (Silifke) Konsili	139
5.SONUÇ ve ÖNERİLER	148
5.1. SONUÇ	148
5.2. ÖNERİLER	152
KAYNAKÇA	153
EKLER	159

KISALTMALAR

Amm: Ammianus Marcellinus

Bkz: Bakınız

CAH: The Cambridge Ancient History

CH: Church History

GCS: Die Griechischen Christlichen Schriftsteller (Akademia Verlag Berlin)

JRS: The Journal of Roman Studies

LCL: The Loeb Classical Library

M.Ö: Milattan Önce

M.S: Milattan Sonra

NPNF: The Nicene and Post Nicene Fathers

Soc: Socrates

Soz: Sozomenus

VC: Vita Constantini (Constantinus'un Hayatı)

Yaklş: Yaklaşık olarak

Yun: Yunanca

1.GİRİŞ

Bu bölümde araştırma konusunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları üzerinde durulacaktır.

1.1. Problem

Araştırma konumuzu oluşturan II. Constantius dönemi, IV. yüzyıl içerisinde uzun ve önemli bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönem zarfında Roma Devleti hem iç hem de dış tehlikelere maruz kalmıştır. Constantinus'un ölümünün ardından kardeşler arasındaki toprak paylaşımının, II. Constantinus'u memnun etmemesi nedeniyle iç savaşlar yaşanmıştır. II. Constantinus paylaşımından memnun olmadığını belirterek, kardeşi Constans'ın topraklarına saldırmış ve Roma topraklarında huzursuzluğun oluşmasına neden olmuştur. Bunların yanı sıra özellikle Magnentius gibi Vetrano ve Nepotianus gibi isyancılar da II. Constantius döneminde devlet düzeninin bozulmasında etkin rol oynamışlardır.

Gallus'un ve Julianus'un Caesar olmasıyla bu sancılı dönem atlatılmaya çalışılmışsa da ülkenin doğusunda Sasani tehlikesi baş göstermiştir. II. Şapur da, Sasani Devleti'nin kurucusu sayılan Ardeşir'den sonraki Sasani kralları gibi saldırgan bir batı politikası takip etmiştir. Bu sebeple, II. Constantius hem içerideki isyancılar ile uğraşmak zorunda kalmış hem de doğu sınırında Sasaniler ile mücadele ederek, devletin savunulmasını sağlamaya çalışmıştır.

İç isyanlar ve Sasani tehlikeleri ile uğraşan II. Constantius aynı zamanda ülkedeki dini birliği de sağlamaya çalışmıştır. İznik Konsili sonrasında oluşan ortam tam bir karmaşa dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. İznik itikadı, doğulu piskoposları memnun etmemiştir. Babasının sağlığında ülkenin doğu sınırında Caesar olarak görev yapan II. Constantius doğu piskoposlarının rahatsızlıklarını gidermek için uğraşmıştır. Bu

nedenledir ki, II. Constantius dönemi hem batıyı hem de doğuyu memnun etmek için ortak bir inanç bildirisi oluşturma çabaları ile geçmiştir.

Bu bağlamda araştırmamızda konuyla ilgili olarak hem Antik kaynaklardan hem de çağdaş kaynaklardan aşağıdaki sorulara cevaplar aranacaktır.

1. Constantinus'un ölümü sonrasında devletin durumu nasıl şekil almıştır?
2. Constantinus'un ölümünün ardından yaşanan belirsizlik dönemi hangi koşullarda aşılabilmiştir?
3. Constantinus ailesine karşı yapılan suikastlarda II. Constantius'un tavrı ne olmuştur?
4. II. Constantius'un şüpheli ve kararsız yapısı kararlarında ne derece etkili olmuştur?
5. Gallus ve Julianus'un II. Constantius'un koruması altındaki yaşamları nasıl olmuştur?
6. II. Constantius niçin Sasaniler ile mücadelesinde yoğun eleştirilere maruz kalmıştır?
7. II. Şapur niçin saldırgan bir batı politikası takip etmiştir ve bu politika sonucunda Roma- Sasani Devletleri arasındaki ilişki nasıl şekillenmiştir?
8. II. Constantius tarafından Aryanizm niçin desteklenmiştir?
9. II. Constantius hem doğuyu hem de batıyı memnun eden bir ortak inanç bildirisi için neler yapmıştır?

1.2. Amaç

Bu araştırmanın amacı, akademik ortamda çok fazla ilgiyi çekmeyi başaramayan II. Constantius döneminin siyasi ve dini olaylarını açıklamaktır. Batı literatüründe çok az bilgi sahibi olduğumuz II. Constantius hakkında Türkçe olarak bir eser bulunmamaktadır. Özellikle, II. Constantius döneminin tüm olaylarının Türkiye sınırları içerisinde geçtiği düşünüldüğünde, bu büyük bir eksikliklerdir. Başta Constantinopolis (İstanbul) olmak üzere Nicomedia (İzmit), Nicae (İzmit), Ancyra (Ankara), Amida (Diyarbakır) ve Nusaybin II. Constantius dönemindeki yaşanan olayların birincil elden tanıklarındır. Bunun

sonucu olarak da Bizans Tarihini ve Türk Tarihini birbirinden ayırmamız imkânsız görünmektedir. Çalışmamız oluşturulurken bu durum göz ardı edilmemiş ve II. Constantius döneminin Türkiye sınırları içerisindeki durumu açıklanmaya çalışılmıştır.

1.3. ÖNEM

Günümüzde Roma Tarihi, modern tarih yazıcılığında gittikçe artan bir ilgiyle incelenmektedir. Batı literatüründe Roma Devleti ile ilgili sayısız materyal bulmak mümkündür. Fakat Türkiye’de böyle bir imkân bulunmamaktadır. Türkçedeki Roma Tarihi ile ilgili eserler genellikle çeviri niteliğindedir. Bu da oluşan boşluğu doldurmak için yeterli değildir.

Roma Tarihine karşı olan ilginin artmasına rağmen, Batı dünyasında da II. Constantius dönemine karşı büyük bir ilgisizlik vardır. Neredeyse çeyrek yüzyılı bulan iktidar süresine rağmen Constantius hakkında tüm bilgileri içeren bir kaynak bulmak imkânsızdır. Avrupa’nın Hıristiyanlaşmasını sağlayan Constantinus ve sadece on sekiz ay imparatorluk yapan Julianus modern tarih yazıcılığında çok detaylı işlenmişlerdir. Bu iki dönem arasında imparator olan Constantius ise, nadiren hatırlanmaktadır. Uzun bir süre tahtta kalmasına rağmen, II. Constantius Roma İmparatorluğu tarihinde öne çıkan bir imparator olamamıştır.

Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, Constantinus’un Hıristiyanlığı kabul etmesi kadar, II. Constantius’un da Hıristiyanlığı Roma Devletinde devam ettirmesi önemlidir. Bugün Avrupa nüfusunun Hıristiyan olması bir bakıma bu nedene bağlıdır. Aynı şekilde pagan imparator olan Julianus’un, Hıristiyanlığı yok etme çabalarının başarısız olmasındaki nedenleri II. Constantius döneminde aramalıyız.

Bu çalışmamızın önemi ise, II. Constantius hakkındaki Türkçe literatürdeki boşluğu az da olsa gidermeye yönelik olmasından kaynaklanmaktadır.

1.4. Varsayımlar

II. Constantius Döneminde Roma İmparatorluğu (Dini ve Siyasi Tarih) adlı çalışmamızda sağlanan bilgiler, birbirleriyle doğrulamaya dönük mukayese yapıldığında, güvenilir ve geçerli bilgiler sunar. Çalışmamızda kullandığımız, antik ve çağdaş kaynaklar konumuzu açıklamaya yeterlidir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma, veri kaynağı olarak II. Constantius dönemini (337–361) açıklayan, ulaşabildiğimiz antik ve çağdaş kaynaklar, lisansüstü tezler, makaleler, süreli yayınlar ve sözlükler gibi yazılı bilgi kaynakları ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

1.6.1. Augustus

Augustus Latince olarak Majesteleri anlamına gelmektedir. Roma İmparatoru Gaius Octavius Thurinus'un onuruna pek çok Roma imparatoru isimlerinin başına Augustus'u bir unvan olarak eklemişlerdir.

1.6.2. Caesar

Roma Devletinde Caesarlığın uygulanması Vespasian döneminde başlamıştır. Diocletianus zamanında ise; imparatorluk yönetiminde gerçek bir kişiliğe bürünmüştür. Bu dönemden itibaren Caesar devletin yönetimi ve savunmasında söz sahibi olmuştur. Ferman yayınlayabilmiştir; fakat Caesarın ferman yayınlayabilmesi için Augustusun onayı ve fermanında isminin geçmesi gerekmektedir. Caesar, yönetimde söz sahibi olmasına rağmen Augustusa tabidir. Kendi başına yasama yetkisini kullanamaz. Mutlaka Augustustan izin alması gerekir.

1.6.3. Dörtlü Yönetim (Tetrarchia)

Antik Romalıların M.S. III. yüzyıl sonlarında devleti daha kolay idare edebilmek için uyguladıkları sistemin ismidir. Bu sisteme göre; imparatorluk

idari açıdan iki kısma ayrılır ve her birinde iki Augustus hakimdir. Her iki Augustus kendilerine birer Caesar atamak zorundadırlar ve Augustusların görev süreleri dolduğunda Caesarlar yeni Augustuslar olarak görevi devralırlar. 292 yılında imparator Diocletianus, kendisine devletin doğu kanadını ve Maximianus'a batı kanadının yönetimini vererek bu sistemi ilk uygulayan kişi olmuştur.

1.6.4. Nobilissimus

Türkçe en asil anlamına gelen Nobilissimus, Geç Roma ve Bizans İmparatorluklarında en yüksek imparatorluk unvanlarından biridir.

1.6.5. Credo

İnanmak, düşünmek anlamına gelmektedir.

1.6.6. Diaconus

Kilise görevlisi.

1.6.7. Kristoloji

Hz. İsa'nın kişiliği (özü) ve yaptığı işler üzerine teolojik çalışmadır.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Çalışmamıza II. Constantius'un ailesi ve kişiliği hakkında bilgi vererek başlanılmıştır. Kardeşler arasındaki yönetimin paylaşılmasından, bu geçen süredeki belirsizlik dönemindeki Constantinus sülalesine yapılan suikastlardan ve iç isyancıları anlatarak devam edilmiştir. Bu gibi olayların II. Constantius dönemine etkileri anlatılarak, Constantius döneminin tarihi arka planının daha iyi anlaşılabilmesi sağlanılmaya çalışılmıştır.

Henüz Caesar olarak doğu sınırında görev yapan II. Constantius'un, imparator olduktan sonra Sasaniler ile mücadelesini anlatılarak devam edilmiştir. Constantius'un, Sasani Devleti ile olan ilişkileri kendisinden öncesi ve sonrasıyla karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır.

Aryanizmin II. Constantius dönemindeki durumundan ve Ariusçu grubun II. Constantius zamanında toplanan konsillerdeki durumuna değinilerek araştırmamız sonlandırılmıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Araştırmamızın önemli bir bölümü antik kaynakların incelenmesine dayanmaktadır. Bu kaynaklardan ilki üzerinde özenle durulması gereken Ammianus Marcellenus'un yazmış olduğu Roma Tarihi (*Res Gestae*) eseridir. Ammianus, Roma ordusunda birçok sefere (354'de Galya, 357–360 Sasani-Roma Savaşları, 363'te İmparator Julianus'un Sasani Seferi) katılmış ve M.S. 4. yüzyılın başlarında Latince olarak 31 kitaplık Roma Tarihi adlı eserini kaleme almıştır.

Eser, Tacitus'un eserinin devamı olarak İmparator Nerva'nın ölümünden (M.S. 98) Valens'in hayatını kaybettiği 378 yılındaki Edirne Savaşına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Fakat günümüze yalnızca M.S. 353–358 yılları arasındaki döneme ilişkin bölümler (14–31. kitaplar) kalmıştır.

Günümüze kadar gelen 353–378 yılları arasını alan kalan bölümleri ayrıntılı olarak dönemi anlatmaktadır. Ammianus, savaş alanlarında ve gezilerde topladığı deneyimlerini tarihsel olayların tasvirinde iyi değerlendirebilen, Hıristiyan olmamasına rağmen Hıristiyanlıktan saygı ile söz edebilen ve başarılı psikolojik analizleri ile Roma Tarihini anlamamızı sağlayan önemli tarihçilerden biridir. II. Constantius döneminin Roma- Sasani ilişkilerini anlamamız için başvurmamız gereken ilk kaynaklardan biridir.

Diğer bir yazar ise kilise tarihçisi olan Eusebius'tur. M.S. 313 yılında İmparator Constantinus ve Licinius'un birlikte ilan etikleri Milano Fermanı ile

Hıristiyanlığa Roma Devlet'indeki diğer dinlerle aynı özgürlüğün tanınması, yeni bir tarih yazımı türünü ortaya çıkarmıştır. Bu türün ilk örneği Eusebius tarafından yazılmıştır

Hıristiyanlığı Pagan felsefeye karşı savunan 10 kitaplık ilk kilise Tarihini (*Ekklesiastike Historia*) kaleme almıştır. Ayrıca Vita Constantini (Constantinus'un Hayatı) adıyla bilinen eseri, imparatorun bir vaaz'ını da ilişğinde bulundurmakta ve modern tarihçiler tarafından genellikle tek taraflı olarak eleştirilmektedir. Roma Tarihinde kilise tarihçiliği geleneğini başlatan Eusebius, sonraki yazarlar tarafından örnek alınmıştır. Dönemin Hıristiyanlığını anlayabilmemiz açısından önemli bir kaynaktır. Eusebius'un başlatmış olduğu bu kilise tarihçiliği Sozomenus ve Socrates tarafından da devam ettirilmiştir.

II. Constantius dönemini değinen diğer bir kaynak da Zosimus'un eseri olan *Nea Historia* (Yeni tarih)'dir. Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius (408–450) zamanında yüksek devlet memurluğunda bulunan Zosimus, 500 yıllarında 6 kitaplık bir Roma tarihi kaleme almıştır. Tarihsel yorumların yapıldığı eserde Augustus'tan Diocletianus'a kadar olan dönem kısa bir özet halinde, Diocletianus'tan 410 yılına kadar olan süre ise ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Kendisi Hıristiyan inançlarına bağlı olmayan yazar Roma Devleti'nin çöküşünden Hıristiyan imparatorları sorumlu tutmuş; devletin yıkılmasını eski Roma inançlarından uzaklaşmanın bir cezası olarak görmüştür. Bu bağlamda, Roma Devleti'nin son pagan İmparatoru olan Julianus övülmekte, ilk Hıristiyan imparator olan Constantinus ve oğlu II. Constantius eserde yerilmektedir.

Araştırmamızda kullanılan bir diğer kaynak çeşidi ise, modern eserlerdir. Karşılaştırılmalı olarak antik kaynakların kullanılmasıyla oluşmuş bu eserler Constantius dönemini daha iyi anlamamızı sağlamamaktadır. *Cambridge Ancient History serisinin* 12–13 ve 14. ciltleri çalışmamız için önem taşımaktadır. Bu eserlerde özellikle Constantinus ve Julianus hakkında geniş bilgiler bulabilmekteyiz. Fakat Constantius'un ismi ayrı bir başlık altında bulunmamaktadır.

Modern kaynaklarda Constantius'un ismini ilk zikredenlerden biri T.D. Barnes'in (1993, Londra), *Athanasius and Constantius: Theology and Politics in the Constantinian Empire*, isimli eseridir. II. Constantius döneminin özellikle dini alandaki sorunları anlamamız açısından oldukça önemli bir eserdir. Fakat eserde Constantius'tan daha çok Athanasius'a atıf yapılmıştır.

Çalışmamızda yararlanılan diğer bir kaynak da Roma- Sasani ilişkilerini anlatan modern kaynaklardır. Bu kaynakların en başında Dodgeon-Lieu (Londra, 1994) tarafından ele alınan *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars* başlıklı eserdir. Eserde, M.S. 226–363 yıllarına ilişkin kaynaklarda ortaya çıkan kayıtların İngilizce çevirilerini vermektedir.

Roma- Sasani ilişkilerini ele alan diğer bir kaynak ise, Dignas-Winter (Cambridge,2007)'ın *Rome and Persia in Late Antiquity, Neighbours and Rivals*, adlı eserdir. Eser, İran ve Roma arasındaki sorun alanlarına işaret etmektedir.

Türkçe literatürde II. Constantius Dönemi Roma- Sasani ilişkilerini ele alan eser yok denecek kadar azdır. Kaçar (2006), Mezopotamya'da Roma-Sasani Çatışmaları: Nusaybin'in Düşüşü ve Kaçar (2009b) Anadolu'da Sasaniler ve Romalılar, M.S. 226–363: Emperyal İdeoloji ve Kriz, adlı eserlerde, II. Constantius dönemi hakkında bilgiler bulabiliriz.

Türkçe literatürde II. Constantius hakkındaki diğer bir eser de, Özyıldırım (2006), 359 yılı Seleucia Konsili Kararlarının Çözümlemesi isimli yüksek lisans tezidir. Eserin inceleme alanı, Arianizm ve sapkın olarak nitelenen öğretilerin çözümlenmesi için toplanan Silifke Konsili ve bu konsilden çıkan kararlar üzerine toplu bir bakış sağlanması ve bu Konsil'de alınan kararların Hıristiyanlık tarihindeki öneminden oluşmaktadır.

Araştırmamızda, bu temel başvuru kaynaklarının yanı sıra makale, dergi, broşür, bildiri ve süreli yayınlardan da yararlanılmıştır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmamızda tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma konusu ile ilgili yerli ve yabancı akademik eserler taranmış ve tarafsız bir şekilde yorumlanmıştır.

3.2. Bilgi toplama Kaynakları

Araştırma konusunu belirledikten sonra bu sahada yayınlanan eserlerden bir bibliyografya oluşturuldu Bibliyografya meydana getirilirken öncelikle telif eserlerden yararlanıldı daha sonra üniversite dergileri taranarak ilgili makaleler incelendi, Yüksek Öğretim Kurumunun tez katalogu tarandı.

3.3. Verilerin İşlenmesi, Çözümü ve Yorumlanması

Çalışmamız, 337-361 yıllarını kapsayan antik kaynakların belirlenip incelenmesi ile başlamıştır. Daha sonra bu dönemi kapsayan kitaplar ve makalelerin okunması ve karşılaştırılması olarak yorumlanması ile çalışmamıza devam edilmiştir. Ortaya çıkan bilgiler konu başlıklarına göre sırasıyla ele alınmış ve araştırmanın amaçları doğrultusunda veriler anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın sağlam kaynaklara dayandırıldığını göstermek ve bilginin doğruluğunu araştırmak veya aynı konuda fazla bilgi almak isteyenlere yol göstermek amacıyla dipnot kullanılmasına önem verilmiştir.

Yazım işlemi tamamlandıktan sonra araştırma metni okunup düzeltilmiş, ardından da araştırma sonucunda varılan sonuç ve değerlendirme kısmı kaleme alınmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

BİRİNCİ BÖLÜM

4.1. II. CONSTANTIUS'UN DOĞDUĞU ROMA DÜNYASI

4.1.1.II. CONSTANTIUS'UN AİLESİ

II. Constantius'un doğduğu yıllar, Roma Devlet'inde köklü değişimlerin yaşandığı IV. yüzyıla denk gelmektedir. Hıristiyanlığın, babası Constantinus tarafından kabul edilmesi, Roma Tarihinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. II. Constantius'un bu zaman diliminde doğmuş olması ise, kendisine büyük sorumlulukların düşmesi anlamına gelmektedir. Çünkü Constantinus'un kurmuş olduğu bu yeni düzeninin devamını sağlayabilecek kişi II. Constantius'tur.

II. Flavius'lar soyundan olan Julius Valerius Constantius 7 Ağustos 317'de Sirmium'da doğmuştur. (Socrates. II.47). Büyük Constantinus ve Fausta'nın ikinci oğludur. Büyük Constantinus'un babası Constantius Chlorus'tur. Sıradan Romalı bir general olan Constantius Chlorus imparatorluğa kadar yükselmiş ve Maximianus'un kızı Theodora ile evlenmiştir. Bu evliliğinden önce Helena ile evlilik dışı ilişkisinden I. Constantinus dünyaya gelmiştir. Fakat daha sonra Constantius Chlorus Theodora ile evlendikten sonra Helena ile de evlenerek Constantinus'un evlilik dışı dünyaya gelmesindeki durumu ortadan kaldırmıştır (Baydur, 1999, s. 11).

Constantius Chlorus, Dialectianus zamanında dörtlü yönetim (*Tetrarchia*) sistemi ile Augustus olan Maximianus'a Caesar olarak atanmıştı. Dialectianus, Roma Devletine yirmi yıl hizmet etmesinin ardından 1 Mayıs 305 tarihinde Nikomedia'daki (İzmit) askerlerinin huzurunda resmi olarak tahttan çekilmiş ve henüz hazır olmamasına rağmen aynı anda tahttan çekilmesi için Maximianus'a baskı yapmıştır. Çünkü dörtlü yönetimin kurulduğu temel esaslar bunu gerektirmektedir. Başta bulunan iki Augustus

görevden belli bir süre sonra feragat etmeli ve daha önceden atanmış olan Caesarlar, Augustus rütbesine terfi etmelidir. Düzenlemelerde anlaşmaya varılmasının ardından Galerius ve Chlorus *Augustus* olmuşlardır.

Dörtlü yönetim sisteminde Augustus olan Constantius Chlorus oğlu Constantinus ile birlikte Britanya'ya sefere çıkarlar. Ancak; Constantius 25 Temmuz 306 tarihinde beklenmedik bir şekilde ölür. Dioclectianus zamanında devlet yönetiminde başarılı bir yol izlenmesine neden olan dörtlü yönetim sistemi, Constantius'un ölmesi ile tam bir karmaşa haline gelmiştir. Roma tarihi boyunca askeri birlikler komutanlarının oğullarına bağlı kalmışlardır. Constantinus'a bağlı olan askerler de bu geleneği sürdürmüşlerdir. Augustus'un ani ölümü ile askerler Constantinus'u imparator ilan ederler. Roma tahtında hak iddia etmesi böylelikle başlayan Constantinus 324 yılında imparatorluğun tek hâkimi olmuştur.

Constantinus Fausta ile 307 yılında evlenmiştir (Zosimus. 2.10–2.39). Fausta, imparator Maximian ve Suriyeli eşi Eutropia'nın kızıdır (Zosimus. 2.10.6–39.1). Tam ismi ise Flavia Maxima Fausta'dır (Barnes, 1982, s. 43). Constantinus'un Fausta ile olan evliğinden II. Constantinus¹ (7 Ağustos 316) , II. Constantius (7 Ağustos 317) ve Constans (320 veya 323) dünyaya gelmiştir (Barnes, 1982, s. 44). Ayrıca Constantina (Ammianus. 14.1.2) ve Helena (Ammianus. 15.8.18) adlı iki kızı da bulunmaktadır. Helena ve Constantina'nın doğum tarihleri bilinmemektedir; fakat Constantina'nın Helana'dan daha büyük olduğu tahmin edilmektedir (Barnes, 1982, s. 43).

Fausta'nın, babası tarafından Constantinus ile evlendirilmesinde siyasi nedenler mevcuttur. Maximianus dörtlü yönetim sisteminde ilişkileri kuvvetlendirmek amacıyla kızını Constantinus ile evlendirmiştir. 293 yılında nişanlanan Constantinus ile Fausta tam on dört yıl sonra yani 307 yılında evlenmişlerdir (Grant, 1998, s.110). Maximianus yerini sağlamlaştırmak için Fausta'yı Constantinus'a karşı kullanmak istese de Fausta imparatora bu konuda ihanet etmemiştir. Eşine bu konuda oldukça sadık olan Fausta,

¹ II. Constantinus, Constantinus'un en büyük oğludur. Bir iddiaya göre; Constantinus'un gayri meşru oğludur ve annesi Fausta değildir. Bkz. (Jones, Martindale, Morris, 1971, s. 224).

Constantinus tarafından da hep saygı ile anılmıştır. Maximianus, Constantinus'u öldürmek için bir plan yapmış ve Fausta'yı da bu planda kullanmak istemiştir. Maximianus'un planına göre; Fausta eşinin yanından ayrılırken odanın kapısını açık bırakacak, Maximianus da böylelikle odaya rahatlıkla girebilecek ve Constantinus'u kendi elleriyle öldürebilecekti (Zosimus. 2.11). Fakat Fausta bu planda babasından yana tavır almamıştır. Bu planı eşini söylemiş ve Constantinus'u ölümden kurtarmıştır.

Constantinus'un Fausta'dan önce bir ilişkisi daha olmuştur. Gençliğinde, ilişkisi olduğu Minervina isimli bir kadından Krispus (Grispus) adlı bir oğlu olmuştur. Krispus, I. Constantinus'un en büyük oğludur ve erken 4.yüzyılda önemli rol oynamıştır. Laktans tarafından eğitilmiş ve askerlik deneyimi kazanma fırsatına sahip olmuştur. Krispus'a 1 Mart 317 yılında on yedi yaşında Serdica'da (Sofya) Caesar unvanını verilmiş ve Galya'nın yönetimi ona bırakılmıştır. Galya'da yönetimde söz sahibi olması sonucu çok küçük yaşta askerlik becerilerini gösterme fırsatını yakalayabilmiştir. Başarıları sayesinde halkın hayranlığını kazanmıştır; fakat Krispus'a karşı olan bu hayranlık Constantinus'un dikkatini çekmiştir. Oğlu ile aynı seviyede yer almak istemeyen İmparator bu durumu sona erdirmek için Krispus'u tutuklatmış ve Pola'ya göndermiştir. Krispus hakkındaki soruşturma kısa ve gizli olmuştur. Pola'da, kimilerine göre idam edilerek kimilerine göre ise; zehirlenerek öldürülmüştür (Gibbon, 1988, s. 58).

Krispus'un ölümü, sadece babası Constantinus'un kıskançlığı ile olmamıştır. Constantinus'un hırslı bir kadın olan eşi Fausta, Constantinus'un Krispus'a karşı düşüncelerinde önemli bir rol oynamıştır (Grant, 1998, s. 35; Treadgold, 1997, s. 35). Kendisinin namusunu kirletmiş olması ile Krispus'u suçlamış ve haklı olarak kendi çocuklarının en büyük rakibi olan genç prence ölüm cezası verilmesi için kıskanç imparatoru kolayca razı etmiştir (Gibbon, 1988, s. 59). Böylelikle Krispus'un ölümünde imparatoru etkilemiştir. Bunun nedeni de Krispus'u saf dışı bırakmak istemesidir. Çünkü Krispus yaşadıkça kendi oğulları tehdit altında olacaktır (Grant, 1998, s. 111).

Fakat Fausta'nın sonu da Krispus'tan farksız olmamıştır. İmparatorluk ahırlarında çalışan bir köle ile birtakım cinayetler tertiplediği ortaya çıkmış (ya da böyle denilmiştir) ve dayanması olanaksız bir sıcaklığa yükseltilmiş banyoda boğulmuştur (Gibbon, 1988, s. 59).

Krispus'un ölümü ile imparatorluk Fausta'nın II. Constantinus, II. Constantius ve Constans adlı üç oğluna kalır. Constans, I.Constantinus ve Fausta'nın en küçük oğludur². 320 yılında doğmuştur. 333 yılında Konstantinopolis'de Caesar olarak ve 337 yılının Eylül ayında Augustus olarak atanmıştır. Aemilius Magnus Arborius tarafından Latince eğitim verilmiştir (Jones, Martindale, Morris, 1971, s. 220). Babası Constantinus'un ölümünün ardından kardeşleri ile Roma topraklarını paylaşmış ve kendi payına İtalya, Afrika ve İllirya düşmüştür. 341 ve 342 yılları arasında Constans'ın Franklara karşı başarılı seferleri olmuştur. Constans, yönetimin ilk yıllarında başarılı olmuştur. Fakat ilerleyen yıllardaki kötü yönetimi ve köleler ile yakın münasebetinden dolayı eleştirilmiştir. Magnentius tarafından öldürülmüştür (Zosimus. 2.42).

Flavius Claudius Constantinus, Fausta ve I. Constantinus'un en büyük oğludur ve Arles'de doğmuştur (Zosimus. 2.20). İyi bir Hıristiyan olarak yetiştirilmiştir. 317 yılında Casear yapılmış ve 323 yılında babasının Sarmatlara karşı yaptığı seferde yer almış ve on yaşında Galya kumandanı olmuştur. II. Constantinus, babasının ölümünün ardından ülkenin batı kısmının yönetimini devralmıştır. Fakat kısa bir süre sonra kardeşler arasında anlaşmazlıklar çıkmış ve II. Constantinus kardeşi Constans'ın topraklarına saldırmıştır. II. Constantinus kardeşinin gençliğinden ve tecrübesizliğinden yararlanmak istemiş; fakat başarılı olamamıştır. 340 yılında İtalya'ya işgal etmişse de, başarısız olmuş ve II. Constantinus burada ölmüştür (Socrates. 2.5, Sozomenus. 3.2.10, Philostorgius. 3.1).

² Zosimus, Constans hakkında bilgi veren diğer antik eserlerden farklı olarak, Constans'ı babası Constantinus'un nikâhsız bir eşinden oğlu olduğunu belirtmiştir (Zosimus 2.35). Fakat Zosimus burada muhtemelen Krispus ile Constans'ı karıştırmış olmalıdır. Bkz. (Jones, Martindale, Morris, 1971, s. 220).

Constantinus üç oğluyla beraber iki yeğeni arasında da ülke topraklarını paylaşmıştır. Dalmatius, Flavius Dalmatius'un oğlu ve Hannibalianus'un kardeşidir. Kardeşi Hannibalianus ile birlikte Tolosa (Toulouse)'de Exsuperius tarafından eğitilmişlerdir (Jones, Martindale, Morris, 1971, s. 241). 335 yılında Constantinus tarafından Caesar olarak görevlendirilmiştir (Zosimus. 2.39.2). Hannibalianus ise; Constantinus'un kızı ile evlendirilmiş (Ammianus. 14.1.2, Philostorgius. 2.22) ve Constantinus tarafından *nobilissimus* yapılmıştır (Zosimus. 2.39.2). Dalmatius ve Hannibalianus, Constantinus zamanında rahat bir hayat yaşamışlardır. İmparator kendi oğullarının ile beraber yeğenlerinin eğitimleri ile ilgilenmiş ve iyi bir Hıristiyan olmalarını sağlamıştır. Fakat Constantinus'un ölümü ile bu iki kardeşin hayatı birden tehlikeye düşmüş ve Konstantinapolis'teki askerler tarafından öldürülmüşlerdir (Zosimus. 3.40.3).

II. Constantius'un yeğenleri olan Gallus ve Julianus'un babaları Julius Constantius, Constantius Chlorus'un imparator Maximianus'un kızı Theodora ile evliliğinden dünyaya gelmiştir. Julius Constantius seçkin bir Romalı olan Galla ile evliliğinden bir kızı ve iki oğlu olmuş; oğullarından en küçüğünün adı Gallus'dur.³ Julius Constantius, ilk eşi Galya'nın ölümünün ardından Julianus'un annesi Basilina ile evlenmiştir. Flavius Claudius Julianus 331 yılında Mayıs ayında Constantinopolis'te doğmuştur (Ammianus. 22.9.2).⁴ Julianus'un annesi Basilina⁵, Julianus doğduktan birkaç ay sonra ölmüştür. Julianus annesini doğumundan kısa bir süre sonra kaybetmesine rağmen çocukluğunu mutlu bir şekilde geçirmiştir. Julianus'un bu hayatı 337 yılında Constantinus'un ölümünden sonra askerlerin ailesine karşı başlattığı cinayetlere kadar sürmüştür. Babasını, işlenen bu cinayetler esnasında 338 yılında kaybetmiştir.

³ Julius Constantius ile Galla'nın evliliğinden Gallus dışındaki çocukların isimleri bilinmemektedir. Bkz. (Ammianus 14.11.27).

⁴ Julianus'un doğum tarihi hakkında tartışmalar mevcuttur. Fakat; modern literatür Ammianus'un verdiği tarihi baz almaktadır. Bkz. (Bowersock, 1978, s. 22)

⁵ Ammianus Julianus'un annesinin seçkin bir aileden geldiğini belirtmiştir. Bkz. (Ammianus. 25.3.23.)

Gallus ve Julianus babalarının ölümün ardından Constantius tarafından Nikomedia'ya (İzmit) gönderilmiş ve burada piskopos Eusebius'un korumasına bırakılmıştır (Ammianus. 22.9.4).⁶ Fakat Eusebius bu dönemde Roma Devleti'ni oldukça meşgul eden teoloji tartışmaları ile ilgilendiğinden Julianus ile fazla alakadar olamamış ve Julianus'un eğitimini Skit kökenli bir hadım olan Mardonius üstlenmiştir.

Babasının ölümünün ardından bu iki kardeş imparatorun gözetimi altında sürekli yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Eusebius'un 341 yılında ölümünden sonra Gallus ve Julianus Kapadokia'ya imparator çiftliği olan Macellum'a gönderilirler. Burada Julianus ve Gallus devamlı gözetim altında kalmışlardır ve bu durum 348 yılına kadar 6 yıl gibi bir süreyi kapsamıştır.

Sozomenus Macellum ile bilgi vermektedir. " ...büyüleyici bir saray, banyolar, bahçeler ve çeşmelerle süslendi. Burada onlar (Julianus ve Gallus) doğumlarının şerefine uygun bir şekilde yetiştirildiler ve eğitildiler. Kutsal kitabın tercümanları tarafından onlara yaşlarına uygun bilimler ve çalışmalar öğretildi. Böylece onlar ruhban sınıfına girdiler ve dini kitapları okudular. Onların yaşam biçimleri ve eylemleri dindarlığı inkâr edemezdi. Onlar iyi insanlara ve rahiplere saygı duydular, düzenli kiliseye gittiler ve ölümlere saygı duydular"(Sozomenus.5.2).

Gibbon(1988) ise bu iki kardeşin burada nasıl yaşadıklarını şöyle anlatmıştır: "Hapishaneleri Kapadokya krallarının oturduğu eski bir saraydı. Durum hoş ve güzeldi, yapılar ise görkemliydi. Öğrenimlerini ve egzersizlerini en ünlü öğretmenlerin gözetimi altında yaptılar. Kendilerini koruyan, hizmetlerini gören kalabalık görevliler onların soyluluğuna yakışmaz türden değildi. Ne var ki canları ve malları, kendilerini özgürlüklerinden yoksun bırakan müstebit hükümdarın buyruğu altındaydı. Güvenebilecekleri, değerli bulabilecekleri kimselerle ilişki kuramıyorlardı, yalnızca buyruklarındaki güvenilir kölelerle yalnız ve soyutlanmış bir yaşam sürdürüyorlardı" (Gibbon, 1988, s. 90).

⁶ Ammianus'un bu bilgisine rağmen Sozomenus Eusebius'tan bahsetmemektedir. Bkz. (Sozomenus. 5.2.7.).

İki kardeşin buradaki sürgün hayatları, Gallus'un Caesar yapılmasıyla son bulmuştur. Fakat Constantius tarafından hayatlarının sonuna kadar yakından izlenmişlerdir. Birbirine iki zıt karaktere sahip olan bu iki kardeşin kaderleri de farklı olmuştur. Gallus, Caesar olmasıyla sürgün hayatından kurtulmuş; fakat ölümü imparator tarafından emredilmiştir. Julianus ise; hayatı boyunca kardeşinin sonu gibi bir olay ile karşılaşma korkusuyla yaşamış, fakat yetenekleri sayesinde başarılı bir imparator olmuştur.

4.1.2. II. CONSTANTIUS'UN YAPMIŞ OLDUĞU EVLİLİKLER

II. Constantius hayatı boyunca üç kere evlenmiştir. İlk olarak 335 yılında Julius Constantius'un kızı ile evlenmiştir (Eusebius. 4.49). İmparatorun bu evlilikten çocuğu olmamıştır. İkinci evliliğini 353 yılında Eusebia ile yapmıştır. Eusebia'nın tam adı Flavia Aurelia Eusebia'dır ve Thessaloniki (Selanik)'de doğmuştur. Ailesi Makedonya asıllı olup babası *Consul* olarak devlete hizmet etmiştir. Eusebia, II. Constantius'un eşleri arasında önemli bir yere sahiptir. Dönemin tarihsel olaylarına göz gezdirdiğimizde Eusebia'nın bu dönem içindeki konumunu anlayabiliriz.

II. Constantius ile Eusebia'nın evliliği muhtelemen imparatorun Magnentius ile mücadelesinden önce (353) gerçekleşmiştir (Jones, Martindale, Morris, 1971, s. 226). Eusebia alımlı, güzel bir kadın olmasının yanında iyi bir eğitim almış, akıllı bir bayandır ve bilim adamlarına da yakın bir tutum sergilemiştir (Sozomenus. 3.1.2).

Constantius eşlerinin arasında Eusebia'yı ayrı bir konuma koymuştur. Eusebia'yı gerçekten sevmiş ve onun düşüncelerine değer vermiştir. Constantius'un çevresinde iktidarda kaldığı sürece ona yaranmak için uğraşan insanlar olmuştur. İmparatorun, bu kişilerden kolayca etkilenip yanlış kararlar verdiği zamanlar olmuştur. Eusebia, imparatorun üzerinde nüfuz sahibi olduğundan bu tür olaylara müdahale etmiştir. Özellikle Constantius'un yeğeni Julianus hakkında Eusebia hassas davranmıştır. Daha önce belirtildiği

gibi, Julianus doğduktan hemen sonra annesini ve çok küçük yaşta da babasını kötü bir şekilde kaybetmiştir. Yaşadığı bu olayları aklından çıkaramayan Julianus bir gün sıranın kendisine de geleceği endişesi ile yaşamıştır. Julianus'un bu korkusu kardeşi Gallus'un ölümü ile daha da artmıştır. Eusebia ise; belki de Julianus'un yaşamış olduğu bu olaylardan dolayı ona her zaman hoşgörülü davranmış ve onu korumaya çalışmıştır.

Julianus, ilk eğitimini Skit kökenli bir hadım olan Mardonius'tan almıştır. Mardonius, Julianus'a Homeros ve Hesiodos'u okutmuştur. Bunlar Julianus üzerinde çok büyük etkiler bırakmıştır ki daha sonra Julianus'un en büyük isteği, eğitimi için Atina'ya gitmek olmuştur. Fakat, her şeye şüphe ile yaklaşan II.Constantius, Julianus'u yakın gözetim altında tutmak istiyordu. Magnentius gibi komutanların ayaklanmaları imparatoru iyice ürkütmüştü ve Julianus'un bir ayaklanmaya karışmasından çekiniyordu. Julianus Atina'ya gitme isteğini imparatorun bu tutumundan dolayı olası zor bir durum gibi görmekteydi. Fakat, Eusebia'nın araya girmesi ile durum değişmiştir. Eşi üzerinde oldukça nüfuz sahibi olan Eusebia, imparatoru Julianus'un eğitimi için Atina'ya gitmesine ikna etmiştir (Socrates. 3.1.24; Sozomenus. 5.2.19).

Eusebia, Julianus'un Caesar olmasında da etkin bir rol oynamıştır. İmparatorun çevresinde bulunan kişiler, kendisine Gallus örneğini göstererek Julianus'un Caesar olmasını engellemeye çalışıyorlardı. Kararsız bir kişiliğe sahip olan imparator, tahtını tehlikeye atmak istemiyordu. Eusebia, imparatorun çevresine rağmen Julianus'un Caesar olmasında ısrar ediyor ve eşini ikna etmeye çalışıyordu. Ammianus (15.8.3)' un belirttiğine göre Eusebia "doğuştan sahip olduğu sağduyu" sayesinde Julianus'un Galya'da yeniden huzur ve düzeni sağlayabileceğini görüyor, Julianus'un onun için bir tehlike olamayacağına imparatoru inandırmaya çalışıyordu.

Eusebia iki kardeşin karakterleri arasında fark olduğunu söylüyor ve II. Constantius'u şuna inandırmak istiyordu: Julianus tutkusuz genç bir prensti. Kuşanacağı erguvan onu minnetkar ve sadık kılacaktı ve imparatorundan sonra ikinci basamakta bir sorumluluğu o, onurlu bir biçimde üstlenmeye elverişli yeteneğe sahipti, böyle olunca Constantius hiçbir rekabet tehlikesine

uğramaksızın tüm işlerinin, şerefinin ve başkanlığının huzur içerisinde yürüdüğünü görecekti (Gibbon, 1988 s. 97).

Hayatta Julianus'tan başka akrabası kalmayan imparatorun zaten komutanlara da bu konuda fazla güveni de yoktu. Eusebia'nın ısrarlarının etkisiyle de Julianus'u Caesar yapmaya karar verdi. Julianus 6 Kasım 355 yılında Caesar ilan edildi (Ammianus. 15.8.3). Böylece Eusebia imparator üzerindeki etkisini bir kez daha kanıtlamış oluyordu.

Constantinus'un Hıristiyanlığı kabul etmesi ile başlayan teoloji tartışmaları bu dönemde de devam etmiştir. Oğullarının iyi bir Hıristiyan olmasını amaçlayan Constantinus, onların dini eğitimleri ile yakından ilgilenmiştir ve üç oğlu da Roma topraklarında var olan bu tartışmalara kayıtsız kalmamıştır. II. Constantius bu dönemde ateşli tartışmaların yaşanmasına neden olan Arius'un düşüncelerinden yana tavır almıştır. Eşi Eusebia'da onu bu konuda yalnız bırakmayıp, aryanizmi desteklemiştir. II. Constantius zamanında en parlak dönemini yaşayan Arius ve düşünceleri Eusebia tarafından da destek görmüştür (Sozomenus. 3.1.4).

Eusebia II. Constantius döneminde görüldüğü gibi oldukça aktif bir rol oynamıştır. Siyasi konularda olduğu kadar dini konularda da söz sahibi olmuştur. Constantius'un eşleri arasında etkili bir konumda olan Eusebia'nın en büyük şanssızlığı II. Constantius'tan bir çocuk sahip olamamasıdır. II. Constantius'un iktidarlığı boyunca etkin olan Eusebia 360 yılında ölmüştür (Ammianus. 21.6.4).

II. Constantius'un üçüncü ve son evliliği Faustina ile olmuştur. Faustina ile imparator Eusebia'nın ölümünün ardından 361 yılında evlenmişlerdir (Ammianus. 1.6.4). İmparatorun bu evlilikten Constantia adlı bir kızı olmuştur. Fakat II. Constantius kızının doğumunu göremeden 3 Kasım 361 tarihinde ölmüştür (Ammianus. 21.15.6).

4.1.3. II. CONSTANTIUS'UN KİŞİLİĞİ

7 Ağustos 317 yılında doğan Constantius⁷, 324 yılında Caesar olarak görevlendirilmiştir. 9 Eylül 337 yılına gelindiğinde ise; kardeşleri II. Constantinus ve Constans ile birlikte *Augustus* unvanını almıştır. 353 yılındaki Magnentius ile mücadelesinden sonra ise Roma İmparatorluğunun tek hâkimi olmuştur. İktidarda kaldığı otuz yedi yıllık süre zarfında yirmi dört yıl Augustus olarak ve sekiz yıl da devleti tek başına yönetmiştir. Bu kadar uzun bir süre tahtta kalmasına rağmen Roma İmparatorluğu tarihinde öne çıkan bir imparator olamamıştır. Genellikle babası Constantinus ve kendinden sonra imparator olacak olan Julianus'un arasında silik bir kişi olarak kalmıştır.⁸

Constantius, babasının yarım bıraktığı yerden yönetimi devralmıştır. Constantinus'un yapmaya çalıştığı yeni bir Roma dünyası II. Constantius zamanında devamlılığını sürdürmüştür. Babası Constantinus'un el çabukluğuyla kurduğu dünyayı II. Constantius kalıcı bir gerçekliğe dönüştürmüştür (Brown, 2000, s. 54).

II. Constantius genel anlamı ile “ çekingen” ve “ kuşkucu” bir yapıya sahipti (Jones, 1992, s. 116). Eutropius, II. Constantius'un kişiliğini şöyle tanımlamıştır: “ Çok sakin bir ruh haline sahipti, iyi huyluydu, dostlarına ve saray mensuplarına aşırı derecede güven duyar, eşlerine de hemen kendisini teslim ederdi. Yönetiminin ilk yıllarında epeyce ılımlı bir davranış sergiledi, yakınlarını kalkındırdı, zahmetli görevlere getirdiği kişilerin sorumluluklarını yerine getirdiğini anladığında onları yüksek mevkilere atamaktan geri durmadı; ama yetkisine karşı kuşkulu bir hareket sezdiğinde zalimce davranacağından da kimsenin kuşkusu yoktu; yoksa her konuda çok asildi.” (Eutropius, 2004, s. 231).

⁷ Constantius döneminin Kronolojisi için bkz. (Barnes, 1993, s. 219).

⁸ Avrupa'nın Hıristiyanlaşmasının en önemli mimarı Constantinus (306 – 337) ve eski pagan dinin son şampiyonu, sadece on sekiz ay imparatorluk yapan Julianus'un (361 – 363), modern tarih yazıcılığında çok detaylı olarak incelenmelerine karşılık, II. Constantius'un neredeyse çeyrek yüzyılı bulun iktidarı bu iki dönem arasında hemen hemen kerhen anlatılmaktadır. Bkz. (Kaçar, 2009a, s. 95)

II. Constantius dönemine baktığımızda, imparatorun kuşkucu yapısını uygulamış olduğu kararlarda açık bir şekilde görebiliriz. İmparatorun kişiliğindeki bu güvensizlik muhtemelen edinmiş olduğu tecrübelerle dayanmaktadır. Çünkü Constantius, dönemi boyunca iktidarın el değişmesine neden olabilecek kadar güçlü isyancıların başkaldırılarına, kardeşler arasında yaşanan mücadelelere, imparatorun ailesine karşı işlenen cinayetlere ve dış tehditlere maruz kalmıştır. Bu olaylar imparatorunda güvensizlik hissinin oluşmasına ve imparatorun her olaya şüphe ile yaklaşmasına neden olmuştur.

Bu gibi sebepler ile imparator her olaydan kuşkulandır hale gelmiştir. Özellikle; Constantinus'un yeğenleri Gallus ve Julianus'un yaşadıklarını incelediğimizde II. Constantius'un çevresindeki kişilerden nasıl etkilendiğini ve her olaya şüphe ile yaklaştığını görebiliriz. İktidarını tehlikeye atmak istemeyen imparator iki yeğenini ömürleri boyunca devamlı gözaltında tutmuştur. Julianus imparator olana kadar üvey kardeşi Gallus ile birlikte imparatorun emriyle sürekli yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Babasının ölümünün ardından Julianus II. Constantius tarafından Nikomedia'ya gönderilmiştir (Ammianus. 22.9.4). Eusebius ile birlikte tekrar Constantinopolis'e dönmüş ama Julianus'un hayatı burada da kalıcı olmamıştır. 344 sonu ya da 345 başında tekrardan Nikomedia'ya gönderilmiştir. 345 yılının ikinci yarısında ise; kardeşi Gallus ile birlikte Kapadokia'ya gönderilmiştir (Ammianus. 15.8.21). Burada imparatorluk çiftliği Macellum'da⁹ (Fundus Macelli) yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Yeğenlerine devamlı kuşkulu bir şekilde davranan II. Constantius, onları kendi adamları tarafından sürekli gözaltında tutmuştur ve çevrelerinde yalnız kendilerine hizmetli görevli kişilerin kalmasına izin vermiştir. Constantius yeğenlerini sadece göz hapsinde tutmakla kalmamış, onların eğitimi ile de ilgilenmiştir. Dindar olan imparator yeğenlerinin eğitiminde Hıristiyanlığın ağırlık verilmesine önem vermiştir.

⁹ Macellum'un yerinin bugünkü Hisarcık'ta olabileceği ve çiftliğin buradan 7 km uzaklıktaki ermiş Mamas'ın mezarına kadar uzandığı düşünülmektedir. Bkz. (Baydur, 1999, s. 18)

15 Mart 351 yılında II. Constantius tarafından Gallus Caesar olarak görevlendirilmiştir. Yeğenlerine güvenmeyen ve onlara karşı oldukça kuşkuyla yaklaşan Constantius niçin Gallus'u bu görev ile görevlendirmişti? Aslında imparatorun bu konuda önünde çok fazla seçeneği de bulunmamaktaydı. Çünkü II. Constantinus kardeşi Constans ile mücadele esnasında 340 yılında ölmüştü. Batıda tek egemen olan Constans ise, 350 yılında Magnentius'a karşı savaşırken ölmüştü ve böylece batıda devletin savunmasını gerçekleştirebilecek kimse kalmamıştı. Devletin batı kanadında bu boşluk ile aynı zamanda Doğu'da Sasani tehdidi belirmişti. Constantius seçim yapmak zorunda kalmıştı. Kendisinin de çocuğu olmadığından Gallus'u Caesar olarak görevlendirmiştir.

Constantius'un ailesine karşı işlenen cinayetlerden kurtulan ve Casear mertebesine kadar yükselmeyi başarabilen Gallus'un sonu yine Constantius tarafından belirlenmiştir. Gallus'un Caesar olması ile birlikte imparatorun kuşkuları iyice artmıştır. Çünkü yeğeni artık yönetimde söz sahibi olmuştur. Hayatı boyunca akrabaları tarafından tahttan indirilebileceğini düşünen II. Constantius için bu durum hiç de iç açıcı değildir. Constantius'un bu kuşkuları Gallus'un başarıları ile iyice artmıştır. II. Constantius, Gallus'un halkı kazanmak ve ayaklanarak başa geçmek düşüncesinde olduğuna inanıyordu. Bu nedenle Gallus imparatorun emri ile sorguya çekildikten sonra 354 yılı sonunda başı kılıçla kesilerek öldürülmüştür (Ammianus. 14.11.13 vd; Zosimus. 2.55).

Üvey kardeşi Gallus'un imparator tarafından öldürülmesi ile Julianus'un tedirginliği iyice artmıştır. Sıranın kendisine geleceği endişesi ile tedirgin bir şekilde yaşamına devam etmektedir. Constantius ise Caesar Gallus'un ölmesi ile tekrar zor durumda kalmıştır. Çünkü çevresinde Julianus'dan başka bu göreve getirilebilecek biri kalmamıştır. Kuşkucu bir yapısı olan Constantius, o zamana kadar olan yaşamını öğrenci olarak geçirmiş ve devlet yönetimi ile ilgilenmemiş olan Julianus'un tehlikeli olamayacağını düşünmüş ve onu Caesar yapmaya karar vermiştir

Askerlikle fazla bir ilgisi olmayan Julianus'un kendisine zarar vermeyeceğini düşünerek onu 6 Kasım 355 de Caesar ilan etmiştir (Ammianus. 15.8.17; Soctares. 2.34). Ammianus, askerilerin bunu coşku ile karşıladıklarını yazmıştır (Amm. 15. 8 15 vd). İmparator, Julianus'u görev yeri Galya'ya giderken de yalnız bırakmamıştır. Julianus'a bu yolculuğunda 300 kişi eşlik etmiştir.¹⁰ Constantius'un Julianus'a karşı olan güvensizliği onu Caesar yaptıktan sonra da devam etmiştir. Galya'ya gönderirken Julianus'un yanına bu kadar asker vermesi bunun bir göstergesidir.

İmparator tarafından görevlendirilen komutan Marcellus, *praefectus praetorio* Florentius ve *quaestor* Saturninus Secundus Salutius Caesar'ın vasisi durumundaydılar (Baydur, 1999, s.32). İmparator henüz çok genç olan ve o zamana kadar askerlikle ve yönetimle hiçbir ilişkisi olmayan ve böyle bir görev için yetiştirilmemiş olan Julianus'a baş komutayı bırakmamakta haklıydı; fakat kendi eli ile yazıp Julianus'a verdiği talimatta, Julianus'un sofrasında bulundurulacak şeyleri bile ayrıntılı olarak belirtmesi, ancak Constantius'un kuşkucu ve küçük karakteri ile açıklanabilir (Baydur, 1999, s.32). İmparatorun bu davranışı alay konusu olmuş ve "üvey oğlunu yüksek okula gönderiyormuş gibi" benzetmesi yapılmıştır. (Ammianus, 16.5.3).

Constantius, Julianus'u Caesar ilan ettikten sonra onu kız kardeşi Helena ile evlendirmiştir (Ammianus. 15.8.18). Julianus'a duyduğu güvensizlik imparatorun bu hareketi ile de bellidir. II. Constantius, bu evlilik ile Julianus'u kendisine bağlamak istemiştir.

II. Constantius bu kararları alırken çoğu zaman yalnız başına hareket etmemekteydi. Çevresindeki kişilerin tesirinde oldukça kolay kalan imparator saraydan bulunan hadımlardan etkilenmiştir. Hadımlar, imparatorun kararında oldukça nüfuz sahibi idiler.¹¹ Onlar, İmparatorun çevresinde günlük

¹⁰ Julianus'un kendisi 360 askerden bahsetmektedir. Bkz. (Baydur, 1999, s. 52).

¹¹ Hadımlar, genellikle Çin, İran ve Osmanlı Devleti gibi doğuda hüküm sürmüş devletler ile ilişkilendirilmektedirler. Fakat Roma Devletinde de hadımlar oldukça nüfuz sahibi olmuşlar ve imparatorların kararlarını etkileyebilmişlerdir. Hadımlar başlangıçta, Augustus zamanında bir Mısır kraliçesinin çirkin merasim alayı olarak görülmüşler; fakat daha sonra bu hadımlar imparatorların saray ve konaklarına kadar girmişlerdir. Bkz. (Gibbon, 1988, s. 88). Sarayda hadımlara olan bu ilgi Dioclectianus ve Constantinus zamanında artmış ve önemini altıncı

işler ile ilgilendikleri kadar imparator ve yöneticileri arasında iletişimde de görevli olmuşlardır. Böylece; hadımlar saraydaki siyasi olaylarda söz sahibi olmuşlardır. Bu hadımlardan en önemlilerinden biri de Eusebius'tur. Eusebius, özellikle II. Constantius zamanında sarayda en güçlü hadımlardan biri olmuştur. Eusebius'un sarayda imparatorun çevresinde bu denli güçlü olması II. Constantius öncesine dayanmaktadır. Yani, Eusebius'un II. Constantius öncesinde de sarayda söz sahibi olması imparatorun ona güvenmesini kolaylaştırmıştır.

Daha önce belirtildiği gibi, II. Constantius çevresindeki kişilerden kolayca etkilenebilen bir kişiliğe sahiptir. İmparator bir karar vermeden önce muhakkak yardımcılara danışır ve çoğu zaman onların etkilemesi ile kararlarını verir. Bu, özellikle hâkimiyetinin tehlikeye düşebileceğini sezdiği durumlarda artardı. İmparatoru bu denli etkileyen kişiler arasında hadım Eusebius öne çıkmaktadır. Eusebius'un baskın kişiliği onu diğerlerinden bir adım öne çıkarmayı başarmıştır. Gerek Constantius'un kişisel olaylarında gerekse devletin geleceğini ilgilendiren önemli siyasi olaylarda imparatorun kararlarında etkili olmuştur. Her ne kadar imparatorun eşi Eusebia Constantius üzerinde bir denge çemberi kurmaya çalışsa da zaman zaman Eusebius bu çemberi aşip kendi istediğini imparatora yaptırabilmiştir.

Eusebius'un saray içerisinde etkili olması II. Constantius döneminden öncesine dayanmaktadır. 337 yılında Constantinus öldüğünde Eusebius, *praepositus sacri cubiculi* görevine terfi etmiştir (Socrates.2.2.5–6,Soz.3.1.4). Bu görev ile başmabeynci statüsüne yükselen Eusebius, tüm hadımlar üzerinde söz sahibi olmuştur. Ayrıca imparatora yakınlığı nedeniyle de önemli bir politik figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

yüzyıla kadar korumuştur. Eutropius, bu hadımlardan biridir. Roma imparatoru Valens için yazmış olduğu "*Breviarium Historiae Romanae*"(Roma Tarihi'nin Özeti) eseri ile bilinmektedir. Eutropius'un çocukluğu ve gençliği imparator Constantinus'un Hıristiyanlığı desteklediği döneme denk gelmektedir. Senatör sınıfından olan Eutropius Constantius'un imparatorluğu döneminde *Magister Epistularum* görevini üstlenmiştir. Yine bu görevdeyken İmparator Julianus'un Sasaniler karşı yapmış olduğu sefere eşlik etmiştir. Valens döneminde daha üst bir göreve yükselerek *Magister Memoriae* olmuştur. Chrysaphius ise, II. Theodosios (408- 450) zamanında görevlerde bulunmuş ve Hunlar ile olan mücadelelerde önemli görevler almıştır. İmparator, Chrysaphius'un düşüncelerini önemsemiştir. II. Theodosios'un Chrysaphius'a olan bu düşkünlüğü, Chrysaphius'un güzelliğinden kaynaklandığı rivayet edilmektedir. Bkz. (Malalas,1986, s. 390).

Eusebius'un bu denli imparator üzerinde etkili olması, onun çevresi tarafından kötü bir kişi ve ahlaksız bir siyaset adamı olarak tasvir edilmesine neden olmuştur (Mudd,1989,s.26). Eusebius'un çevresindeki kişiler tarafından böyle tanımlanmasının nedenini onun eylemlerinde aramalıyız. Eusebius kendi çıkarları doğrultusunda Gallus, Julianus ve *magister equitum* olan Ursicinus'un hayatına sürekli müdahalelerde bulunmuştur. Eusebius'un bu müdahaleleri o kadar ileri boyuta ulaşmıştır ki, iddialara göre Caesar Gallus'un imparator tarafından ölüm emrinin verilmesinde Eusebius'un parmağı vardır. Julianus'un hocası olan Libanius da bu iddiayı doğrulamaktadır ve imparatorluğun yönetiminin tamamıyla Eusebius'un ellerinde olduğunu belirtmektedir (Mudd,1989, s.26).

Libanius, imparatorluğun yönetiminin Eusebius'un ellerinde olduğunu belirterek durumu biraz abartmış olsa da bu söylemlerden Eusebius'un imparator üzerinde nasıl bir nüfuz sahibi olduğunu anlayabiliriz. Ursicinus'un hayatı da bir bakıma Eusebius'un ellerindeydi. *Magister equitum* olan Ursicinus, Eusebius ve II. Constantius'un diğer hadımı, dostu olan Arbetio tarafından hakkında iddialar atılmıştır. Bunlardan en önemlisi Ursicinus'un Caesar Gallus'un görevinde gözü olduğu ve onu bu görevinden alıkoymak için her fırsatı değerlendirmek istemesidir. Bu iddialar yüzünden imparatorun güveni Ursicinus'a karşı azalmış olsa da çok fazla kanıt olmaması nedeniyle Ursicinus hayatta kalabilmiştir (Amm. 14.11.2–15.2.6). Hayatı boyunca kararsız ve şüpheli bir turum içerisinde olan II. Constantius'un böyle davranmasındaki amacı, tahttaki yerini kimse ile paylaşmak istememesinden kaynaklanmaktadır.

II. Constantius'un diğer bir özelliği de hayatta kaldığı süre zarfında asla meyve yememiş olmamasıdır (Ammianus. 21.16.7). Constantius'un meyvelerden uzak durmasının nedeni olarak bazı tarihçiler tarafından, bunun tıbbi bir gerekçe olduğu ileri sürülmüş ve Nero'nun müzik kariyeri için elma yememesi ile ilişkilendirmişlerdir. (Rohbarcher, 2005, s. 324). Meyveler genellikle sağlığı bozan yiyecekler arasında yer almazlar fakat nadir de olsa

alerjiye neden olabilirler. Fakat Constantius'un meyvelere karşı alerjisinin olmadığı kesindir (Rohbarcher, 2005, s. 324).

Peki, Constantius niçin meyve yememiştir? Constantius iyi yetiştirilmiş bir Hıristiyan idi ve bazı tarihçiler de Constantius'un meyve yememesinin nedeni olarak dini göstermişlerdir. Fakat Hıristiyanlığın kuralları arasında meyvelerden uzak durmak gibi bir kural yoktur. Ancak çok sofu bir kişi kendine böyle yasaklar getirebilir ki genel de bu kişilerde et ve şaraptan uzak durmuşlardır (Rohbarcher, 2005, s. 325). Hiçbir rahip ya da herhangi bir din görevlisi dinen haram olduğunu düşünerek meyve yemeyi kendine yasaklamamıştır. Constantius'un bu özelliğinin herhangi bir hastalıkla ilgisinin olması ya da meyvelere karşı alerjisinin olması gibi durumlarla açıklanamaz. Ayrıca, bunun din ile ilgisi de yoktur.

İmparator'un bu gibi kendini kısıtlayıcı hareketleri bazı çevreler tarafından takdir edilmiştir. Özellikle Ammianus, İmparatora az yemek yeme ve cinsel ihtiyaçlarını dizginleme konusunda övgü dolu sözler söylemiştir (Amm. 21.16.5–6).

Constantius'un dikkat çeken diğer bir davranışı da kalabalık ortamlarda davranışlarına dikkat etmesiydi. Onun bu özelliği neredeyse takıntı haline gelmişti. Özellikle tükürme, burnunu silme ve başını sallama gibi hareketleri halk arasında yapmamaya özen göstermiştir (Ammianus. 21. 16.10).

II. BÖLÜM

4.2.II. CONSTANTIUS DÖNEMİNİN SİYASAL KRİZLERİ

4.2.1.ROMA DEVLETİ'NİN II. CONSTANTIUS VE KARDEŞLERİ TARAFINDAN PAYLAŞIMI

Constantinus, Roma Devleti tarihinde en uzun süre tahtta kalan imparatorlardan bir tanesidir. Yönetimde kaldığı süre zarfında devleti yeniden yapılandırmıştır. III. yüzyıl krizlerini yaşayan Roma Devleti, Constantinus zamanında eski düzen ve refahına tekrar kavuşmuştur. Fakat 337 yılındaki ölümünden¹² sonra devlette yönetimi kimin devralacağına dair sıkıntılar başlamıştır. Çünkü Constantinus kendisinden sonra kimin imparator olacağına dair bir düzenleme yapmamıştı. Yalnızca; ölümünden iki yıl önce 335 yılında imparatorluğu üç oğlu arasında paylaşmıştı. Fausta'dan olan üç oğlu da *Caesar*¹³ yapılmıştı: II. Constantinus¹⁴ (317'da), II. Constantius (326'da) ve Constans (336'da). Roma Devleti o yıllarda; bir Augustus'un ve üç Caesar'ın yönetimi altındaydı, böyle bir durum ilk kez yaşanıyordu (Eutropius, 2004, s.273).

¹² Constantinus Mezopotamya'yı huzursuz eden Sasanilere karşı savaşa hazırlanırken yönetimin otuz birinci yılında, altmış altı yaşındayken 337 yılında Nicomedia'daki devlet konutunda (Akuyrion Sarayı) ölmüştür. Bkz. (Eutropius, 2004, s. 265) Constantinus'un cenaze töreni defin işlemleri için bkz. (Eusebius, VC. 4.65–71). Nicomedia'da ölen Constantinus'un naaşı daha sonra kurmuş olduğu Konstantinapolis şehrine defnedilmiştir Babası öldüğünde doğu illerinde Sasaniler ile meşgul olmasına rağmen II. Constantius babasını son bir kez görmek için Konstantinapolis'e gelmiştir. Bkz. (ODahl, 2004, s. 275)

¹³ Ammianus Caesarlıktan bahsederken Caesarlığın ayrı bir yönetim olarak değil *apparitores*, yani imparatora bağlı ve yönetimde onun yardımcısı olarak yorumlamıştır. (Ammianus. 17.11.1)

¹⁴ Constantinus'un Minervina'dan olan diğer oğlu Krispus da Constantinus ile birlikte Caesar olarak görevlendirilmiştir (Barnes, 1982, s. 7, 44–45.)

Roma topraklarını oğulları arasında paylaşmasına rağmen Constantinus, *Augustus* unvanını yalnız kendisi için kullanıyordu. Constantinus'un *Augustus* unvanını yalnızca kendisinin kullanmasına rağmen, imparatorun yapmak istediği şey II. Constantius ve II. Constantinus'u ileride *Augustus* ilan etmektir. Constantinus'un böyle bir isteği olduğunu iki büyük oğlunun adına basılmış olan paralardan anlamaktayız (Burgess, 2008, s.42). Böylece; imparator iki büyük oğlunu *Augustus* ilan etmeyi düşünerek, dörtlü yönetim sistemine tekrar dönmeyi planlamıştır.

Constantinus'un yeğenleri Dalmatius ve Hannibalianus da 335 yılında *Caesar* rütbesine yükseltilmiştir (Barnes, 1980, s. 165). Flavius Dalmatius'a Balkanlar ve Tuna bölgesi, kardeşi Hannibalianus'a da "krallar kralı" unvanı verilerek Pontus ve Ermenistan'ın yönetimi bırakılmıştır (Baydur, 1999, s. 12; Mitchell, 2007, s. 70).

İmparatorluğun tüm prensleri arasında yalnız Hannibalianus kral adıyla anıldı. *Cesare* (Moritanya'da) Hannibalianus'un oturma yeri olarak saptandı ve Pontus, Kapadokya ve Ermanistan eyaletleri onun yeni krallık alanını oluşturdu (Gibbon, 1988, s. 61). Constantinus tüm bu uygulamaları yaparken Caesarların yönetimdeki tecrübesizliklerini biliyordu. Hastalandığında ya da ölümün de bir karışıklık çıkmaması için Caesarların eğitilmesi gerekiyordu. Flavius Dalmatius, Julius Constantius ve Ablabius'u genç Caesarlara deneyim sahibi olana kadar görevlendirdi. Bu konuda imparator en çok Flavius Ablabius'a güvenmiştir ve onu II. Constantius'un vasisi ve danışmanı yapmıştır (Burgess, 2008, s. 9). Diğer oğlu Constans'ı da Flavius Ablabius'un kızı ile nişanlamıştır (Barnes, 1982, s. 45).

Roma topraklarını aralarında paylaşan bu beş prensin her birine belli bir gelir bağlandı ve Constantinus bu genç hükümdarlara emanet edilen otoriteyi iyi kullanabilmeleri için bilgi ve yeteneklerine güvendiği kimseleri yanlarında gönderdi. Bu sayede, Caesarlar imparatorluk içinde Constantinus'un adına yönetimini üstlendikleri bölgelerde deneyim kazandılar. Ayrıca, Constantinus yeğenlerinden oğullarını ayırmaksızın, bu

beş prensin eğitimine özen gösterdi ve onları bedensel çalışmalarla savaş yorgunluğuna ve hareketli bir yaşamın gereklerine göre yetiştirdi.

Ayrıca imparator Constantinus aile arasındaki kurmuş olduğu bu birliği evlilikler ile de pekiştirmek istedi. II. Constantius, Julius Constantius'un kızı ve Julianus'un üvey kız kardeşi Galla ile evlendirildi (Barnes, 1982, s. 45). Hannibalianus da imparatorun kızı Constantina ile imparator tarafından evlendirildi (Ammianus. 14.1.2; Philostorgius. 3.22). Constantinus'un üvey kardeşlerinden birinin oğullarına da hak tanımış olması onların, babası Constantius Chlorus'un yasal varisleri oluşunun bilincinde olmasındandır (Baydur, 1999, s. 12). Dalmatius ve Hannibalianus Constantinus döneminde rahat bir hayat sürmüşlerdir. Devletin paylaşımında söz sahibi oldukları gibi her türlü olanaklara sahip olmuşlardır. Böylece; Constantinus hem oğullarını Caesar olarak atayarak hem de aile içindeki evlilikler ile yönetimi belirlemek istemiştir. Constantinus'un oğullarını Caesar olarak görevlendirdiği tarihlere bakarsak Augustus olarak II. Constantinus ve II. Constantius'un ikisinden birini düşündüğünü söyleyebiliriz (Burgess, 2008, s. 8). Ayrıca, Dalmatius ve Hannibalius'u da Caesar olarak atayarak aile içindeki sorunları çözmek istemiştir.

Constantinus, Sasaniler ile savaş hazırlığında bulunduğu esnada aniden hastalanır.¹⁵ Durumunun kötüye gidişatını Pythia Therma¹⁶ da anlar ve 22 Mayıs 337 tarihinde ölür (Barnes, 1982, s. 80). Constantinus öldüğünde ülkenin tek Augustus'u da ölmüş oluyordu. Bu esnada II. Constantius doğuda (muhtemelen Antioch)' da Sasaniler ile savaşı başlatmak için babasını bekliyordu (Barnes, 1982, s. 85). II. Constantinus Trier, Constans Milano veya Roma (Constans'ın bu tarihte tam olarak nerede olduğu bilinmemektedir) ve Dalmatius ise Naissus (Nis, modern Sırbistan)' da bulunuyordu (Barnes, 1982, s. 87). Görünen o ki,

¹⁵ Constantinus'un hastalığını altı gün sürmüştür. Bkz. (Malalas. 13.14.)

¹⁶ Pythia Therma, Nicomedia'nın güney batısında bir körfezdir. Bkz. (Burgess, 2008, s. 35.)

Constantinus'a oğulları ve yeğenleri arasından en kolay ulaşabilecek olan II. Constantius'dur.¹⁷

Constantinus 22 Mayıs 337 tarihinde ölümünden önce kimin yönetimde yer almasına dair bir düzenleme yapmamıştı ve bu yüzden ölümünün ardından üç aydan daha fazla bir süre kadar belirsizlik dönemi yaşanmıştır. Constantinus'un oğulları ve yeğenleri arasındaki devletin paylaşımı imparatorun hedeflediği gibi olmamıştır. Constantinus için plan mükemmeldi; fakat ölümünün ardından imparatorun istediği gibi bir düzen oluşmamıştır.

Caesarlar, imparatorun ölümünden sonraki oluşan ortamdan endişelenmeye başlamışlardır. Çünkü Caesarlar arasında Constantinus tarafından toprakların düzenlenmesine rağmen, imparator öldükten sonra bu uygulamanın devam edeceğine dair bir zorunluluk bulunmamaktadır (Burgess, 2008, s. 9). Bu sebepten dolayı İmparatorluğun kimin tarafından yönetileceğine bir türlü karar verilememiştir. Bu belirsizlik döneminde devlette sıkıntılar baş göstermeye başlamış ve araya askerlerin müdahalesi girmiştir.

Duruma askerlerin müdahalesi ortaya atılan rivayetler yüzünden olmuştur. Bu söylentilerden en önemlisi, Constantinus'un hastalığı yüzünden değil, üvey kardeşlerinin zehirlenmesi sebebiyle öldüğüdür (Philostorgius. 2.16). Bu söylentilerin Konstantinapolis'de kulaktan kulağa yayılması üzerine Konstantinopolis'deki ordu ayaklanır ve askerler, Constantinus'un oğulları dışında hiç kimseyi desteklemeyeceklerini açıklarlar (Zosimus. 2.40.3, Eusebius, VC, IV.68).

Ordu ve devlet görevlileri de imparatorluğun paylaşımında Dalmatius ve Hannibalianus'u gizliden gizliye devre dışı bırakmaya çalışıyorlardı.

¹⁷ Eusebius, Constantius ve kardeşlerine babalarının hastalandığını ve ölümünün ardından naasının Konstantinapolis'e getirilinceye kadar bildirilmediğini ileri sürmüştür. Fakat Constantinus, oğlu II. Constantius ile Sasanilerle mücadele için sürekli iletişim içindedir. Bu sebeple, babasının ölüm haberini ilk öğrenen II. Constantius olmuştur. Julianus da Constantinus tarafından II. Constantius'un çağrıldığını doğrulamaktadır. Ayrıca; Constantinus'un ölümü gibi önemli bir konuyu II. Constantius'tan saklamayı kimse cesaret edemezdir (Burgess, 2008, s. 35–36).

Constantinus'un yeğenlerini saf dışı bırakmak isteyenler bazı savlar öne sürerek halk ile ordu arasındaki rekabeti arttırmak istemişlerdir. Bu kişiler, Constantinus'un kendi çocuklarını daha üstün tutma, hükümdar sayısı ne denli artarsa tehlikelerin de artacağını ileri sürme ve Cumhuriyetin bu hükümdar çokluğu yüzünden çektiği üzüntüleri anımsatma, özellikle de bu anlaşmazlıkların kardeşlik sevecenliği ile bağlı bulunmamalarından doğduğunu belirtme gibi savlardan yararlanmışlardır (Gibbon, 1988, s. 68). Saraydaki kişilerce yapılan bu söylentiler askerlerin Constantinus'un oğullarından başka herhangi bir kişinin imparator olamayacağını söylemelerine kadar devam etmiştir.

Constantinus'un oğulları da askerlerin bu tutumlarına kayıtsız kalmamıştır. İmparatorun cenazesinin kaldırma işlemini Constans üstlenmiş ve ilk iş olarak yeğenlerin güvenliğini temin etmiştir. Fakat Constans'ın¹⁸ bu davranışı sadece görünüşte kalmıştır. Babasının yeğenlerinin imparatorluğun yönetiminde söz sahibi olmamalarını istediğinden bunu engellemeye çalışmıştır. Kendi çıkarları doğrultusunda araya Nikomedia piskoposunu sokmuş ve ondan babasının son isteklerinin yazılı olduğu bir belge almıştır. İmparator, bu yazıda kardeşleri tarafından zehirlenmiş olmasından şüphelendiğini ve oğullarından ölümünün öcünü almalarını, kendi güvenlikleri için suçluların cezalandırılmalarını istiyordu (Gibbon, 1988, s. 69).

22 Mayıs 337'de Constantinus öldükten ve cenazesi başkent Konstantinopolis'e getirildikten sonra askerler, büyük Constantinus'un birçok yeteneğine sahip olduğu kabul edilen Dalmatius ve kardeşi Hannibalianus dâhil olmak üzere tüm aile bireylerini katlettiler. Muhtemelen ilk olarak Constantinus'un üvey kardeşi Flavius Dalmatius öldürülmüştür.¹⁹ Akabinde

¹⁸ Konstantinopolis'de bulunan askerler Constantinus'un oğulları tarafından katliamlar için teşvik edilmiştir. Bkz. (Zosimus 2.40.3.)

¹⁹ Genel olarak Flavius Dalmatius'un ilk öldürülen kişi olduğu düşünülse de, diğer bir görüş Ablabius'un ilk öldürülen kişi olduğudur. Ablabius'un toplu cinayetler arasında yer almadığı, Constantinus'un ölümünün hemen ardından öldürüldüğü yaygın bir görüştür. Fakat Zosimus, Ablabius'un Constantinus'un ölümünün hemen ardından değil Dalmatius ve Hannibalianus ile başlayan cinayetlerde öldürüldüğünü belirtmiştir (Zosimus. 2.40). Kaynakların birbirinden farklı kişileri ilk olarak göstermesi sebebiyle ilk öldürülen kişinin Ablabius ya da Flavius Dalmatius olduğunu söyleyemeyiz. Ayrıca Ablabius'un ölümünün geçerli bir nedeni de bulunmamaktadır. Constantinus Ablabius'a güvenmiş ve bu sayede Ablabius da devlet makamında üst seviyelere çıkabilmiştir. Constantinus'un ölümünden sonra da II. Constantius

ise; askerler tarafından çok sevilmeyen Caesar Dalmatius²⁰ ve onun erkek kardeşi Hannibalianus öldürülmüştür. Aile bireylerinin yanı sıra imparatorun kız kardeşleriyle evli olan soylu Optatus²¹ ve vali Ablabius²² gibi önemli devlet adamları da bu olayda öldürülmüşlerdir (Jones, 1992, s. 102). Ayrıca, Aemilius Magnus Arborius, Virius Nepotianus²³ ve Flavius Fecilianus'un öldürülen soylular arasında oldukları düşünülmektedir (Burgess, 2008, s. 10).

Bu katliamdan sadece Julianus ve iyileşmesi mümkün olmayacağı düşünülen on bir yaşındaki kardeşi Gallus kurtulabilmeyi başarmıştır. Gallus bu olaylar yaşandığında çok hastaydı ve askerler Gallus'un çok fazla yaşayamayacağını düşünmüşlerdir. Julianus ise, bu katliam yaşandığında yalnızca altı yaşında idi (Cameron, 1993, s. 85). Gallus'un çok hasta ve Julianus'un da çok genç olması askerler arasında onlara karşı acıma duygusu oluşmasına neden olmuştur (Soc.3.1.8, Soz.5.2.7).

Diğer bir rivayet ise; rahipler, askerlerle Julianus'un arasına girip, onu gizli bir geçitten kiliseye kaçırarak kurtarmışlardır. Bu katliamdan sağ olarak kurtulan Julianus bu olayı hayatı boyunca unutmamış, 361 yılında II. Constantius'a karşı giriştiği ayaklanmada tekrar gündeme getirmiştir. Atinalılara yazdığı mektubunda Constantius'dan yakınarak "... O'nun ve benim amcaoğullarımızdan altısını, babamı... ve bir amcamızı ve büyük

ve kardeşlerine karşı bir isyanda bulunmamıştır. Constantinus'un üç oğlu ve yeğenleri henüz sağ iken imparator olması imkânsız görünen Ablabius görevine her zaman sadık kalmıştır. Tüm bunlara rağmen Ablabius ölümden kurtulamamıştır. Dahası, diğer öldürülenlerin mal varlığına el konulduğu gibi II. Constantius Ablabius'un da mal varlığına el koymuştur (Burgess, 2008, s. 27).

²⁰ Caesar Dalmatius, askerler tarafından çok sevilmediği gibi Constantinus'un oğulları tarafından da çok sevilmemiştir. Dalmatius'un ismini öldürülmeden önce -ki Dalmatius bilindiği gibi Constantinus tarafından Caesar olarak atanmıştı- Caesar olarak atandığı halde hiçbir altın ve gümüş parada göremeyiz. Bu da bize; diğer Caesarlar tarafından Dalmatius'a karşı düşmanlığın olduğunu göstermektedir (Burgess, 2008, s. 27).

²¹ Optatus, dilbilgisi uzmanı olup, Licinius'un oğlunun özel öğretmenidir. Ayrıca, Constantinus üzerinde nüfuz sahibi olduğu bilinmektedir. Bkz. (Zosimus. 2.41).

²² Ablabius, Girit kökenlidir ve fakir bir aileye mensuptur. Fakat Konstantinapolis'de bir fırsat kazanmış ve senatoya girebilmeyi başarmıştır. Bkz. (Zosimus. 2.41).

²³ Virius Nepotianus, 350 yılında kendini imparator ilan eden Nepotianus'un babasıdır. Hiçbir kaynak Nepotianus'un, bu katliamda sağ kaldığını yazmamaktadır. Bu da, annesi Eutropia'nın katliam esnasında Nepotianus'a hamile olduğu savını güçlendirmiştir. Diğer yandan ise; bu esnada Eutropia'nın Nepotianus'a hamile olduğu kabul edilirse; Nepotianus 337 yılında doğmuş olacaktır. Fakat 350 yılındaki isyanı sırasındaki paraların üzerindeki portresi sakallı genç bir adamı andırmaktadır. Bu katliamda Nepotianus'un durumu hakkında güvenilir çok fazla şey söyleyememekteyiz (Burgess, 2008, s. 10).

ağabeyimi hiç sorgusuz öldürttü; bana ve öteki kardeşime (Gallus) gelince, bizi de öldürmeye niyetlendi fakat sonunda sürgüne yolladı ve sürgünden beni serbest bıraktı fakat onu öldürmeden önce Caesar unvanını ondan aldı" dedikten sonra Constantius'un sonradan pişmanlık duyduğunu yazmaktadır (Baydur, 1999, s. 155). Julianus bu katliamda babası Julius Constantius, amcası Flavius Dalmatius (Theodora'nın oğlu) , Dalmatius ve Hannibalianus da dâhil olmak üzere altı kuzeninin kaybetmesinin yanı sıra seçkin bir Galyalı olan özel eğitmeni Aemilius Magnus Arborius'u da kaybetmiştir (Hunt, 2000, s.3).

Constantinus'un oğulları, devletin istikrarı için rakiplerinin saf dışı bırakılmasına göz yummuş olabilirler. Babası öldüğünde doğuda Sasaniler ile uğraşan Constantius Constantinopolis'e geldiğinde olayların gidişatını anlamıştır. Fakat, bunları engelleyebilecek geniş çapta önlemler almamıştır. Zaten Constantius'un daha sonraki pişmanlıklarından bu olayın arka planındaki kişi olduğunu anlayabiliriz. Ne var ki tamamıyla bütün suçlamaları II. Constantius'un üzerine atmak doğru bir yaklaşım olmaz. II. Constantius bir bakıma devletin bekası için yapılan bu suçlara izleyici kalmıştır. Bu da bir bakıma II. Constantius'un babasının hanedanlık hakkındaki planlarını yok saydığını göstermektedir.

II. Constantius'un bu davranışının haklı gerekçeleri var olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Constantinus'un son zamanında devletin yönetimini oğulları ve yeğenleri arasındaki paylaşımı, askerleri olduğu kadar Constantinus'un oğullarını da rahatsız etmiştir. Askerler bu bölünmeden ülke içinde sivil bir savaş çıkacağından korkmuşlardır. Constantinus'un oğulları da hakimiyetlerini başka kimselerle paylaşmak istememişlerdir. Fakat, hem askerler hem de Constantinus'un oğulları babalarının sağlığında bu uygulamaya itiraz etmemişlerdir. Constantinus'un belirlediği üzere herkes görev yerindeki yükümlülüklerini yerine getirmiştir. Her şey imparatorun ölümü ile başlamıştır ve böylece Constantius Chlorus sülalesi katliama uğramıştır. Fakat Constantinus'un tüm akrabalarının kanlı ve şüpheli bir şekilde öldürülmesi bu dönem için olumsuz bir bakış açısının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca; Constantinus gibi " *Yeni Augustus*" diye adlandırılan

bir imparatorun sonraki dönemin kanlı olaylar ile başlaması II. Constantius döneminin eleştirilmesine neden olmuştur.

Constantinus'un ölümünün ardından yaşanmış olan bu kanlı olaylar hakkında geniş bilgilere sahip değiliz. Bu olayları bize tutarlı bir şekilde anlatan kaynak mevcut değildir. Ayrıca bu olayların kesin olarak tarihlerini söylemek de mümkün değildir. Çünkü kaynaklar bu konu hakkında kesin bir tarih vermemektedir. Sadece bu olayın Constantinus'un ölümünün ardından meydana geldiği bilinmektedir; fakat ne kadar süre sonra gerçekleştiği kesin bir şekilde ifade edilmemektedir.

Constantinus'un 22 Mayıs 337 yılında ölümünün ardından hiçbir kaynak bize güvenilir bir kronoloji vermemektedir. Yalnızca Constantinus'un ölümü olan 22 Mayıs ve oğullarının 9 Eylüldeki Roma topraklarını paylaştığı tarihler güvenilir (Leedom, 1978, s. 133). II. Constantinus babasının ölümünden yaklaşık bir ay sonra 17 Haziran 337 yılında bir mektup yazmıştır. Bu tarih ve mektup babasının ölüm tarihini bilmememiz açısından önemlidir. Fakat II. Constantinus bu mektubunda kendini hala Caesar olarak belirtmiş, Augustus unvanını kullanmamıştır (Burgess, 2008, s. 29). Mektubunda sadece babasının ölümünden bahsetmiştir. II. Constantinus'un kendinden Caesar olarak bahsetmesi, Constantinus'un ölümünden önce oğullarına yönetimi miras bırakmadığını anlayabiliriz. Bu nedenle II. Constantius'un ordu ile ilgili sorunları babasının ölümünün hemen ardından ve kardeşleri ile Pannonia'daki görüşmesinden önce olduğunu söyleyebiliriz.²⁴ 9 Eylül 337 yılında imparatorun oğullarının Augustus olmaları yaşanan bu olayları anlamamız açısından önemli bir noktadır.

Julianus bile olaylara tanıklık etmiş biri olarak, bu dönemi gerçek bir şekilde tasvir etmekten kaçınmıştır (Burgess, 2008, s. 10). Kaynakların yetersizliği ve tutarsızlığı nedeniyle cinayetlerin arka planında kişi ya da kişileri tam olarak bilememekteyiz. Kaynakları tasvir edip sınırlandırdığımızda

²⁴ Suikastların tam tarihi bilinmediği gibi tam olarak nerede olduğu da bilinmemektedir. Kuvvetli bir ihtimalle suikastların tümü Konstantinapolis veya yakın çevresinde olmuştur. Ayrıca II. Constantinus'un 17 Haziran 337 yılındaki mektubundan yola çıkarsak suikastlar 337 yılının Haziran ayının başlarında yapılmış olmalıdır (Burgess, 2008, s. 42).

ilk grup²⁵ harekete geçen asi ordunun durdurulamadığı için cinayetlerin işlendiğini öne sürerken diğerleri, tek suçlunun Constantius olduğunu savunmuşlardır.²⁶ Antik kaynakların bu konuda yetersiz olmasından dolayı modern tarihçilerin çoğunluğu Constantius'un bu olayda birinci dereceden suçlu bulmuşlardır. Hâlbuki Constantius'un üzerine bütün suçları atmak pek de doğru kabul edilemez. Çünkü Constantius bu tarihlerde henüz 21 yaşındadır ve kendi ailesine böyle bir kanlı olayı tertip etmesi pek inandırıcı değildir.

Bilindiği gibi Constantius, çevresindeki kişilerden kolayca etkilenebilen ve kararsız bir yapıya sahiptir. Muhtemelen ailesine karşı yapılan bu cinayetlerde de, bu kişilik özelliklerine sahip olduğu için sessiz kalmış olabilir. Bu olay hakkında çeşitli yorumlar mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir: Eutropius (2004) Constantius askerler tarafından çıkarılan bu isyanı dizginleyip bastıracağı yerde, askerlerin isyanına izin verip, göz yummuştur, demiştir. Eutropius'un tersine Eusebius askerlerin bu olay hakkında herhangi bir plan yapmadığını, yalnız onların Constantinus'un oğullarının teşviki ile böyle bir olaya karıştıklarını yazmaktadır (Leedom, 1978, s. 134). Ammianus ise; (Ammianus. XXI.16.) II. Constantius için bu olay ile ilgili olarak "gaddar"

²⁵ Antik kaynaklar arasında Constantinus'u ve oğullarını suçlamayan Eusebius'u örnek gösterebiliriz. Eusebius erken dönem Hıristiyan kiliseleri üzerine olan eserleri nedeniyle Kilise Tarihçiliğinin kurucusu kabul edilir. Bu anlamda en önemli eseri 10 kitaptan oluşan Kilise Tarihi (*Ekklesiastike Historia*)'dır. Diğer bir eseri de *Vita Constantini* (*Life of Constantine*) dir . Eusebius bu eserinde İmparator Constantinus'un bir vaaz'ını da ilişiginde bulundurmuş ve bu da modern tarihçiler tarafından genellikle " tek taraflı" olarak eleştirilmiştir. Bkz. (İplikçioğlu, 1997, s. 66, 413). Eusebius, *Vita Constantini* adlı eserinde kısmen de olsa Constantinus'un ölümünden sonra yaşanan olaylara değinmiştir. Fakat bu eserde de tam net bilgilere ve kronolojik olarak sıralama bulmak mümkün değildir. Eusebius bu olayları anlatırken Constantinus'un imparatorluğun tamamını üç oğlu arasında paylaşımından başlamıştır (4.63.3). Daha sonra Constantinus ölüm döşeginde iken toplanmış olan askerler ve piskoposlar her şeyin Constantinus'un arzu ettiği gibi olacağını bildirmişlerdir (4.63.3). İmparatorun ölümünden sonra ise; ordunun harekete geçtiğini ve Constantinus'un oğullarından başkasının kabul etmeyeceklerini belirtmiştir (4.68.2). Görüldüğü gibi Eusebius'un eserinde tek bir kişinin suçlanmasından ziyade ordunun bu olayı gerçekleştirdiği yazmaktadır. Ayrıca; genelinde ayrıntılı olarak yazılmış eserde Mayıs ve Eylül arasındaki zaman dilimindeki yaşanan olaylar hakkında çok fazla bilgi bulamayız.

²⁶ Constantius'u kısmen suçlayanlar arasında Julianus'u gösterebiliriz. Julianus, II. Constantius'un babasının ölümünün ardından yüzünü kardeşlerine, ordusuna, babasının arkadaşlarına ve vatandaşlarına döndüğünü ve harekete geçen orduyu durdurmakta gönülsüz davrandığını yazmaktadır. Julianus, olaylarda Constantius'u suçlamasına rağmen, Constantius'un o dönemdeki yaşamış olduğu zorlukları da dile getirmiştir. Sasaniler tarafından 337 yılındaki Nusaybin kuşatması, sivil savaş ve ordu içindeki disiplin eksikliğinden bahsederek Constantius'un durumunu anlatmaya çalışmıştır (Burgess, 2008, 13- 19). Ammianus da, Constantius'u sevmeyenler arasındadır. Constantius'u hükümdarlığın başında soyunu kan ile yok ettiğini yazmaktadır. (Amm. 21.16.8).

kelimesini kullanmıştır. Gibbon (1988) ise, bu olayı gelişigüzel, bilinçli bir şekilde yapılmayan bir katliam olarak belirtmektedir. Ayrıca Julianus'un kendisi de bu cinayetlerden Constantius'un çevresindeki zaman kollayan fitneci kişileri sorumlu tutmaktadırlar (Mitchell, 2007, s. 70).

Constantius ailesine karşı yapılmış olan bu katliamda sessiz kaldığı için ilerleyen zamanlarda pişmanlık duymuştur. Fakat Constantius'un bu olaya göz yummasında haklı nedenler de vardır. Çünkü eğer Dalmatius ve Hannibalianus birleşerek II. Constantius'a saldırmış olsalardı bu devletin durumu açısından affedilemez bir olay olurdu. Bu olayda Caesar görevinde bulunan Hannibalianus ve Dalmatius'un ölmesi sonucu artık Constantinus'un oğulları Constans, II. Constantinus ve II. Constantius ülke yönetiminde tek başlarına söz sahibi olmuşlardır.

Constantinus'un ölümü ile başlayan belirsizlik dönemi askerlerin müdahalesi ile kanlı bir şekilde son bulmuştur. Yeğenlerin öldürülmesi sonucu devletin yönetiminde söz sahibi olabilecek sadece Constantinus'un oğulları kalmıştır. Bu sebeple II. Constantinus, Constans ve II Constantius 337 yılında Pannonia'da imparatorluğu paylaşmışlardır²⁷ Babası Constantinus ile aynı adı taşıyan ve kardeşler arasında en büyüğü olan II. Constantinus, ülkenin batısını, en küçüğü olan Constans ise İtalya, Afrika ve İllirya'yı ve Dalmatius'un geri kalan topraklarını aldı. II. Constantius da ülkenin doğu kanadını ve Caesar Dalmatius'a ait piskoposluk bölgesi olan Trakya'yı aldı. II. Constantinus'un batı da görev alması bize Dioclectianus zamanında başlatılan, fakat Constantinus'un yönetimi devralmasından sonra vazgeçilmiş bir yönetim olan Tetrarşi sistemini hatırlatmaktadır. Ayrıca tarihçilerin ulaştığı fikir birliği ile II. Constantinus Constans'ın vasisi konumunda olduğu görüşü benimsenmiştir (Leedom, 1978, s. 136).

II. Constantius ise babasının sağlığında doğu eyaletlerinde Casear olarak bulunduğu için bu eyaletlerde tecrübe kazanmıştı. Bu sebeple doğuda

²⁷ Constantinus'un oğullarının imparatorluğu paylaşması modern Eskiçağ tarih yazıcılığında pek çok çalışmanın içerisinde bulunmaktadır. Bkz. (Hunt, 2000, s. 3, Mitchell, 2007, s. 70–73, Cameron, 1993, s. 85)

önemli bir tehlike oluşturan Sasaniler ile baş edebilmesinde kazanmış olduğu bu tecrübelerin büyük katkısı olmuştur.

4.2.2. CONSTANS VE II CONSTANTINUS ARASINDAKİ MÜCADELE

337 yılındaki Pannonia'daki kardeşler arasındaki toprakların bu paylaşımından sonra her biri kendi bölgesindeki sorunlarla ilgilenmeye başlamıştır. 338 yılında Roma ve Sasani Devletleri arasındaki tansiyon artmış ve II. Constantius ülkenin doğusunu güvenlik altında tutmak için uğraşmıştır. II. Constantinus Alamannilere ve Constans da Sarmatianlara karşı başarılı seferler düzenlemişlerdir (Hunt, 2000, s. 5). II. Constantius ve kardeşlerine ülkenin doğu ve batı sınırındaki tüm bu sorunlar babaları Constantinus zamanından miras kalmıştır.

Constantinus'un 337 yılında ölmesinin ardından üç aydan fazla süren belirsizlik dönemini çözüme kavuşturmak için, ülke Constantinus'un oğulları arasında paylaşılmışsa da bu bir çözüm olmamıştır. Çok kısa bir süre sonra kardeşler arasında anlaşmazlık çıkmıştır. En büyük mirasçı ve babasına Caesar olarak en uzun hizmet eden II. Constantinus kıdemli olmasını kardeşi Constans üzerinde hissettirmeye başlamıştır.²⁸ Constans bu zaman zarfında çok küçük yaşta idi ve II. Constantinus da bundan faydalanmak istemiştir.

II. Constantinus, Pannonia'da kendisine verilen paylaşımından memnun olmadığını gösteren baskıcı hareketler yapmaya başlamıştır. II. Constantinus'un asıl amacı, kardeşi Constans'ın yönettiği İtalya ve Afrika'da hâkimiyet kurmak istemesinden kaynaklanmaktadır (Zosimus.2.41). Constans ise, Pannonia'daki paylaşımından şikâyetçi bir tavır takınmamıştır. Kendisine verilen topraklardan memnundur. Onun tek sıkıntısı abisi II. Constantinus'un kendisine müdahale etmesiydi. Bu yüzden Constans kardeşinin gözetimi altında olmaktan kurtulmak istiyordu. Constans, bu

²⁸ II. Constantinus kardeşleri arasında kıdemli olmasını babasının ölümünün hemen ardından hissettirmeye başlamıştır. Babası zamanında sürgüne gönderilen piskoposları görevlerine çağırarak, kardeşleri üzerinde hakimiyet kurmak istemiştir.

isteğini Constantinus'un topraklarına saldırıncaya kadar gizli tutmayı başarmıştır.

II. Constantinus yeğenlerinin öldürülmesinden sonra kardeşleri arasında yapılan paylaşımdan memnun olmamıştır. Ona göre; yeğenlerin ellerinden alınan topraklar üzerinde haksız bir paylaşım yapılmıştır. Constantinus'un, doğu eyaletlerini alan II. Constantius'tan herhangi bir isteği yoktu. Fakat Constans'ın Pannonia'da yapılan paylaşımdan haksız kazanç sağladığını düşünmekteydi ve Constans'tan Dalmatius'un ölümü ile geçirdiği Afrika eyaletlerini, zengin ülkeler olan Yunanistan ve Makedonya'nın karşılığı olarak kendisine bırakmasını istiyordu.

Constans ise; askerlerin desteğini aldı ve kardeşinin bu isteğini reddetti. Yapılan paylaşımda büyük veya küçük herhangi bir değişimin söz konusu olamayacağını söyledi. Ayrıca, 340 yazında hala Roma'da bulunan Constans, kardeşinin bu haksız isteğini engelleyebilmek için o sırada Roma valisi olan Fabius Titianus'dan yardım talebinde bulundu (Hunt, 2000, s. 6).

Constans'ın kardeşine verdiği bu ret cevabı II. Constantinus'u kararından vazgeçirmemiştir.²⁹ İki kardeş arasında yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Constans'ın Roma'ya gitmeye hazırlık yaptığı bir dönemde II. Constantinus planlarını gerçekleştirmeye başlamıştır. Constans'ın sahip olduğu İtalya ve Afrika'daki hükümranlılığı küçümseyen II. Constantinus 340 yılında Constans'ın hâkimiyetindeki topraklara saldırmıştır.

İlk olarak II. Constantinus İtalya üzerine yürümüştür. Constans kardeşinin saldırısını öğrenir öğrenmez diğer kuvvetlerini izlemek üzere İllirya birliklerinden seçkin ve disiplinli bir kuvveti de yedeğine almış ve komutanlarının yardımı sayesinde kardeşi II. Constantinus'un saldırısını önleyebilmiştir. Constans'a bağlı askerler, Constantinus'un önünden kaçıyormuş gibi yaparak onu bir ormanın içerisinde kurdukları tuzağa kadar

²⁹ Zosimus, II. Constantinus'un kararında bu kadar ısrarcı davranmasının nedenini, gizli den gizliye II. Constantius tarafından desteklenmiş olabileceği iddiasını öne sürmüştür (Zosimus. 2.41).

çekerler. Böylece kardeşinin gençliğinden ve tecrübesizliğinden yararlanmak isteyen II. Constantinus Aquileia yakınlarındaki bir pusu da Constans'ın komutanları tarafından öldürülmüştür³⁰ (Zosimus. 2.41, Soz. 3.2.10). Cesedi ise; Alsa bataklığına atılmıştır.

II. Constantinus hırslarının kurbanı olmuştur ve bunu da canıyla ödemiştir. II. Constantinus'un ölümü ile de Constans, ölen kardeşinin topraklarının kontrolünü kendi eline alarak imparatorluğun batı kanadına da hâkim olmuştur. Böylece en küçük kardeş olan Constans devletin Britanya'dan Trakya sınırına kadar alana sahip olarak devletin üçte ikisinde söz sahibi olmuştur (Jones, 1992, s. 112). Bu olaydan sonra ülkenin yönetimi iki *Augustus* tarafından paylaşılır..

Constans, II. Constantinus ile mücadelesinden sonra, Roma'yı ziyaret eder. 340 yılının yaz ayında henüz hala kuzey İtalya'da iken, Roma valisi Fabius Titianus tarafından kardeşi II. Constantinus'a karşı kazanmış olduğu zaferden dolayı kutlanır. 341 ve 342 yılları arasında ise Constans'ın Franklar bir sefer yürüttüğünü görmekteyiz. Fakat Constans burada barbarlara karşı istenilen başarıyı gösterememiştir. Özellikle askeri tecrübesinin olmamasına rağmen Julianus ile kıyaslandığında Constans'ın barbarlara karşı seferleri sönük kalmaktadır.

Franklar ile mücadelesinden sonra Constans Britanya'yı ziyaret eder. Constans'ın bu ziyaretinin sebebi tam olarak belli olmasa da, bu ziyaretin bir isyanı engellemek ya da bir bozukluğu gidermek için yapılmadığı düşünülmektedir (Hunt, 2000,s.6).Bu ziyaret askeri bir sefer olmayıp dahası yönetsel nedenler taşımaktadır. Bu ziyareti ile Constans Britanya'ya giden son Roma hükümdarıdır.

Constans kardeşi II. Constantinus karşısında kazanmış olduğu bu başarı fazla uzun sürmemiştir. Constantinus'un ölümü ile başlayan taht sorunu kardeşler arasındaki mücadele ile devam etmiştir. II. Constantinus'un ölümü ile geride Constans ve II. Constantius kalmıştır. II. Constantius doğu

³⁰ II. Constantinus'un ölümü hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Constans'ın askerleri tarafından öldürülmesinin yanı sıra kendini öldürdüğü de rivayet edilmektedir (Hunt, 2000, s. 5).

eyaletlerinin durumu ile meşgul iken özellikle Sasani saldırılarına karşı ülkeyi korumaya çalıştığı dönemlerde, batıda yeni bir tehlike ortaya çıkmıştır. Bu tehlikenin ortaya çıkmasında Constans'ın çevresine karşı sergilemiş olduğu tavırlar da neden olmuştur. Çünkü Constans, kardeşi Constantinus'un topraklarında söz sahibi olduktan sonra despot bir hükümdar olmuştur. Çevresindeki kişilere zalimce davranmış ve Barbar kavimleri arasındaki yakışıklı erkeklerle uygunsuz ilişkilere girmiştir. (Zosimus. 2.43.). Bu hareketleriyle halk ve askerler arasında sevilmemeye başlanmıştır.

Bu durumdan faydalanmak isteyen asker asıllı olan Magnentius, Constans'ın topraklarına saldırmış ve imparatorluk yönetiminde hak iddia etmiştir. İmparatorluk yönetiminde söz sahibi olabilmek için Constantinus'un oğulları arasına şimdi de asker asıllı bir isyancı olan Magnentius da dahil olmuştur.

4.2.3. II. CONSTANTIUS VE MAGNENTIUS ARASINDAKİ MÜCADELE

Flavius Magnus Magnentius 303 yılında Samarobriwa'da (Amiens) doğmuştur. Annesi İngiliz olup babası Constantinus'un hizmetinde görevde bulunmuş Frank asıllı köledir. Roma Devletinin ilk Hıristiyan imparatoru Constantinus'un oğulları zamanında isyan çıkartan Magnentius'un pagan olduğu ileri sürülmektedir (Hunt, 2000, s. 21). Asker asıllı olan Magnentius, Constantinus zamanında Barbarlara karşı başarılı mücadelelerde bulunmuştur. Batıda hâkim olan Constans'ın hizmetinde bulunmak için de batıya gelmiştir.

Magnentius, II. Constantius döneminde iktidarı gerçek anlamda tehdit eden ilk isyancıdır. Amacı; Constantinus'un oğullarının yönetiminin son verilmesini sağlamaktır. İyi bir asker olmasına rağmen Magnentius acımasız, ahlaksız ve kaba biri olarak bilinmektedir.

Constantius'un doğudaki işleri ile meşgul olması sebebiyle onun yokluğundan faydalanmak isteyen Magnentius harekete geçmiştir. Constans, başlangıçta adil bir yönetim tarzını benimsemiş; fakat daha sonra ilk yıllardaki

verdiği sözleri tutmamış ve hareketleri tahammül edilemez olmuştur. Ayrıca, orduya karşı nefretini de gizlememiştir ki; bu Constans'ın sonuna sebep olmuştur. Sağlığının kötüye gidişyle birlikte Constans, yoldan çıkmış arkadaşlarının aklını çelmesi sonucunda büyük suçlara yönelmiş; bu suçlar eyalet halkının dayanamayacağı boyutlara ulaşınca askerlerin de nefretini kazanmıştır (Eutropius, 2004, s. 265). Adil olmayan ve sert yönetim tarzından dolayı Constans askerler tarafından sevilmemiş ve bu da askerlerin bir isyancı olan Magnentius tarafında saf tutmasına neden olmuştur.

Constans'ın yönetiminden askerler gibi halk da memnun değildir. Constans'ın yakışıklı barbarlar ile uygunsuz ilişkilerde bulunması halkın gözünden düşmesine neden olmuştur (Zosimus. 2.42.1). Bu yönetim anlayışı ile Constans hem askerlerin hem de halkın gözünde seilmeyen bir imparator portresi çiziyordu. Constans'a karşı halkın tavır almasından cesaret alan Magnentius da Roma adının onurunu kurtarmak üzere halkın haykırılarından cesaret aldığı söylenirdi (Hunt, 2000, s. 16).

Magnentius 18 Ocak 350 yılında Augustodunum'da Marcellinus'un oğlunun doğum günü kutlamasında kendini Augustus olarak ilan etmiştir (Zosimus. 2.42). Magnentius bu tarihi özellikle seçmiştir; çünkü bu esnada II. Constantius imparatorluğun doğu eyaletlerinde Sasaniler ile mücadele etmekteydi.

Bu davette önemli devlet görevlileri de bulunmaktaydı. Gece geç saatlere kadar devam eden bir esnada Magnentius davetlilerin bulunduğu odadan çıkar. Daha sonra birdenbire kapılar büyük bir gürültüyle açılır ve bir süredir şölenden ayrılmış gitmiş olan Magnentius erguvan ve tacı kuşanmış olduğu halde içeri girer (Hunt, 2000, s. 11). Magnentius'un kendini imparator olarak ilan etmesinden sonra davette bulunan tüm misafirler Augustodunum'da yaşayan yerli halklar gibi Magnentius'u alkışlarlar (Zosimus. 2.43). Şehirde bu haber duyulur duyulmaz tüm halk şehir merkezine gelir ve herkes Magnentius'u Augustus olarak selamlamaya başlamıştır.

Magnentius askerler ve halk tarafından Augustus ilan edildiğinde Constans'ın bu durumdan henüz haberi yoktu. Bu isyanı öğrendiğinde ise Pyrenees'in yakınında küçük bir kasaba olan Helena'ya doğru kaçmıştır. İktidarını savunmak için kaçmayı tercih eden Constans'ın aslında yapacak başka bir şeyi de bulunmamaktaydı. Çünkü askerler tarafından sevilmeyen imparator kendini ve yönetimini savunmak için destek bulamamıştır. Savunma yerine kaçmayı tercih etmesine rağmen Constans, Magnentius'a bağlı birliklerden kurtulamamıştır. Magnentius'un suikastçısı olan Gaiso tarafından yakalanmıştır ve Şubat ayının sonuna doğru yönetiminin on yedinci yılında, otuz yaşındayken Helena'da 350 yılında öldürülmüştür (Eutropius, 2004, s. 267). Constans'ın ölümünden sonra Magnentius, Constans'ın sahip olduğu topraklar içinde kendi konumunu sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Artık, Magnentius devletin Batı eyaletlerine sahip olmuş görünüyordu. Fakat Roma ordusu Magnentius'un kendisini Augustus olarak atamasını kabullenmiyordu.

Constantius, kardeşinin ölümünü öğrendiği zaman doğu eyaletlerindeydi ve Sasaniler ile mücadele ediyordu.³¹ Constantius'un doğuda kalıp Sasanilerle mi mücadele edeceği, yoksa kardeşinin ölümüne sebep olan bir isyancıyı bastırmak için batıya mı ilerleyeceği kesin değildi.

Magnentius kendisini Augustus ilan ettikten sonra Marcellinus ve üç kişiyi Constantius'a elçi gönderir. Elçilere, Constantius'u yumuşatmaları ve arada akrabalık bağlarının kurulması gibi emirler verilmiştir. Magnentius, kız kardeşini II.Constantius ile evlendirmeyi ve bunun karşılığında da imparatorun kardeşi Constantina ile de kendisinin evlendirilmesini planlamıştır (Gibbon,1988,s.79).

Constantius, elçiler ile görüşüp Magnentius'un düşüncelerini öğrendiğinde kendisine yanıtını bir gün sonra vereceğini bildirir ve ertesi gün kendisini dinleyen konseyin önünde şu konuşmayı yapar: " Bu gece büyük Constantinus'un ruhu bana göründü. Kardeşimin kanlar içerisindeki vücudunu kollarıyla sarmıştı. Sesini tanıdım, öcünü al diye haykırıyordu.

³¹ II. Constantius'un kardeşi Constans öldürüldüğü zaman Edessa (Şanlıurfa)'da olduğu bilinmektedir (Philostorgius.3.22).

Babam, Cumhuriyeti umutsuzluk içine düşürmememi buyurdu ve ordularımızın, hızlı bir başarı ve ölmez bir utkuyla bizim adaletimizi taçlandıracağını bana müjdeledi.” (Gibbon, 1988, s. 80).

Böylelikle II. Constantius kardeşinin katili ve bir isyancı olan Magnentius ile uzlaşmayı reddedip onunla savaşmayı tercih eder. Zaten Constantius, ülke dışındaki savaşlarda pasif bir rol oynamasına rağmen ülke içinde çıkan karışıklıkları bastırmada oldukça başarılıdır. Genel olarak II. Constantius’un dış siyasetindeki daha çok savunmaya dayanan anlayışı onaylamamış; fakat imparatorun ülkenin içinde meydana gelen olaylardaki başarısını dikkate değer bulunmuştur. Eutropius, II. Constantius’un isyancılarla mücadelesi konusunda; “ İmparator, ülke dışında katıldığı savaşlardan çok iç savaşlardaki başarısı övgüye değerdi” demiştir (Eutropius, 2004, s. 267).

İktidarının güvenliğini birinci sırada tutan Constantius Roma topraklarında çıkan isyancılarla baş edebilmiştir. Constantius bu konuda tecrübeye sahiptir. II. Constantinus’un ölümünden sonra çıkan belirsizlik döneminde ve Flaviuslar hanedanlığına karşı yapılan soykırımda devletin istikrarı olumsuz etkilenmiştir. Bunun üzerine Pannonia’da ülkenin kardeşler arasında bölünmesinden sonra II. Constantinus ile Constans’ın mücadelesi tekrardan Roma devletinin de kısa süreli de olsa bir istikrarsızlık dönemi yaşanmasına neden olmuştur. Bunu fırsat bilip değerlendirmek isteyen Magnentius da Constans’ın topraklarına göz dikmiştir. Geçmişteki tecrübelerinden faydalanan II. Constantius ise; devletin hâkimiyetini tekrardan tehlikeye atmak istememiş ve Magnentius ile uzlaşmaktansa onunla savaşarak, onu tamamen ortadan kaldırmayı tercih etmiştir. Böylelikle, II. Constantius kardeşlerinin de artık hayatta kalmaması sebebi ile kimse ile toprak paylaşmak zorunda kalmayarak, tüm devletin idaresini tekeline bulundurabilecektir.

4.2.4. MAGNENTIUS'A KARŞI YENİ CAESAR VETRANIO

Constans'ın ölümünden sonra Magnentius İtalya, Afrika ve Galya'nın yönetimini ele geçirir ve Illyricum'da bir isyan çıkarır. Constans zamanında baskı ve şiddetle ezilen eyaletler Magnentius'un yanında yer alırlar. Magnentius'un Illyricum'daki bu isyanı karşısında II. Constantius'un kardeşi Constantina da araya girer ve Vetrano'yu ikna eder. Deneyimli bir asker ve yüksek bir memur olan Vetrano askerlerin de onayıyla 1 Mart 350 yılında Caesar ilan edilir (Zosimus. 2.43.1) Vetrano'nun Caesar ilan edilmesinde ki neden, Constans'ın Magnentius tarafından öldürülmesidir. Constantina bir isyancı olan Magnentius tarafından ailesine daha fazla zarar verilmesini engellemek için Vetrano'yu devreye sokmuştur.

Vetrano'nun durumunu haber alan Magnentius bu durumu kendi lehine çevirmek için çok hevesliydi. Vetrano ile irtibata geçmesi ve onun dostluğunu II. Constantius'a karşı kazanması elbette ki Magnentius'un işlerini kolaylaştıracaktır. Çünkü böylece imparator sadece Magnentius'u engellemek için uğraşmayacak aynı zamanda Vetrano'yu da engellemeye çalışmış olacaktır. Bu ise, tamamıyla isyancıların yararına olan bir durumdur.

Magnentius bu düşüncesi doğrultusunda, Vetrano'ya desteğini alma için bir elçi gönderir. Aynı zamanda, iki isyancı ile uğraşmak istemeyen II. Constantius da Vetrano'ya elçi gönderir (Jones, 1992 s. 56). Vetrano, Magnentius ile iş birliği yerine II. Constantius'u seçer ve Magnentius'un göndermiş olduğu elçi elleri boş olarak geri döner (Zosimus. 2.44). II. Constantius'un Vetrano'yu Magnentius'a karşı kendi tarafına çekmesi imparatorun işlerini kolaylaştırmıştır. Böylelikle bir isyancı olan Magnentius ile mücadele etmesi daha kolay olmuştur.

Constantius, başlangıçta yeni Caesar Vetrano'yu onayladı. Çünkü İmparator, Roma topraklarında iki isyancı ile aynı anda uğraşmak istemiyordu. İmparator düşmanlarını birbirinden ayırmak ve onlarla tek tek mücadele etmek istiyordu. Böylelikle isyancılar karşısında başarı şansını arttırmak isteyen imparator Vetrano'nun Caesarlığını onaylayarak durumu kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Fakat bu durum çok kısa bir süre için

geçerli olur. Aslında imparatorun, kendisine ülke yönetiminde yeni bir ortak bulma gibi bir niyeti yoktur. Constantius'un Vetrano'nun Caesarlığını onaylamasındaki tek amacı, Magnentius ile daha rahat mücadele edebilmeyi istemesidir. Vetrano ise; Flaviuslar soyuna gönülden bağlı biriydi. Açık yürekli ve kötülük düşünmeyen biri olan Vetrano Constantius ile görüşmeyi kabul etti. Görüşme sonucunda Constantius bazı şartlar öne sürerek onu yasal ve eşit saltanat ortağı olarak tanıdı. Öncelikli olarak Vetrano, Magnentius ile ittifakından vazgeçecek, ikisi de ortak ülke sınırında bir yer seçerek orada her ikisi de karşılıklı olarak bağlılıklarını sürdürme ve iç savaşın gereklerini düzenleme olanakları bulacaklardı (Gibbon, 1988, s.81).

Vetrano tarafından imparatorun bu şartlarının kabul edilmesi ile iki taraf arasında bir uzlaşma sağlanır ve Vetrano kendisine bağlı birlikler ile Sardica kentine doğru yola çıkar. Constantius'un ordusunun da yola çıkması ile iki ordu şehrin yakınındaki bir ovada toplanır ve her iki imparator da askerlere seslenmek üzere yerlerini alırlar. Constantius, Vetrano'nun ordusu da dâhil olmak üzere tüm askerler tarafından destekleniyordu. Zaten, Constantius'un Vetrano'yu bu şekilde saf dışı bırakma düşüncesi askerlerin desteğini daha önce almış olmasından kaynaklanıyordu. Hiçbir şeyden haberi olmayan Vetrano ise; kendisini hala Constantius'un devlet yönetimindeki ortağı olarak görüyordu. Kendine bağlı birliklerin içinde Constantius'a gizliden bağlı olan askerlerin farkına varmayan Vetrano, askerlerin karşısında konuşmasını yapmak için Constantius ile birlikte ayağa kalktı. İlk konuşmayı Constantius yaptı ve askerlere Constans'ın öldürülüşünü acıklı olarak anlattıktan sonra, taht üzerinde – kalıtım yoluyla – yalnız onun hakkı olduğunu, imparatorluk soyunun kazandığı başarıları da anımsatarak, büyük Constantinus'a oğullarının bağlılık yemini ettiklerini, bunun en yakın adamlarınca bozulduğunu söyledi (Gibbon, 1988, s. 81).

Constantius'un bu konuşmasının ardından tüm askerler onu yasal hükümdar olarak selamladılar ve hep bir ağızdan: "Taht hırsızları kahrolsun! Yaşasın Constantinus'un oğlu! Yalnız onun sancağı altında savaşmak, yenmek ve ölmek istiyoruz" dediler. Böylece Constantius Vetrano'yu

herhangi bir savaş olmadan saf dışı bırakabildi.³² Vetrano bu hiç de beklemediği durum karşısında harekete geçmek yerine, tüm bu yaşananları kabul etmeyi tercih etti. Zaten, kendisine bağlı birliklerin içinde bile çok sayıda Constantius'a bağlı asker ve komutanlar vardı. Çok fazla yapacak bir şeyi olmayan Vetrano, Constantius'un Roma'nın tek hükümdarı olduğunu onayladı. Her iki ordunun gözleri önünde başındaki tacı çıkararak Constantius'un ayaklarına kapandı, Constantius ise baba diye seslendiği bu saygıdeğer yalvarıcıyı yerden kaldırarak tahttan inebilmesi için elinden tuttu (Gibbon, 1988, s.82).

Constantius'un ilk olarak en önemli hareketi Vetrano'yu etkisiz hale getirmektir (Mitchell, 2007, s. 70). Vetrano, II. Constantius'un emeklilik teklifini kabul etmiş (Zosimus. 2.29) ve hayatına sade bir vatandaş olarak devam etmiştir. Yaşamının sonuna kadar Vetrano büyük Constantinus'un oğluna gönülden bağlı kaldı ve Constantius'un kendisine karşı gösterdiği iyiliklerden ne denli mutlu olduğunu sık sık belirtip, iyilikçesine, içten gelen bir sevgiyle, evren esasını elinden atmasını ve mutluluğu bulabilmesi için sessiz ve insanlardan uzak yaşama umarına başvurmasını önerdi (Gibbon, 1988, s. 82).

Bu arada Magnentius'un isyanının ardından Constantinus'un üvey kız kardeşi olan Eutropia'nın oğlu Nepotianus Roma'da bir isyan çıkardı. Nepotianus, Vetrano'nun kendini imparator ilan etmesinin ardından zaman kaydetmeyerek kendini imparator ilan etmiştir. Gladyöterlerin desteğini alarak İmperium'u ele geçirip 3 Haziran 350 yılında kendini imparator ilan etti ve Roma'ya girdi (Zosimus. 2.43.2). Roma, Magnentius'un safında bulunmaktan çekiniyordu. Fakat; Nepotianus'un buradaki isyanı ile zor durumda kalan Roma Magnentius'un emirlerine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Magnentius tarafından Roma'da görevlendirilen Anicetus Roma'dan kaçır. Nepotianus'un Roma'daki bu başarısı diğer bir isyancı olan Magnentius'un dikkatini çekmiştir. Magnentius bu isyanı bastırabilmek için en güvendiği generallerden Marcellinus'u görevlendirdi.

³² Ammianus, Constantius'un bu davranışını, değersiz yaşamında büyük bir an ve önemli bir hareket olarak yorumlamıştır. Bkz. (Ammianus. 15.1.2.)

Nepotianus yönetiminin yirmi sekizinci gününde 30 Haziran Magnentius'un askerleri tarafından öldürüldü ve başı bir mızrağa geçirilip kent sokaklarında dolaştırıldı (Eutropius, 2004, s. 282; Zosimus. 2.43.2). Takip eden günlerde, annesi Eutropia da Nepotianus'un birçoğu senatör olan yandaşlarının cezalandırılması sırasında öldürülenlerin arasında yer aldı. Ve böylece Magnentius batıda oldukça güç kazanmıştır. Afrika da dâhil olmak üzere tüm batı şimdi Magnentius'un ellindedir.

4.2.5. GALLUS'UN CAESAR OLMASI

Magnentius ile mücadelesi nedeniyle II. Constantius ülkeyi tek başına yönetemeyeceğini anlamış ve kendine ülke yönetiminde yardımcı olmak için birisini bulmaya karar vermiştir. Babasının ölümünün ardından askerler tarafından başlatılan isyan sonucu ailesinden hayatta Gallus ve Julianus'dan başka kimse kalmamıştır. Çok fazla seçeneği kalmayan imparator Constantius amcasının oğlu Gallus'u Caesar unvanıyla doğuda görevlendirir ve bu siyasal bağlılığı pekiştirmek için onu kız kardeşi Constantia ile evlendirir (Zosimus. 2.45.1). Böylelikle II. Constantius, Gallus üzerinde bir denetime sahip olmayı düşünmüştür. Magnentius, Gallus'un bu görevlendirilmesini duyunca onu öldürmeye teşebbüs etmiş, fakat Magnentius'un bu planı engellenmiştir (Amm. 14.7.4).

Gallus'un Caesar olmasıyla, İmparator ülkenin doğu sınırını güvence altına almış oluyordu. Bunun en güzel örneği Sasani satrapı Nohodares'in önemli bir ticaret merkezi olan Suruç'a (Osrhone; bugünkü Şanlıurfa ilçesi) saldırmaktan vazgeçmesidir (Ammianus. 14.3).³³ Magnentius isyanından faydalanmak isteyen Sasaniler, Gallus'un doğu sınırında görev almasıyla bu amaçlarına ulaşamamışlardır.

Gallus'un Caesarlığı esnasında Celile (Antik Filistin'in kuzey bölgesi)' de Yahudi isyanı başlar ve bu isyan sonucunda bölgedeki Diocaesarea,

³³ Caesar Gallus'un Sasanilere karşı doğu sınırını koruması hakkında övgü oldu sözler için bkz. (Philist. 3.28, Zosimus. 3.1.1.).

Tiberias ve Diopolis şehirleri Yahudiler tarafından yıkılır.³⁴ Fakat doğuda *magister equitum* olan Ursicinus tarafından başarılı bir şekilde bu şehirlerdeki Yahudi isyanları bastırılır. Gallus'un bu gibi başarılarına rağmen II. Constantius onun asla yalnız başına karar vermesine izin vermemiştir. Gallus ve eşinin yönetimi hakkında devamlı istihbarat almıştır. Bu konu da imparatora en çok hizmet eden ise; *praetorian prefect* Thalassius olmuştur (Hunt, 2000, s. 24).

II. Constantius Vetrano'yu saf dışı bıraktıktan sonra Magnentius'a karşı hareket etmiştir. Magnentius'un isyanına bastırmaya karşı imparatorun bu kadar ısrarcı davranmasının nedeni olarak, babası Constantinus'u rüyasında gördüğü ve kardeşinin intikamını almasını emrettiği rivayet edilmektedir (Hunt, 2000, s. 16).

Constantius, Magnentius'u ortadan kaldırmak için ilk olarak Gallus'u Caesar olarak atamıştır. Gallus'u Caesar olarak atamasını neden, ise, onu Sasanilere karşı görevlendirmek istemesidir (Zosimus. 2.44.2). İmparator, ülkenin doğu kanadını Sasanilere karşı görevlendirilen Gallus ile güvence altına almıştır. Fakat Gallus'un bu görevi ne kadar başarı ile yerine getirdiği şüphelidir. Sasanilerin bu dönemde sakin bir batı politikası izlemesine rağmen, Gallus Sasanilere karşı küçük başarılar kazanmıştır. (Amm. 14.13.1) II. Constantius her iki tarafı da tehlikeye atmak istemiyordu. Doğu'da Sasani tehdidi mevcut iken sadece Magnentius ile mücadele etmesi pek doğru bir adım değildir. Çünkü devletin hâkimiyetini bozabilecek herhangi olay imparatoru başarısızlığa götürebilirdi. Bu bir iç tehdit olan Magnentius için geçerli olduğu kadar, dışarıdan Roma topraklarına müdahale etmeye çalışan Sasaniler için de geçerliydi.

4.2.6. MURSA SAVAŞI

Gallus'un Caesar rütbesine terfi etmesi ile doğuyu güvence altına alan II. Constantius, Magnentius ile mücadele etmek için hazırlıklara başlamıştır.

³⁴ Socrates sadece bir şehirden bahsetmektedir. Bkz. (Soc. 2.33).

Aynı şekilde Magnentius da Constantius ile mücadele için hazırlıklara başlamış kardeşi Decentius'u Galya'da Caesar olarak atamıştır (Jones, 1992, s. 113).

Gallus'un Caesar olmasıyla Magnentius'a karşı hazırlıklara başlayan II. Constantius, Ren kıyısındaki Barbarları da yardıma çağırır. (Zosimus. 2.53.3). Constantius'un Barbar kavimlerden yardım alması ileriki zamanlarda Galya bölgesi için sıkıntı yaratacaktır. Devamlı olarak Roma topraklarına saldıran bu kavimler böylelikle bu bölgeye girebilmek için rahat bir ortama kavuşmuşlardır. Bu yüzden Alemanlar, Franklar ve Saksonlar Galya'yı ele geçirme fırsatına sahip oldumuşlardır. Barbar kavimlerin bölgede bu denli güçlenmesi Julianus'u zor durumda bırakmıştır.

Devletin otoritesine başkaldıran biri olarak Magnentius'un durumu Constantius'tan daha zordur. Çünkü eğer imparator ile savaşı kaybederse Constantius'un kendisini bağışlaması imkânsızdır. Constantius'un kişiliği bu durum için uygun değildir. Her türlü olaya şüphe ile yaklaşan imparator yeğenleri Gallus ve Julianus'u uzun yıllar boyunca göz hapsinde tutmuş ve onlardan her an kendi hâkimiyetini sarsacak bir girişimde bulunmalarından şüphelenmiştir. Henüz yeğenleri tarafından kendisine bir isyan girişiminde bulunulmamışken bile onları yakından izleyen biri olarak Constantius'un, kendisine açık bir şekilde isyan eden Magnentius'u affetmesi kabul edilesi bir olay değildir.

Magnentius'un ve imparatorun orduları ilk olarak Pannonia'da karşılaşırlar. Constantius, babası Constantinus'un Cibas ovalarında kazandığı utkuyu askerlerine anımsatarak onları özendirmek için aynı ovalarda savaşı kabulleneceğini duyurdu (Gibbon, 1988, s. 82). Ayrıca Constantius'un bu bölgeyi tercih etmesindeki diğer sebep ise; ovanın tamamıyla Constantius'un orduları için korunaklı bir bölge olmasıydı. Bu bölgede Constantius dışarıdan gelen bir saldırıyı kolayca önleyebilirdi. Magnentius ise; savaş boyunca hile kullanarak Constantius'un ordusunu yenmeye çalışmıştır.

İki ordu arasındaki savaş Mursa şehrinin kıyısında gerçekleşmiştir (28 Eylül 351). Fakat savaştan önce Magnentius imparatorun ordusuna karşı akıllıca bir hamle yapmıştır. Magnentius, Adrans vadisi boyunca pusu kurduştur. Daha sonra ise, Constantius'un generallerinden birine bir elçi göndererek geri çekileceğini ve Siscia'ya ulaşacağını söylemiştir. II. Constantius bu haberi duyduğunda oldukça memnun olmuştur. Çünkü Siscia meydan muharebesi için uygun bir alan olduğu kadar bu yerde atların kullanımı da çok rahat olacaktır (Zosimus. 2.45.4).

Constantius bu haberi duyar duymaz Siscia'ya doğru hareket etmiştir. Fakat olaylar imparatorun umduğu gibi meydana gelmemiştir. Magnentius ile rahat bir mücadele yaşayacağını sanan imparator Adrans vadisine geldiğinde gerçeği anlamıştır. Çünkü, Magnentius'un askerleri vadi boyunca pusuya yatmıştır. Bu beklenmedik durumla karşılaşan imparator askerlerinin büyük bir kısmını burada kaybetmiştir. Magnentius herhangi bir mücadele olmaksızın Constantius'a karşı elde etmiş olduğu bu başarıdan dolayı gayet memnun idi. Bu başarısından sonra Magnentius, Pannonia'ya doğru yola çıktı. Amacı; Sirmium'u elde etmektir. Fakat Magnentius'un annesi oğlunu bu yolu kullanmaması için caydırmaya çalışmış ve Magnentius'u Illyricum üzerinden geçmesi için uyarmıştır. Magnentius, daha önce meydana gelen birçok olayda annesinin tahminlerinin doğru çıkmasına rağmen annesinin uyarısını dinlememiştir (Zosimus. 2.48.2).

Magnentius'un Savus nehrini, köprüyü kullanarak ya da botlar yardımı ile ordusunu karşıya geçirmek de kararsız kaldığı sırada Constantius, Philippus'u Magnentius'a elçi olarak göndermiştir. Magnentius'un hileleri İmparatorun ordusu yıpratmıştı. Bu durumu anlayan Constantius bir barış anlaşması bahanesi ile Philippus'u ajan olarak Magnentius'a yolladı. İmparator, Magnentius'un kaçak ve hileli hareket etmesinden usanmıştı. Artık onun başka bir hileli yöntem başvurmaması için neler yapabileceği konusunda bilgi sahibi olmak ve gerekli tedbirleri almak istiyordu. Philippus, Magnentius'a imparatora karşı yapmış olduğu bu hilelerin adil olmadığını ve Alplerin ötesindeki eyaletlerin hükümdarı olarak Constantius tarafından tanınacağını söylemiştir. Magnentius ise, Philippus'un bu sözleri üzerine

imparatorun da hiç adil olmadığını ve kendi ailesine yapmış olduğu cinayetleri hatırlatmıştır (Zosimus. 2.48.3).

Ayrıca Philippus, Magnentius'a İtalya'dan ve Noricum'dan ayrılması gerektiğini ve Illyricum'a gidip orada ateşkes hakkında konuşmasını söylemiştir. Fakat Magnentius Philippus'un sözlerini dinlememekle kalmamış aynı zamanda Philippus'u tutuklatarak Constantius ile aradaki tüm diplomatik bağları da koparmıştır. Her ne kadar Magnentius imparatorun tüm isteklerini geri çevirmiş olsa da Philippus'un gönderiliş amacı bir bakıma yerini bulmuştur. Philippus'un sayesinde Magnentius'un önemli askerlerinden biri olan Silvanus imparatorun tarafında geçmiştir (Amm. 15.5.33). Silvanus başarılı bir askerdir ve Constantius'un Magnentius'a karşı başarısında önemli bir payı vardır.

Tüm bu olaylardan sonra Magnentius, Constantius'a bir elçi göndererek, saltanatının zayıfladığını, hiç duraksamadan erguvanı ve imparatorluğu bırakıp çekilirse kendisini bağışlayacağını bildirmiştir (Gibbon, 1988, s. 83). Magnentius'un bu küstah davranışına karşın elçi Philippus'un kendisi ile görüşmesi Constantius için olumlu bir sonucun oluşmasına neden olmuştur. Tanınmış bir general olan *Silvanus le Frank*, çok sayıda bir süvari kuvveti ile Mursa Savaşından birkaç gün önce Magnentius'un ordusundan ayrılıp imparatorun ordusuna geçmiştir (Gibbon, 1988, s. 83).

Bu olaylar yaşanırken Magnentius, yüksek mevkideki askerlerini bir yemekte toplayarak onların bu olayla ilgili düşüncelerini öğrenmek istemiştir. Askerler II. Constantius'a karşı savaşı sürdürmekte ısrar etmişler ve Savus nehrini geçmek için tüm ordunun acil olarak toplanması gerektiğini söylemişlerdir. Bunun üzerine Magnentius zaman kaybetmeden ordusunu toplamış ve hareket etmiştir.

II. Constantius'un öncü birlikleri Magnentius ve ordusunun Savus nehri üzerinden Siscia'ya yaklaşmakta olduklarını öğrenmişler ve bu haberi imperatora iletmişlerdir. Constantius da gerekli önlemleri almış ve Savus nehri üzerinden köprüyü kullanarak geçmeye çalışan Magnentius'un askerleri böylelikle büyük kayba uğramıştır. Magnentius, imparatorun izini olmadan

Savus nehrinin geçilemeyeceğini anlamıştır. Magnentius'un durumu endişe vericiydi. Hâlbuki Philippus daha önce kendisine İtalya'dan ayrılması gerektiğini ve Illyricum'a gitmesi gerektiğini söylemişti.

Fakat Magnentius her ne kadar zor durumda kalsa da Constantius'u suçlamaktan da geri kalmıyordu. Magnentius, Titianus³⁵ aracılığı ile Constantinus ve oğlu II. Constantius'a karşı asılsız suçlamalarını belirtmiştir.

Magnentius tüm bu yaşananlara rağmen hala ısrarcı bir şekilde hareket etmekteydi. Son çare olarak Sirmium'a ulaşmayı ve şehri herhangi bir mücadele olmaksızın ele geçirmeyi amaçlıyordu. Fakat Magnentius'un bu teşebbüsü de yerli halk ve askeri birlikler tarafından engellendi. Hiç beklemediği bir şekilde bu engelleme ile karşılaşan Magnentius Mursa'ya geri çekilme kararı aldı. Constantius'un da Mursa'ya yaklaştığı haberini alan Magnentius imparatoru yenebilmek için bir başka hileye daha başvurdu. Şehrin dışında özellikle gladyatör yarışmaları için yapılmış bir stadyum vardı. Magnentius bu stadyumu kullanarak tekrardan Constantius'a karşı pusu kurmak istedi. Fakat Magnentius'un bu planı fark edildi ve Constantius uyarıldı. Constantius'un bu durumu haber alması ile Magnentius'un yaptığı plan sonuçsuz kaldı ve iki ordu 28 Eylül 351 yılında Mursa³⁶ şehrinde karşı karşıya geldi. Savaş başlamadan önce Constantius askerlerine bir konuşma yaparak onlara moral verdikten sonra, savaş alanına yakın bir kiliseye çekildi ve savaşın yönetimini generallerine bıraktı. Constantius'un generalleri üstlerine aldıkları bu vazifeyi başarılı bir şekilde yerine getirdiler. Akıllı bir taktik savaşı ile soldan başlatarak eğik bir dizi üzerinden süvarileri ileri sürdüler, oradan hızla düşmanın sağ kanadına yöneldiler ki bu kanat güçlü bir saldırıya karşı koyacak durumda değildi (Gibbon, 1988, s. 84).

İki ordu arasındaki savaş akşama doğru Constantius'un askerlerinin zaferi ile sonuçlandı. Savaşta elli bin askerin yaşamını yitirdiği tahmin edilmektedir. Magnentius tüm ordusunun üçte ikisini, II. Constantius ise bu

³⁵ Titianus, Constans'ın ölümünün ardından Magnentius ile mücadelesi için II. Constantius tarafından görevlendirilmiştir.

³⁶ Mursa ya da Essek kenti, Drava ırmağı ve bitişik bataklıklar üzerinde kurulu beş mil uzunluğundaki tombazlı köprüsüyle yeni zamanlarda da ün kazanmıştır ve Macaristan savaşlarında önemli bir yeri ve rolü olmuştur. Bkz. (Gibbon, 1988, s. 83)

oranın yarıya yakın kısmını kaybetmiştir (Hunt, 2000, s. 20). Bu sebepten dolayı Mursa Savaşı iki Roma ordusu arasında yapılmış olan en büyük ve en kanlı mücadeledir (Zosimus. 2.50.4).

İmparator bu savaşın Roma ordusunun gücünü azalttığına inandı. Çünkü bir iç isyan özelliği taşıyan bu olayın yanı sıra doğuda Sasaniler de Roma topraklarını tehdit ediyordu. Constantius hem iç hem de dış tehdit ile aynı zamanda uğraşmak istemedi ve imparator Ren kıyısındaki Barbarları yardıma çağırdı (Zosimus. 2.53.3). Barbarların yardımı ile II. Constantius 353 yılında Mons Seleucus'da Magnentius ile karşılaştı ve bu savaş Constantius'un zaferi ile sonuçlandı (Potter, 2004, s. 474). Magnentius'un ordusunu bozguna uğratmayı başarabildi. Magnentius'un ordusu gibi sahip olduğu atlar ve diğer hayvanlar da katliama uğratıldı.

Bu zor durumdan kurtulmak isteyen Magnentius Pannonia'dan ayrılıp İtalya'ya gitmeye ve yeni bir ordu toplamaya karar verdi. Fakat bu kararını uygulayamadı. İtalya'ya geri döndü, ama İtalya'daki askerler Magnentius yanında yer almadılar ve Constantius tarafında olduklarını açık bir dille söylediler (Zosimus. 2.53.2) Ayrıca Constantius da Magnentius'un üstüne doğru İtalya'ya yürüme kararı aldı ve bu karar Magnentius'un birliklerinin şehirden çıkarılmasına ve İtalya'nın el değiştirmesine neden oldu. Böylece Magnentius Güney Gaul'dan çıkartılmış oldu (Potter, 2004, s. 474). Bu durumda yapabilecek çok fazla bir şeyi kalmayan Magnentius, imparatorun kendisini affetmesini, canını bağışlamasını diledi. Erguvanı bırakmak, yaşamın geri kalan bölümünü imparatorun hizmetinde geçirmek önerisinin kendisine elverişli yanıt sağlayacağını umuyordu. Fakat Constantius'un Magnentius'u affetmek gibi bir niyeti yoktu. Çünkü o bir isyancı idi ve kendisine karşı bir ayaklanmada bulunmuştu.

Constantius'un kendisini affetmemesi üzere Magnentius, Lyon'a geldi. Fakat halk kendisine burada da rahat vermedi. Halkın önünde görüldüğü zaman " yaşasın imparator Constantius" diye bağıryorlardı (Gibbon, 1988, s. 87). Savaşta düşmanı yenebilmek için birçok hileye başvuran Magnentius, savaşın ilerleyen safhalarında durumunun kötüye gitmesine rağmen savaşı terk etmemiştir. Savaşın sonuna kadar askerlerinin yanında bulunmuş ve

mücadeleyi elden bırakmamıştır. Magnentius düşmanları tarafından öldürtmektense gönüllü olarak ölmeyi seçmiş ve ilk önce annesini, erkek ve kız kardeşlerini öldürmüştü ve daha sonra da kendini asarak yönetiminin üçüncü yılının yedinci ayında 353 yılının Ağustos ayında intihar etmiştir (Zosimus. 2.54; Sozomenus. 4.7; Socrates. 2.32). Magnentius'a yardım eden Marcellinus da Mursa savaşında ölmüştür.

Böylelikle, devletin düzenini bozmaya çalışan kişiler ölmüş ve ülkede genel bir huzur ortamı sağlanabilmiştir. İsyanın elebaşlarının ölmesine rağmen, bu isyana katılan diğer kişilerde cezalandırılmıştır. Sıkı bir takip politikası uygulanarak suçu olan herkes yakalanmıştır (Ammianus. XIV.5). İstibdat yönetimin huku alanındaki uygulamasıyla barbarca yetenekleriyle "Katena" sanını almış olan Paulus'a Britanya'nın en uzak köşelerinde bile fesat hareketinin gizli kalmış yuvalarını ortaya çıkarma görevi verilmiştir (Gibbon, 1988, s. 87). Constantius Magnentius'a karşı elde etmiş olduğu başarıdan gayet memnundur ve kendi zaferini kutlamak için bir şölen tertiplemiştir (Ammianus. 22.14.4).

4.2.7. GALLUS'UN ÖLÜMÜ

Hayatı boyunca gözetim altında yaşayan Gallus birden Caesar gibi yüksek bir mevki ile görevlendirilmiştir. Bu, Gallus'un kişiliğinde olumsuz özelliklerin oluşmasına neden olmuştur. Çünkü kendisine yüklenen bu ağır görev ile Caesar baş edememiş ve henüz kişiliği oturmamış, şiddete düşkün ve zalim biri olarak yönetimde etkili olmaya çalışmıştır. Gallus'un şiddete düşkün yönetim tarzını Galya'da çıkan Yahudi isyanını bastırmaya çalışırken net bir şekilde görebiliriz. Sepphoris şehrini yıkmış ve tam bir terör havası estirmiştir (Jones, 1992, s. 56). Gallus'un bu davranışları aslında onun Caesar olmasına uygun olmayan bir kişi olarak yorumlanmasına neden oldu. Gallus'un anısına karşı en hoşgörülü davranan tarihçiler (kardeşi Julianus bile) bu Caesarın hükümdarlık yapacak nitelik ve yetenekte olmadığını itiraf etmektedirler (Gibbon, 1988, s.90).

Gallus'un Caesar olması ve yönetimde söz sahibi olması ile sorumlulukları da artmıştır. Askeri başarılar elde etmesine rağmen halk ve askerleri tarafından sevilmemiştir. Çünkü yönetimi oldukça sert ve aldığı kararlar acımasızdır. Ammianus, Gallus'un bu davranışındaki nedenleri çocukluğunda yaşamış olaylara dayandırmaktadır (Ammianus. 14.1.1). Ailesinin ölümü ile başlayan II. Constantius'un gözetimi altındaki hayatı Gallus'un kişiliğinde önemli izler bırakmıştır. Sürekli olarak gözetim altında tutulan Gallus birden Caesar gibi önemli bir göreve getirilmesi ile bir karmaşa dönemine girmiş ve bu dönemde aldığı kararlar onun zalim bir kişi olarak tasvir edilmesine neden olmuştur. Eutropius, Gallus'un zalimliğinin şöyle yorumlamıştır: "Eğer Gallus ülkeyi kendi doğrularına göre yönetmesine izin verilmiş olsaydı, doğası gereği zalimliğe ve zorbalığa eğilimli olurdu." (Eutropius, 2004, s. 269).

Gallus'un yönetimin çok sert olması halk arasında da sıkıntıya neden olmuştur. Zaten şüpheli bir kişiliğe sahip olan imparatorun gözünden Gallus'un bu gibi tavırları gözden kaçmamıştır. Ayrıca Constantius'a Galya'dan elverişsiz raporlar göndermeye başlaması ile de Gallus imparatorun tüm dikkatini üzerine çekmiştir.

Gallus'un bu davranışlarında eşi II. Constantius'un büyük kız kardeşi Constantia'nın büyük bir etkisi vardır. Constantia Gallus'dan önce I. Constantinus'un yeğeni olan Hannibalianus ile evlenmiştir (Cameron, 1993, s. 86). 337 yılındaki katliamda Hannibalianus'un ölmesi sebebiyle dul kalan Constantia daha sonra Gallus ile evlendirilmiştir. Constantia, yalnızca bir kadın olarak değil, herkesin kanını beynine sıçratan eli bayraklı şirret bir cadaloz olarak betimlenmektedir (Gibbon, 1988, s. 90). Constantia için, kendinden aşağı tabakadaki insanlara idam kararının uygulaması için geçerli bir neden bulunması gerekmiyordu. O, kendi çıkarına ters düşen bir olayda insanları istediği gibi cezalandırmaktaydı. Onun için, sadece kendi menfaatleri önemliydi. Gibbon (1988, s.91) Constantia'nın bu davranışları için şu yorumda bulunmuştur: "Süs için kullanılacak bir takı, onun katında birinci sınıf değerindeki günahsız bir insanın ölümünden daha önemliydi." Constantia'nın eşi Gallus üzerindeki etkisi göz ardı edilemez boyutta idi.

Gallus'un üzerindeki Constantia'nın bu etkisi dikkate değer boyutta olup modern ve antik kaynaklarda belirtilmektedir. "Constantia, ölümlüler içerisinde şirret bir kadındı ve sürekli olarak eşinin öfkesine öfke ekleyip onun insan kanına susuzluğunu arttırıyordu."(Cameron, 1993, s. 86).

Constantius'un Gallus'u Casar olarak görevlendirmesi kendisinin içinde bulunduğu durumdan kaynaklanmaktaydı. Bir yandan doğudaki Sasani tehlikesi diğer yandan içerideki Magnentius isyanı imparatoru çaresiz bırakmıştı. Ailesinden hayatta kalanlardan Julianus'un yaşı küçüktü. Sadece Julianus'un büyük kardeşi olan Gallus, Constantius'a Magnentius ile mücadelesinde yardımcı olabilirdi. Komutanlarından da hiç kimseye güvenmeyen imparatorun Gallus'u Caesar atamaktan başka bir çaresi kalmamıştı. Fakat, Magnentius isyanını başarılı bir şekilde bastırdıktan sonra imparatorun Gallus'a bir mecburiyeti kalmamıştı. Artık doğu eyaletlerinin güvenliğini kendisi de sağlayabilirdi. Ülkenin batı ve doğu yakasını da güvence alan Constantius, artık bütün devleti yalnızca kendisi yönetebilirdi. Constantius'un bu düşüncelerine ek olarak, Gallus'un davranışları da kendi sonunu getirmiştir.

Gallus'un resmi konularda yetkisi yoktu. İmparatorun Caesarın yetki alanını bu kadar kısıtlaması kuzenine karşı duymuş olduğu kızgınlık ve güvensizlikle açıklanabilir.

Constantius 353 yılının sonları ve 354 yıllarının başlarında Alemanlar ile uğraşmıştır. İmparator bu seferlerinde başarılı olmuş ve Alemanlar'ı geçici bir süre de olsa durdurmayı başarmıştır. Fakat Constantius Alemanlar ile uğraşırken kuzeni Gallus hakkında rahatsız edici raporlar almaya başlamıştır (Ammianus.14.1.10). Bu raporlar neticesinde muhtemel olarak II. Constantius Alemanlar ile barış yapmak zorunda kalmış ve Milano (Mediolanum) 'ya gitmeye karar vermiştir (Ammianus. 14.10.16).

Ayrıca, imparator yeni *praetorian prefect* Domitianus'u 354 yılında doğuya gönderir. Domitianus, imparatorun emri üzerine Gallus'un İtalya' da bulunan II. Constantius'a katılması gerektiğini söyler (Ammianus.14.7.9). Fakat Gallus imparatorun bu isteğini yalnızca reddetmek ile kalmaz aynı

zamanda Domitianus'u tutuklatıp ve kendine bağlı askerler tarafından öldürtür (Ammianus. 14.7.12). Ayrıca Domitianus'un akrabaları da vatan hainliğinden öldürülmüştür. Gallus'un bu gibi davranışları II. Constantius ile arasındaki tansiyonu giderek artırır. Constantius 354 yılında Gallus'a tekrar uyarıda bulundu ve İtalya'ya gitmesini emretti. Fakat Gallus imparatorun bu emrine de uymadı.

İmparator başlangıçta Gallus'a kendisinden şüphelendiğini belli etmedi. Onunla uyum içerisinde devleti birlikte yönettiklerini Gallus'a hissettirdi. Çünkü Gallus imparatorun gerçek düşüncelerini anlarsa bir isyan çıkartabilirdi. Constantius ülkede tam bir hâkimiyet kazanana kadar zaten içerideki isyancılarla çok zaman kaybetmişti. İmparator bir daha ülkenin birlik ve bütünlüğünü bozacak bir isyan ile uğraşmak istemiyordu. Bu neden ile Constantius Gallus'a karşı temkinli yaklaştı ve ilk olarak Gallus'un yardımcılarını değiştirdi ve Gallus'a bağlı olan askeri birlikleri aşamalı bir şekilde dağıttı ve Gallus sorununu çözmesi için Ursicinus'u görevlendirdi (Ammianus. 14.2.3-5).

Gallus'un Konstantinapolis'e geldiğinde burada düzenlenen araba yarışlarını izleyerek yarışta üstün gelene, kendi eliyle çelenk giydirdiğini imparatora duyurulunca, Constantius'un öfkesi iyice arttı (Baydur, 1999, s.25). Çevresindekilerden etkilenmeye açık bir kişiliğe sahip olan imparator, Gallus'un bu davranışı ile kendine yandaş bulmaya çalıştığını ve bir ayaklanma başlatarak iktidara sahip olma düşüncesinde olduğuna inandı. İmparator Gallus'un bir isyan başlatma niyetinden kuşkulanıyordu, fakat Mursa Savaşından sonra böyle bir olay felakete neden olabilirdi.

Gallus hakkında şüpheleri iyice artan imparator emir vererek Gallus ve eşi Constantia'nın tutuklanmasını emretti (Ammianus. 14.11.6). Gallus ve eşi bu durumdan memnun kalmamıştır. Fakat bu esnada Constantia ölmüştür (Ammianus. 14.11.6). Eşinin ölümü ile ne yapacağını bilemeyen Gallus Poetavio'da Constantius'un askeri olan Barbatio tarafından yakalanmıştır (Ammianus. 14.11.20). Daha sonra Pola'ya getirilmiştir. Doğu'da işlediği cinayetler konusunda sorguya çekilmiştir. Gallus, artık çevresindeki hizmetkârlarıyla olan ilişkilerinde onları birer muhafız olarak değil, belki de

kısa süre sonra kendi cellâtları olacaklar diye görüyor, tedbirsizliğinden dolayı kendini suçluyor kötü alinyazısının bu sonucunu büyük bir üzüntüyle sezinliyordu (Gibbon, 1988, s. 84).

Gallus sorgulama sırasında tüm suçlamaları kabul ederek, bu suçlamalara eşi Constantia'nın öğütlerinin neden olduğunu söyler (Ammianus.14.11.22). Constantius, Gallus'un eşi hakkında bu itiraflarını ilk duyduğunda ona çok kızar ve idam emrini verir (Ammianus. 14.11.23). Fakat daha sonra imparator bu fikrinden pişman olup vazgeçer, ancak bu haberi götüren ulağın hadımlarca alıkonulduğu ve Gallus'un bağışlanmasına engel olunmak istenildiği iddia edilmektedir.³⁷ Sorgusu tamamlandıktan sonra 354 yılı sonunda elleri arkadan bağlanarak başı kılıçla kesilip öldürüldü (Ammianus. 14.11.13; Zosimus. 2.55). Gallus'un ölümü ile imparatorun hanedanlık içinden kendine yardımcı bulma tecrübesi de kanlı bir şekilde son bulmuştur. Böylece Constantius tek başına Roma İmparatorluğunun hem *Augustus*'u olmuştur (Eutropius, 2004, s. 271).

4.2.8. JULIANUS'UN CAESAR OLMASI VE GALYA'DAKİ BAŞARILARI

Roma Devleti 290 yılından beri, tarihte hiç yaşamadığı kadar 350'li yıllarda dış baskılara maruz kalmıştır (Mitchell, 2007, s.72). Daha önce belirtildiği gibi Constantius 350 yılında Magnentius'u yenebilmek için Ren kıyısındaki Barbarları yardıma çağırmişti. Barbarların yardımı ile Magnentius karşısında başarı kazanmıştı. Fakat Barbarlar bu durumdan faydalanmaya başlamışlar ve Maas nehrine kadar bütün Galya'yı ele geçirmişlerdir. Constantius Ren kıyısını yeniden güvenlik altına alabilmek için 354 yılında Ren bölgesine bir sefer yapmış ve savaşa girmeden Alemanlar'ın barış önerisini kabul etmiştir. Böylece geçici de bir barış ortamı olmuştur.

Germenlere karşı ise; Silvanus görevlendirilmiştir. Silvanus hatırlanacağı gibi II. Constantius'a Magnentius ile mücadelesinde büyük

³⁷ Hadımlar Gallus'un kinci huyundan korkuyorlar ve Doğu'nun zengin eyaletlerinde de sözlerini geçirmek istiyorlardır. Bkz. (Gibbon, 1988, s. 95)

faydaları dokunmuştu. Fakat Silvanus'un bu başarıları onun imparatorun gözünden düşmesini engelleyememiştir. Çevresindeki kişilerin kolayca etkisinde kalabilen II. Constantius, Silvanus hakkında duyduklarından rahatsız olmaya başlamıştı. Silvanus'un hakkındaki söylentilerin doğruluğu bilinmese de imparator Silvanus'a karşı güvensizlik duymaya başlar. Silvanus ise II. Constantius'un kendisi hakkında bu şüphelerini öğrendiğinde 355 yılı Ağustos ayının ilk yarısında Köln'de bir isyan başlatmış ve tahtı ele geçirmeye çalışmıştır. Fakat II. Constantius Silvanus'un bu teşebbüsünü öğrenir öğrenmez Ursicinus'u görevlendirir. Tüm başarılarına rağmen Silvanus'un sonu da diğer isyancılar gibi olur ve 7 Eylül'de Ursicinus tarafından öldürülür (Ammianus. 15.6.1).

Silvanus'un öldürülmesini fırsat bilen Barbar kavimleri tekrardan Ren'in sol kıyısındaki kentlerde yağmacılığa girişmişlerdir. Barbar kavimlerin saldırısı o kadar ileri boyuta ulaşmıştır ki 355 yılının başlarında kırk beşe yakın Roma şehri bu kavimler tarafından istila edildiği iddia edilmektedir. (Hunt, 2000, s. 28). Constantius bu durumdan oldukça endişe duyuyordu. Galya'da yaşanan tüm bu olaylar Constantius'un hareket alanını kısıtlıyordu. İmparator Galya'nın barbar kavimler tarafından tekrar istila edildiği sırada İtalya'da idi. Galya'nın durumundan endişe duyan imparator İtalya'dan da ayrılmak istemiyordu (Ammianus. 15.8.1).

Galya'da Barbar kavimlerinin istilaları durdurulamazken aynı zamanda devletin doğusunda da tehlike baş göstermişti. II. Şapur zaman zaman Mezopotamya ve Ermenistan'a saldırıyordu. Bu her iki tehlike devleti ciddi anlamda tehdit ediyordu. Böyle bir ortamda İmparatorluğun etkili bir biçimde bir kişi tarafından yönetilmesi zordu. II. Constantius da tüm bu olayları göz önünde bulundurmuş ve dörtlü yönetim (*Tetrarchia*) anlayışının ihtiyaç olduğuna karar vermiştir (Ammianus. 15.8.17; Philostorgius. 4.2).

II. Constantius'un bir çocuğu olmamıştı; yani bir varisi yoktu. Ayrıca komutanlarına da güvenmiyordu. Constantius'un ölümünden sonra başlayan Chlorus ailesine karşı işlenen cinayetler nedeni ile bu aileden geriye yalnızca imparator II. Constantius ve Julianus kalmıştır. İmparator, ilk önce Gallus'u Caesar olarak görevlendirmişti. Fakat Gallus'un öldürülmesi ile

Caesar görevini üstlenebilecek aileden sadece Julianus kalmıştır. Constantius'un eşi Eusebia'da Julianus'un Caesar yapılması yönünde imparatora baskı yapıyordu. Başka bir çözüm yolu bulamayan II. Constantius, eşinin de ısrarı ile Julianus'u Caesar yapmaya karar verdi (Ammianus. 15.8.3).

Bu sebeple o sıralarda eğitimi için Atina'da bulunan Julianus Milano'ya çağrıldı ve burada yaklaşık 7 ay bekletildi (Ammianus. 15.8.4). Julianus, II. Constantius'u tanımasından dolayı başına gelecek şeylerden endişe duyuyordu. Ayrıca Atina'dan Milano'ya çağrılığında da Milano'da imparatorluk sarayında değil, Milano'nun bir banliyösüne yerleştirildi ki; bu da Julianus'un kaygılarını daha da arttırmıştı (Baydur, 1999, s. 29). İmparatoriçe Eusebia da yolladığı elçiler aracılığı ile Julianus'un korkularını gidermeye çalışıyordu.

Julianus'un Milano'ya çağrılmasından sonra imparator Julianus hakkındaki düşüncelerini çevresindeki yardımcıları ile görüşmeye başlamıştır. Batı ve doğu sınırındaki tehlikelerden endişe duyan imparator, devleti bu dönemde yalnız başına idare edemeyeceğini ve bir yardımcıya ihtiyacı olduğunu söylemeye başlamıştır. Fakat, çevresindeki kişiler, şimdiye kadar kendisinin çok iyi işler yaptığını söylüyorlar ve Gallus örneğini de göstererek Julianus'un Caesar olmasını engellemeye çalışıyorlardı (Ammianus. 15.8.2). İmparatorun çok güvendiği eşi Eusebia ise; tüm bu söylentilere inanmıyor ve Julianus'u tek başına koruyordu (Ammianus. 15.8.3). Eusebia; Julianus'un başarılı bir Caesar olacağına, Gallia'daki düzeni sağlayacağına ve kendisi için bir tehlike olmayacağını söyleyerek II. Constantius'u ikna etmeye çalışıyordu (Zosimus. 3.1.3).

Constantius'un ikna olmasıyla, Julianus Eusebia aracılığıyla İmparator ile görüştü ve onun beğenisi ile karşılandı. II. Constantius'un bu düşüncesinde Eusebia'nın etkisi önemli olmuştur. Sarayda Julianus'un iyiliğini düşünen tek insan Eusebia'dır³⁸. Sarayda oldukça nüfuz sahibi olan hadımlar ise; Julianus'u düşman olarak görmektedirler ve onu II.

³⁸ Julianus tanıksal kurtuluşunu, Constantinus'un dinsiz soyuna karşı yıkma kararı almış bulunan Tanrıların kendisini günahsız saymış olmalarına borçlu görmekteydi. Ayrıca bu tanrısal yargılamanın somut görüntüsünün, güzelliği kadar değerliliğiyle kendini tanıtan Eusebia olduğunu söylemektedir. (Gibbon, 1988, s. 95)

Constantius'a Gallus'un öcünü almak isteyen bir intikamcı olarak göstermeye çalışmışlardır (Gibbon, 1988, s.95). Fakat II. Constantius çevresindeki kişilerin bu söylemlerine rağmen konuyu enine boyuna düşünmüş ve hayatını öğrenci olarak geçirmiş olan Julianus'un kendisine karşı bir tehlike oluşturamayacağına inanarak, onu Caesar yapmaya karar vermiştir (Ammianus. 15.8.3).

Julianus'un tek gayesi ise; bir an evvel bu bekleyişin bitmesiydi. Geleceği hakkında şüphe duyan Julianus artık bu durumdan oldukça rahatsız olmaya başlamıştı. Böyle şüphe içerisinde yaşamaktansa sonu ne olursa olsun kendisi hakkındaki kararın verilmesini istiyordu ve nihayet Milano'da bir banliyöde bekleyen Julianus saraya davet edildi (Ammianus. 15.8.4). İlk olarak Julianus'un filozofları andıran sakalı kesildi ve üzerinden filozof giysisi çıkarıldı, kendisine ipekli kumaştan bir chlamys giydirildi. Julianus, kendi görüntüsü açısından önceki halinden oldukça memnundu. Yeni giysileri içerisinde ve sakalı kesilmiş halinde kendisini görünce Julianus, kendini gülünç hissetmiştir (Baydur, 1999, s. 29). Tüm bu hazırlıklar ile artık Julianus Caesar olmaya hazır hale getirilmişti.

Constantinus'dan bu yana, imparatorlar kendilerine halef seçerken, senatonun görüşünü almıyorlardı, fakat ordunun onayına önem veriyorlardı. Bu nedenle Julianus'un Caesarlı'ğa yükseltişi töreninin yapılacağı gün, Milano'daki bütün birlikler toplandı. İmparator, legion kartalları ve sancaklarla süslü kürsüye çıktıktan sonra, Julianus'un elinden tutarak orda toplanmış olan askerlere hitaben yaptığı konuşmaya, "Devletin yiğit koruyucuları; burada sizlerin önünde hemen hepinizin katılacağı bir işlem için bulunuyoruz" diye başladıktan sonra, bu konuda kısa bilgi vereceğini belirterek, sözlerini devletin ve özellikle Gallia'nın içinde bulunduğu tehlikeyi anlatarak sürdürdü ve Julianus'un yeteneklerinden söz ettikten sonra, onu Caesarlı'ğa yükseltmek istediğini söyleyerek " bu size uygun görünüyorsa, onayladığınızı gösterin! "dedi (Baydur, 1999, s.30).

Bu konuşmanın üzerine orada bulunan askerler büyük bir coşku belirtisi göstererek bu seçimi onayladıklarını bildirmelerinden sonra,

Constantius Julianus'un 6 Kasım 355 yılında 24 yaşında Caesar ilan etti³⁹ (Ammianus. 15.8.10vd) ve Julianus'u Galya'da görevlendirdiğini açıkladı (Ammianus. 14.8.18). Caesar olma töreni sona erince, Constantius yaşının ve tahttaki üstünlüğünün verdiği otorite ile bu ölümsüz ve kutsal anı cesareti ve erdemleriyle koruyarak buna layık olacağına kuşkusu bulunmadığını söyledi, ne zamanın ne de uzakta olmanın bozamayacağı bir dostluğun en güçlü güvencelerini dile getirdi (Gibbon, 1988, s.98).

Julianus, Caesar olduktan sonra imparator onu kız kardeşi Helena ile evlendirdi (Ammianus. 15.8.18). Bu evlilik bağı ile imparator Julianus'u kendisine daha da çok bağlamak istiyordu. Her ne kadar II. Constantius, eşi Eusebianın da büyük etkisiyle Julianus'u Caesar yapmasına rağmen ona tam olarak güvenmiyordu. Julianus'a olan bu güvensizlikte imparatorun daha önce yaşamış olduğu tecrübelerinin de payı vardı. Julianus için ise, bu evlilik sadece yasal geçerliliği olan bir şeydi. Eşi Helena'ya karşı duygusal anlamda bir şey hissetmiyordu. Yazılarında hiçbir zaman Helena'dan söz etmemiş olmaması da karısına karşı içten bir bağlılık duymadığının ve onun kendisi üzerinde bir etki bırakmadığının kanıtıdır.⁴⁰

Julianus Caesar olmasına rağmen Milano'da hala gözetim altında tutulmakta idi. Bu durum Galya 'da görevine başladığı zaman da geçerli idi. Gibbon Julianus'un bu durumunu şöyle açıklamıştır: "Julianus'un kazandığı saygınlıklar yitirdiği özgürlüğü ödüllendiremiyordu" (Gibbon, 1988, s.99). Julianus da kardeşi Gallus gibi sınırlı yetkilerle Caesar yapıldı ve ekonomik olarak Constantius'un hazinesine bağlandı. İmparator yeni Caesarın yetki alanlarını özenle düzenliyordu. İmparator, Julianus'un Galya'da bir güç oluşturmasını istemiyordu. Kendisine sadakat ile bağlı bir Caesar olarak sadece Galyada'ki görevini yerine getirmesini istiyordu. Julianus da Constantius'a güvenmiyordu. Ailesine ve kardeşi Gallus'un başına

³⁹ Julianus'un Caesar olmasıyla birlikte Milano'daki kendi geleceği hakkındaki endişeli bekleyişi de sona ermişti. Julianus'un hayatı boyunca askerlikle uğraşmaması ve böyle bir alanda beklentisinin olmamasına rağmen bazı çevrelerce Julianus'un Caesarlığa yükselme çabası içerisinde olduğu görüşü benimsenmiştir. Bunun nedeni olarak da Julianus'un Caesar olduktan sonra imparatora yazdığı övgü söylevlerinde isteksizlikle ilgili bir belirtiye rastlanmamış olmasındadır. Fakat Julianus II. Constantius'a yazmış olduğu bu söylevleri zorunlulukla yazmıştır ve içtenlikten uzaktır. Bkz. (Baydur, 1999, s. 30-31).

⁴⁰ Julianus, evlenme nedeniyle imparatoriçe Eusebia'nın verdiği armağanlardan söz ederken bile Helena'dan bahsetmemiştir. Bkz. (Baydur, 1999, s. 31).

gelenlerden sonra Julianus imparatora karşı hep kuşku ile yaklaşmıştır. Bu düşünceler ile Julianus Caesarlığın kendisine yükten başka bir şey getirmedeği yolunda kendi kendine yakınıyor ve imparatorun onu Galya'da harcamak için Caesar yaptığını düşünüyordu (Baydur, 1999, s.33). Julianus'un bu düşüncesi Ammianus tarafından da doğrulanmıştır.⁴¹

Julianus'un Caesar olma gibi bir düşüncesi de yoktu. Onun tek isteği eğitimine devam edebilmektir. Caesar olduktan sonra da kendini genç ve deneyimsiz bir hükümdar olarak nitelendirmiş ve böylelikle imparatorun büyüklüğünü boş bir imge olarak göstermek istemiştir (Gibbon, 1988, s.113). Askerlik ile fazla bir ilgisi olmayan Julianus felsefe ile ilgilenmiştir. İyi derecede Yunanca ve yeteri kadar da Latince biliyordu. Çocukluğundan beri sadece kitaplarıyla ilgilenen Julianus'un hiç askeri tecrübesi yoktu. Julianus eğitim hayatından memnun olmasına rağmen Caesar olmasıyla birlikte artık bu hayatı da son bulmuş oldu. Caesar olduktan sonra zorunluluktan da olsa askerlik ile ilgilenmeye başlamıştır ve bu konuda şöyle yakınmıştır: " Ey Platon, Platon! Bir filozofun yaptığı şu uğraşa bak" diye yakınmıştır (Gibbon, 1988, s.113).

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Julianus 1 Aralık 355 yılında Milano'dan ayrıldı (Ammianus. 15.8.18). Kendisine 360 asker verilmişti (Zosimus. 3.3.2). Julianus'a bu kadar az sayıda asker verilmesi II. Constantius'un hala kuzenine kuşku ile yaklaştığını göstermektedir. Onu Caesar olarak görevlendirmiş olsa da onun üzerinde tam bir hâkimiyet kurmayı amaçlamıştır. Zaten Julianus Alemanlara sefer girişiminde bulunana kadar ordusunu *magister equitum* Marcellus idare etmiştir (Mudd, 1989 s. 23).

Julianus Caesar olduktan sonra ilk olarak Vienna (Vienne)'ya vardı ve kışı burada geçirdi (Ammianus. 15.8.18–21). Şehre girerken bütün Viennalı'lar ve çevre halkı onu coşku ile karşıladı; her yaştan ve sınıftan insanların oluşturduğu kalabalık daha uzaktan " hayırsever, mutluluk getiren

⁴¹ Julianus'un bu düşüncesi Ammianus tarafından da doğrulanmıştır. Bkz.(Ammianus. 16.11.12). Bowersock, Julianus'un Caesar olarak tam yetkiye sahip olduğunu kabul eder ve Ammianus'un bilerek yanlış bildiğini ileri sürer. Bkz. (Bowersock, 1978, s. 36)

imparator” diye bağırarak ona umut bağladığını gösteriyordu; onun gelişini sıkıntıdan kurtuluş olarak görüyor ve ona övgüler yağıdırıyorlardı (Baydur, 1999, s. 33). Pagan olan Vienna halkının olasılıkla Julianus’un din inancını öğrenmiş olması da onların Julianus’a duydukları güveni arttırmış olabilir (Baydur, 1999, s. 33).⁴²

Julianus Caesar olarak görevlendirilse de kardeşi Gallus örneğinde olduğu gibi imparator onun da yetkilerini kısıtlamıştır. Julianus’un yetkilerinin bu denli kısıtlı olmasını gerekçe gösterilerek, imparatorun Galya’nın yönetimini Julianus dan ziyade Sallustius ve Marcellus’a verildiği iddia edilmektedir (Zosimus. 3.1.). Her ne kadar iddia denilmiş olsa da Julianus’u caesarlığı döneminde bunların haklılığını gösteren olaylar olmuştur. Sallustius’dan sonra Galya’daki görevi Florentius devralmıştır. Florentius 358 yılında program dâhilinde olmayan Galya’nın askeri giderlerini düzenlemek üzere bir vergi hazırlamıştır. Julianus, Florentius’un bu önerisine karşı çıkmış, fakat bu konuda hiçbir şey söyleyememiştir. Florentius’un ısrarcı davranışları gereği her ikisi de imparatora başvurmuşlardır. II. Constantius, Julianus’u haklı görmüş olsa da, Julianus’u Florentius’un emirlerine karşı gelmekten dolayı azarlamıştır (Mudd, 1989 s. 23).

Bu vergi olayından sonra Julianus’un Galya’nın yönetiminde gerçek söz sahibi olduğu bir olay yaşandığı kabul edilebilir. II. Constantius’un onayı

⁴² Julianus ve Gallus ailesi öldükten sonra imparatorun gözetimi altında hayatlarını sürdürmüşlerdir. II. Constantius, babası büyük Constantinus gibi iyi bir Hıristiyan olup dönemi boyunca dini konulardan uzak kalmamıştır. Dine olan bu ilgisinden ve şüpheli bir kişiliğe sahip olmasından dolayı da Constantius, Gallus ve Julianus’un dini eğitimleri ile de yakından ilgilenmiştir. İyi bir Hıristiyan olmaları için özen göstermiştir. Fakat Julianus Hıristiyanlığa inanmıyor ve Hıristiyanların çoğunun birbirine yaptığı yaptığı kötülüğü hiçbir yırtıcı hayvanın insanlara yapmayacağını düşünüyordu. (Ammianus 22.5.4; Sozomenus 3.7.9). Ayrıca Bu düşüncelerinin oluşmasında ailesinin Hıristiyanlar tarafından öldürülmüş olması da etkili olabilir. Julianus Hıristiyanlığı benimsemediğini imparator olana kadar saklamıştır. Bu sebeple Vienna halkının Julianus’un bu düşüncelerinden haberdar olması zor bir durumdur. Böyle bir ihtimal dâhilinde olsa bile, II. Constantius’un da bundan haberdar olması gerekirdi. Halka kadar ulaşan bir olayın imparator tarafından duyulmaması imkânsızdır. Şüpheli bir kişiliğe sahip olan II. Constantius’un bu olayı görmezden gelmesi düşünülemezdir. Bu nedenle Vienna halkının Julianus’un dini inancı hakkında herhangi bir düşünceye sahip olmadığını söylemek daha doğru olur.

ile Belgica şehrinin Florentius'un yönetiminden Julianus'a verilmiştir. Şehirde bir düzensizlik hâkimdir ve Julianus'un bunu gidermesi istenmiştir. Bu görev Julianus'un hem yönetim hem de askeri alanda yetkilerini arttırmaktadır. Olaya bu yönden bakılığında Julianus'un yetkilerinin genişlediği doğrudur, fakat Ammianus (17.3.6), Julianus'a imparatorun bu görevi Florentius'un isteği üzerine verdiğini yazmaktadır. Yani; imparator kendi isteği doğrultusunda Julianus'un sorumluluklarını arttırmamıştır. Florentius'un imparatorundan bunu rica etmesi üzerine bu görev Julianus'a verilmiştir. II. Constantius kuzenine karşı hala kuşku ile yaklaşmakta ve Julianus'un sorumluluklarını arttırmamakta ısrar etmektedir.

Julianus Galya'ya geldiğinde eyaletin durumu çok kötüydü. Üçüncü yüzyıldan itibaren başlayan Barbar kavimlerin saldırıları hala devam etmekteydi. Frank ve Alemanlar fırsat bulduklarında Roma sınırlarını işgal etmekten kaçınmıyorlardı. Constantius'un Magnentius'a karşı bu kavimlerden yardım almıştı. Bu yüzden sınırların savunması zayıflamıştı. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Germen kavimleri tekrardan Roma topraklarına saldırmaya başladılar. Galya'da yaşayan halk da bu durumdan rahatsızdı. Askerlik ile fazla ilgisi ve deneyimi olmayan Julianus Gallia'nın bu durumunu ilk gördüğünde tedirgin olmuştur. Fakat kısa zamanda kendini yetiştirmiş ve Barbalara karşı yapılacak seferlere hazırlanmıştır. Julianus'un askeri alanda kısa sürede kendini yetiştirmesi hakkında birçok kaynakta bilgi bulabiliriz. Özellikle Julianus'un Gaul'da ve Sasanilere karşı olan savaşlarında hizmet eden Ammianus Julianus'dan övgü dolu sözler ile bahsetmektedir.⁴³

Julianus Galya'daki durumu gördükten sonra barbar kavimleri ile mücadele etmek için hazırlıklara başladı. Fakat tedbiri elden bırakmak istemeyen Julianus hemen saldırıya geçmedi ve Vienna'da ilk kışını kendini yetiştirmekle geçirdi (Ammianus. 16.2.1). Fakat bu esnada Alemanlar'a bağlı bir grup asker Julianus'a saldırdı. Bunun üzerine Julianus, *magister equitum* olan Marcellus'tan askeri yardım istedi, fakat Marcellus Caesar'ın bu isteğini reddetti. Bunu duyan II. Constantius Marcellus'un Caesar'a itaatsizlikle suçladı ve görevinden aldı (Mudd,1989 s. 23). Marcellus'un yerine gelen

⁴³ Julianus'un askeri başarıları için bkz. (Ammianus 16.5,) Julianus'un kişiliği hakkında Ammianus tarafından söylenen övgü dolu sözler için bkz. (Ammianus.16.1.)

Lupicinus Julianus'un isteklerini reddetmeden yerine getirmiştir (Ammianus. 20.1.2). Böylelikle Julianus, Gallia'nın yönetiminde özellikle askeri konularda yetkisini arttırmış oluyordu. Fakat, imparator Constantius zamanında Casear daimi orduyu ancak savaş zamanında idare edebilirdi. Bunun dışındaki her zaman tüm kontrol imparatorun elinde olmalıydı.

Kışı kendini geliştirmekle geçiren Julianus, Augustodunum'un (Autun) Barbarların eline geçtiğini öğrendi zaman gerekli hazırlıkları tamamlayarak 24 Haziran 356'da Autun'a gitti (Ammianus. 16.2.1 vd) ve Barbarları yenilgiye uğrattı. Daha sonra, küçük bir okçu ve ağır süvari birliğinin başında, en kısa olmakla birlikte en tehlikeli yolları seçti, kimi kez oraların ustası olan barbarlara görünmeden kimi kez de onları püskürterek birliklerin toplandığı Remi yakınlarındaki ordugâha vardı (Gibbon, 1988, s. 115). Remi'deki Marcellus komutası altındaki ordu ile birleşerek Alemanlar'a saldırmak için yeniden yürüyüşe geçti. Burada da başarılar elde eden Julianus, Frankların elinde olan Köln'i almak için harekete geçti ve büyük bir çatışma olmadan şehri ele geçirdi.

Julianus elde ettiği başarılar sayesinde kendinden emin bir şekilde Barbarlar ile mücadeleye devam ediyordu. Gerekli olan tüm hazırlıkları titiz bir şekilde yapıyordu. 357 yılında yapılacak savaş için Julianus ordunun toplanma yerini Reims olarak belirledi. Barbatio da imparatorun emri ile Julianus'a yardım etmek için görevlendirildi (Ammianus. 16.11.2 vd).

Fakat Barbatio özensiz hareket etmiş ve kendisine bağlı olan birliklerin çoğunu kaybetmiştir.⁴⁴ Ayrıca bu hatası ile de yetinmeyen Barbatio Julianus'u suçlamak için imparatorun sarayına gitmiştir (Ammianus. 16.11.15). Barbatio'nun bu davranışı Barbar kavimlerini yüreklendirdi ve yardımsız kalan Julianus'un yok edilebileceğini düşündüler. Bu amaçla German kralları Chnodomar, Vestralp, Urius, Ursicinus, Serapio, Sumar ve Hortar birlikte saldırıya geçmeye karar verdiler (Ammianus. 16.12.1). Barbar kavimlerinin ordusu oldukça güçlü idi ve kendi güçlülüklerine olan güvenleri Caesar'ın

⁴⁴ Barbatio, Julianus'un kardeşi Gallus'un öldürülmesinde rol oynamıştır ve Julianus'a karşı da bir düşman gibi hareket etmiştir. Bu nedenle Constantius'un Barbatio'yu Julianus'un yanında görevlendirmesi, aslında Julianus'a karşı ikili oynadığını göstermektedir. Bkz. (Bowersock, 1978, s. 41)

Strasbourg'daki ordugâhından yaklaşık yirmi mil uzaklıkta on üç bin kişilik zayıf bir ordu ile meşgul olduğunu haber veren Romalı bir asker kaçağının sözleriyle daha da güçlenmişti (Gibbon, 1988, s.41). İki ordu Strasbourg yöresinde toplandılar. İki tarafın birden saldırıya geçmesi ile savaş başladı. Romalıların üstün taktik ve stratejisi ağır basmış ve savaşı Romalılar kazanmıştır. Tarihe Argentoratum (Strasbourg) savaşı adıyla geçen bu savaş belli başlı olaylarıyla Julianus tarafından bir kitapta toplanmış, ancak bu kitap günümüze kalmamıştır (Baydur, 1999, s. 40).

Bu mücadelede altı bin asker öldü ve bu kadar daha asker Ren nehrine atlayıp boğularak ölmüştür (Zosimus. 3.2).⁴⁵ Julianus'un Germen kavimlerine karşı yapmış olduğu başarılı seferler sonucu, bu kavimler Ren nehrinin ötesine sürüldü ve böylece Roma İmparatorluğu eski sınırlarına yeniden kavuşmuş oldu (Eutropius, 2004, s.271). Ayrıca Julianus'un Barbarlara karşı başarılı seferleri elli yıl boyunca Ren nehri kıyısındaki Roma hâkimiyetinin yeniden kurulmasına neden oldu (Ammianus. 16.12). Julianus Galya'daki siyasi birliği tekrar kurmuştu. Fakat bu Julianus için yeterli değildi. Onun istediği ilk ve en ünlü imparatorlara öykünmek ya da onları bile geride bırakacak başarılar kazanmaktı ve onların örneğine uyarak Galya Savaşı'na ilişkin yorum ve anılarını kitap halinde derledi. Julius Caesar Ren'i iki kez geçişini överek anlatmış ve Julianus da henüz Augustus sanını almadan hepsi utkuyla sonuçlanmış üç seferinde de Roma kartallarını bu nehrin öbür yanına geçirdiği için övünebilirdi.(Gibbon, 1988, s. 120). Julianus başarıları sadece Galya'daki düzeni sağlamaya fayda etmemiş aynı zamanda barbarların saldırılarını biraz durdurarak Batı İmparatorluğunun çöküşünü de geciktirmiş oluyordu (Gibbon, 1988, s. 122).

Julianus'un bu başarıları Galya'daki halkı da rahatlattı. Germen kavimlerini bölgeden uzaklaştırdıktan sonra; halkın huzur ve refahı için çalışmalarına devam etti. Fakat Julianus'un yetkileri kısıtlı idi. II. Constantius, Galya'daki bozuklukları gidermek için Julianus'a reform yapma izni vermiş

⁴⁵ Zosimus, bu mücadeleyi anlatırken kendi kişisel görüşünü de eklemiş ve Alexander ile Darius arasındaki mücadele ile kıyaslama yapmıştır. " Eğer bu zaferi Alexander'ın Darius üzerindeki başarısı ile kıyaslayacak olursak Julianus'un başarısı Alexander'inkinden hiç de aşağı kalmış bir zafer değildir. Bkz. (Zosimus.3.2).

değildi. Buna rağmen Julianus Galya'nın düzeni için sıkı bir şekilde çalışmalarına devam etti. Strasbourg zaferinden sonra da 358–9 Aleman'lara karşı iki sefer düzenlemiş ve Ren kıyısındaki düşmanlar tarafında tahrip edilen kaleleri yeniden inşa ettirmiştir. Julianus buradaki başarılarından bahsederken neredeyse kırk şehrin geri alındığını ve 10.000 askerin tutuklandığını belirtir (Hunt, 2000, s. 55).

III. BÖLÜM

4.3.II. CONSTANTIUS DÖNEMİ ROMA- SASANİ İLİŞKİLERİ

4.3.1.ARKA PLAN: ANADOLU'DA ROMALILAR VE SASANİLER

Anadolu, yüzyıllar boyunca Asya ile Avrupa kültürüyle Batı da gelişen kültürler arasında bir köprü görevi görmüş ve her dönemde imparatorların ve kavimlerin ilgi odağı olmuştur. Nitekim Anadolu Hititler, Persler ve Bizanslılar tarafından çağlar boyunca paylaşılmıştır. Bu güçler zaman zaman tüm Anadolu'yu egemenlikleri altına almışlar, hatta sadece yarımada'yı ele geçirmekle yetinmeyip, Suriye, Irak ve Mısır ı da hâkimiyetleri altına almışlardır. Görüldüğü üzere, Anadolu devletler arasındaki mücadelelerde önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Sasaniler döneminde de Anadolu önemini korumuş ve bu devletin en büyük amacı Roma'nın doğu sınırlarında hâkimiyet sahibi olmak olmuştur. Kuruluşundan bu yana batıya açılmayı amaçlayan Sasaniler, Romalılar ile devamlı bir mücadele halinde olmuşlardır.

İnceleme konumuz olan II. Constantius döneminde de Anadolu, Roma ile Sasani Devletleri arasındaki mücadelelerin odak noktası olmuştur. Fakat II. Constantius dönemi Roma- Sasani ilişkilerini daha iyi anlayabilmemiz için bu iki devlet arasındaki geçmiş sorunları bilmemiz gerekmektedir. Şüphesiz ki; II. Constantius'u dış politikada en çok zora sokan Sasani Devleti'nin Roma ile sorunu II. Şapur döneminde başlamamıştır. Bu sorunların temel noktaları her iki devletin geçmiş tarihlerinde saklıdır. Ayrıca bu iki devlet arasındaki mücadelelerin yalnızca doğu- batı ikilemi açısından değerlendirilmesi yanlıştır. "Doğunun" ve " batının" İran'dan ve Roma'dan daha geniş bir dünya olduğu ve Geç Antikçağda dünya, doğu-batı ikileminden ziyade, kuzey-güney ikilemi (uygar güney- barbar kuzey) kullanılarak değerlendirilmelidir (Kaçar, 2009b, s. 1).

Sasaniler, kuruluşundan itibaren Roma'ya karşı saldırgan politika izlemişlerdir ve bu yüzdendir ki Roma ile aralarındaki gerilim hiçbir zaman sonlanmamıştır. Bunun nedeni ise; Sasanilerin kökenlerini Pers İmparatorluğu'na dayandırmaları ve onların mirasına sahip çıkmak istemeleridir.⁴⁶ İskender tarafından son verilen Pers krallığının topraklarını yeniden fethetmek istiyorlardı.⁴⁷ Sasanilerin perspektifinden olaylara bu yönden bakılırken Roma'da bu durumu görmezden gelmemiş ve Romalı yazarlar Sasanileri “Partlar” olarak sunmuşlardır (Kaçar, 2009b, s. 3).⁴⁸

Sasani Devletinin kurulması Part krallığının yıkılması ile olmuştur. Roma karşısındaki yenilgilerle zayıflayan Part Krallığına karşı yeni bir hanedan ayaklanmıştır. Bu hanedan Sasani Hanedanlığıdır. Pers Kraliyet ailesinden geldiklerini iddia eden bu hanedan mensupları 224'de son Part Kralı Artabanus'un ordularını yenerek iktidara gelmişleridir. Böylece 400 senelik Part İmparatorluğu sona ererek, dört asırlık Sasani hâkimiyeti başlamıştır. Artabanus'u yenen hanedanın lideri Papak oğlu Ardeşir idi⁴⁹. Böylelikle Sasani İmparatorluğunu ilk kralı Ardeşir olmuştur. Sasani dönemi, İran tarihinin en önemli ve etkili dönemlerden biri olarak kabul edilir. Bu dönem, Pers medeniyetinin en önemli başarılarına tanıklık etmiş ve İran'ın Müslümanlar tarafından fethedilmesinden önceki son büyük dönem olmuştur.

Ardeşir'in iktidarı ele alması yalnızca İran tarihi için önemli olmayıp aynı zamanda Roma tarihi içinde önemlidir. Ardeşir özellikle Romalılara karşı saldırgan bir tutum izlemiştir, Part krallığının sahip olduğu sınırlar ile yetinmemiş, bu sınırların ötesine ulaşmayı amaçlamıştır. Sasani Hanedanlığının ilk kralı olan Ardeşir'in Roma'ya karşı bu saldırgan

⁴⁶ Sasanilerin kendilerini Pers imparatorluğuna dayandırmalarının gerekçeleri için Bkz. (Frye,1986, s.116–177).

⁴⁷ İskender'in Pers seferleri için bkz. (Günaltay, 1987,s. 246–258).

⁴⁸ Doğu'da Part Krallığının doğuşu, Batı'da Roma'nın yükselişine paralel gelişmelerdir. Romalılar ve Partlar arasında resmi ilişkilerin başlangıcı, Romalıların Anadolu'ya ilk gelişinden neredeyse yüz yıl sonradır. Partlar ile Romalılar arasındaki ilk temas M.Ö. 96'da Fırat kenarında Sulla başkanlığındaki heyet vasıtasıyla kurulmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. (Kaçar, 2009b, s. 3–5).

⁴⁹ M.S. VI. Yüzyılın sonunda yazan tarihçi Agathias'a göre, Papak, Ardeşir'in annesi ile evliken, Sasanus adlı bir askerın yolu bir görev esnasında Papak'ın evine düşer. Papak, bu askerın olağanüstü özelliklere sahip olduğunu fark eder ve eşini bu askerle evlendirir. Ardeşir'in dünyaya gelmesi bu şekilde olmuştur. Bkz. (Kaçar, 2009b, s. 6).

tutumundan dolayı doğu da Roma ciddi bir düşman ile karşı karşıya kaldığını anlamıştır.⁵⁰

Ardeşir Roma'ya karşı ilk saldırısını 230 ve 232 yılları arasında yapmıştır. Fakat 233 yılında Severus Alexander tarafından durdurulmuştur. Roma Devleti'nin Ardeşir ile bu ilk yüzleşmesi her ne kadar her iki tarafa da bir zafer kazandırmamış olsa da Sasanilerin ilerleyişinin durdurulması batıda büyük bir zafer olarak görülmüştür (Dignas, Winter, 2007, s.19). 235 yılında Severus Alexander'ın bir suikasta uğraması ile Roma'da bir huzursuzluk ortamı oluşmuştur. Bu durumdan faydalanmak isteyen Ardeşir tekrar Roma'ya saldırıya geçmiştir ve ilk ciddi darbe Mezopotamya'ya olmuştur. Ardeşir 237–240 yılları arasında ilk kez Mezopotamya'yı istila etti ve Carrhae (Harran), Nusaybin (Nisibis) ve Hatta (Irak, al- Hadr)⁵¹ kentlerini ele geçirdi (Dodgeon, Lieu,1994, s. 33; Dignas, Winter, 2007, s.19). Özellikle Hatta'nın işgali Romalılar için önemlidir. Hatta'nın Sasanilerin eline geçmesi Roma'nın Kuzey Mezopotamya'da stratejik pozisyon kaybetmesine neden olmuştur. Ardeşir'in 240 yılındaki ölümü, Sasani saldırısını durdurmaya yetmemiştir; çünkü halefi I. Şapur da Roma'ya karşı saldırgan bir tutum izlemiş ve Ardeşir'den daha fazla başarılar elde etmiştir.

Sasanilerin yükselişi karşısında Roma artık savunma durumundadır. I. Şapur, Ardeşir'den daha baskın olarak Roma topraklarına saldırmış ve Roma karşısındaki üstünlüğünü belirtmekten çekinmemiştir. Zerdüşterin Kabesi'nin duvarına kazınan bir kitabe Şapur'un başarılarını şöyle anlatmaktadır:

“Ben Ahuramazda'ya tapan, krallar kralı tanrısal Şapur'um. Milletlerin üzerine hükümdar olarak yükseldiğim zaman, Caesar Gordianus bir ordu

⁵⁰ Tarihçi Herodian'a göre, Ardeşir Roma imparatoru Severus Alexander'dan gelen bir mektuba yanıt vermiştir. İmparator Severus Alexander, Ardeşir'i barışa karşı saygılı davranmasında uyarmış ve ona Augustus, Trajan ve Septimus Severus gibi büyük zaferlere imza atan Roma imparatorlarını hatırlatmıştır (Dignas, Winter,2007,s.18). İmparator Severus Alexander bu mektubu Ardeşir'in Roma'ya karşı saldırgan tutumu dolayısıyla yazmıştır ve bu mektup bize Roma Devleti'nin doğudaki tehlikeyi küçümsemediğini göstermektedir.

⁵¹ Hatta, ikinci yüzyıldan bu yana Arap şehirleri içinde önemli bir merkez haline gelmiştir. Kuzey Mezopotamya'da bulunan Hatta bulunduğu mevki nedeniyle bir kavşak noktası olup Ktesifon'dan Nusaybin'e geçişte önemli bir noktadır. Bu nedenle Hatta iyi takviye edilmiş, korunmuş bir şehirdir. Tarihçi Herodian Hatta'yı zapt edilemez bir şehir olarak tanımlamaktadır (Dignas, Winter,2007, s. 19)

hazırladı ve bize karşı yürüdü. Asur sınırı üzerinde iki taraf arasında çok büyük bir savaş oldu. Caesar Gordianus öldürüldü ve ordusu imha edildi. Ve Romalılar Phlipus'u Caesar ilan ettiler. Caesar Philippus barış istemek için bize geldi ve Romalıların hayatları için 500.000 denarius fidye ödedi ve bize bağımlı oldu. Ve Caesar (Philippus) tekrar yalan söyledi, çünkü Armenia'da yanlış işler yaptı. Roma İmparatorluğu'na karşı harekete geçtik ve Barbalissos'ta 60.000 kişilik Roma ordusunu yok ettik. Üçüncü savaşta Valerianus üzerimize geldi. Kendisiyle beraber 70.000 kişilik bir kuvvet vardı. Biz ve Valerianus arasında Carrhae ve Edessa'nın ötesinde büyük bir savaş oldu. Caesar Valerianus'u ve Roma ordusunun diğer komutanlarını kendi elimizle esir aldık..."(Kaçar, 2009b, s. 7).

Şapur, başarılarıyla övünürken, Roma tahtında onu durdurmak için III. Gordianus'u görmekteyiz. 243 yılı baharında Roma İmparatoru III. Gordianus (238–44) Ardeşir döneminin saldırılarını dengelemek için saldırıya geçer ve Carrhae ve Nusaybin'i geri alır. Başarılı bir taktik izleyen III. Gordianus bu şehirler ile yetinmeyip Sasani vilayeti olan Auristan'a doğru ilerler (Ammianus XXIII.5.17). III. Gordianus muhtemel ki Sasani başkenti Ktesifon'u ele geçirmeyi istiyordu. Fakat 244 yılında Şapur Roma'ya karşı kesin bir zafer kazandı ve III. Gordianus bu seferde hayatını kaybetti (Zosimus. 1.19).⁵²

Gordianus'un halefi Philippus, Şapur ile bir barış anlaşması yapmak zorunda kaldı. Roma bu anlaşma için Şapur'a yüklü bir fidye ödedi. Fakat Roma yüklü bir fidye ödeyerek sadece maddî kayba uğramadı, aynı zamanda Armenia üzerindeki nüfuzunu da kaybetti (Potter, 2004, s.232- 40; Dignas, Winter, 2007, s. 22).

Sasani ve Roma arasında yapılan 244 yılındaki barış iki devlet arasındaki gerginliği sadece bir yıl durdurabilmiştir. Şapur Armenia'daki hanedan içi iktidar çatışmasına karışmış ve bu sorunu Armenia'yı doğrudan

⁵² I. Şapur tarafından kaleme alınmış ve günümüze kadar gelebilmiş olan bir yazıtta imparatorun Meschike savaşında öldürülmüş olduğu kaydedilmiştir. Eğer Şapur'un iddia ettiği gibi III. Gordianus, savaş sırasında Sasaniler tarafından öldürülmüşse, bu imparatorluk tarihinde bir ilktir. Yani ilk kez bir Roma imparatorunun ölümü, savaş sırasında düşman elinden olmuştur (Kaya,2005, s. 166).

Sasani kontrolüne alarak çözümlenmiştir. Fakat Şapur bununla da yetinmemiş ve Roma'ya karşı yeni bir savaş başlatmıştır. 60.000 kişilik bir Roma ordusunu Barbalisos'da yenerek Roma'ya karşı muhteşem bir zafer kazanmıştır.⁵³ Daha sonra Şapur Suriye'yi işgal etmiş ve Hierapolis (Pamukkale – Denizli yakınlarında bir antik kent) ve Antiochea (Doğunun tacı Antakya) gibi şehirleri ele geçirerek Kapadokya'ya kadar ilerlemiştir. Böylelikle Hatta'nın düşüşünden sonra Roma şimdi de bölgede önemli ticaret merkezleri sayılan şehirleri de kaybetmişti. Şapur üst üste Roma'ya karşı zaferler elde ediyordu. Romalılar tarafından bir türlü durdurulamayan Şapur Palmyra krallığı tarafından kısa bir süre de olsa durdurulabilmiştir (Potter, 2004, s. 232–40).

Fakat 260 yılında Şapur tekrardan Roma'ya karşı saldırıya geçmiş ve Roma imparatoru Valerianus'u büyük bir yenilgiye uğratmıştır. İmparatoru ve önde gelen komutanları esir almıştır. Şapur Roma'ya karşı bu zaferinden her zaman övünmüştür. Şapur, esir alınan Valerianus'u Hristiyanlar arasında yayılan dedikoduya göre, her zaman yanında taşımış ve ne zaman atına binecek olsa bu zavallı Roma imparatorunu binek taşı olarak kullanmıştır (Kaçar, 2009b, s. 8).

4.3.2.IV. YÜZYIL ROMA- SASANI İLİŞKİLERİNİN KİLİT NOKTASI (298)

260 yılında Roma imparatoru Valerianus'un Sasaniler tarafından esir edilmesinden sonra Doğu ve Batı arasındaki güçler dengesi değişmiştir. Kuruluşundan bu yana saldırgan bir batı politikası takip eden Sasaniler 260 yılında Roma karşısında üstün konuma gelmiştir. Bu tarihten itibaren Sasani Devleti yakaladıkları her fırsatı kendi lehlerine çevirmeye çalışmışlardır. Bu dönemde Roma III. yüzyıl krizlerini yaşıyordu ve kendi içindeki sorunlardan dolayı yıpranmıştı. Sasaniler ise; devamlı Roma topraklarına saldırıyor ve sınırlar sürekli olarak değişiyordu. İki devlet arasındaki sorunlar bir türlü çözüme kavuşturulamıyordu. Bu yüzden İmparator Dioclectianus (284–305)

⁵³ Şapur'un Roma'ya karşı kazanmış olduğu bu büyük zaferin tam tarihi bilinmemektedir. 253 ve 256 yılları arasında Sasani seferleri hakkında kesin tarih vermek oldukça zordur.

yılına kadar iki devlet arasındaki çözölememiş sorunlardan dolayı sınırlar hakkında bir anlaşma yapılamamıştır. Diocletianus'un reformları neticesinde Roma hem III. yüzyıl krizlerini atlatabilmiş hem de Sasani saldırıları karşısında diretebilmiştir. Diocletianus'un Roma Devleti'nin doğudaki sınırlarını güçlendirmek için birçok önlem alması, bölgede Roma Devleti'nin stratejik olarak güç kazanmasına neden olmuştur.

Fakat alınan tüm bu önlemlere rağmen Kral Narseh döneminde kendi iç sorunlarını halleden Sasaniler Roma Devletine karşı ilk fırsatlarını 296 yılında yakalamışlardır. Romalıların Mısır'daki isyan ile uğraşmasını fırsat bilen Narseh, Şapur'un ölümünden sonra Armenia ve Mezopotamya'da Romalılar tarafından ele geçirilen toprakları geri almak için harekete geçmiştir. Narseh, İlk olarak 296'da Armenia'ya müdahale etmiş ve Roma'nın yanında olan Armenia kralı Tiridates'i tahttan indirip Armenia'dan kovmuştur (Potter, 2004, s. 292–93). Narseh'in bu müdahalesine Roma'nın tepkisi gecikmemiştir. Galerius 297 yılında Narseh'in ordusu ile Doğu Anadolu'da Callinicus ve Carrhae'de karşılaşmışlardır. Fakat Galerius, ağır bir yenilgi uğramıştır.

Galerius, bu yenilgiyi hazmedememiş ve ertesi yıl daha güçlü bir orduyla, Erzincan yakınındaki Satala'da Narseh ile tekrar savaşmıştır ve bu defa Narseh hem savaşı hem de haremını kaybetmiştir.⁵⁴ Roma'nın, Sasaniler karşısındaki kazanmış olduğu bu zafer III. yüzyıldaki aşağılanmaların hepsini unutturmuştur. Özellikle Valerianus'un esir edilmesiyle Sasaniler karşısında büyük bir aşağılanmaya uğrayan Roma bu zafer ile tüm bu yaşananları unutabilmiştir. Roma Sasaniler karşısındaki bu zaferini imparator Diocletianus'a borçlu idi.⁵⁵ Roma'nın bu zaferinden sonra

⁵⁴ 298 yılındaki Galerius ve Narseh arasındaki bu savaşta olayların kronolojisi için Bkz. (Barnes, 1982, s.54–55).

⁵⁵ Diocletianus dönemi Roma tarihi açısından oldukça önemlidir. Roma'nın Sasanilere karşı bu zaferi kazanmasında ve doğu sınırlarının daha güvenli bir hale gelmesinde Diocletianus'un reformlarının önemli bir yeri vardır. İmparator kurmuş olduğu dörtlü yönetim (*Tetrarşi*) sistemi ile devletin içinde bulunduğu bunalımdan kurtarmayı amaçlamıştır. Ayrıca imparator ülkenin doğu sınırlarının savunulmasına önem vermiş ve doğu sınırına sayısız kaleler inşa ettirip güvenli askeri yolların oluşmasını sağlamıştır. İmparatorun ülkenin doğu sınırında yapmış olduğu bu çalışmalar sonucunda Romalılar Sasanilerin bu saldırgan tutumuna karşı ayakta kalabilmiştir. III. ve IV. yüzyıldaki Roma- Sasani savaşlarında Diocletianus'un izlemiş olduğu bu politika ile Roma savunmasını ayakta tutabilmiştir. III.

Galerius ve Dioclectianus arasında fikir ayrılığı yaşanmış, Galerius Narseh'i takip edip topraklarına saldırmayı düşünmüştür. Fakat Dioclectianus Satala'daki zaferin yeterli olacağını düşünmüş ve bu zaferi riske atmak istememiştir.

İki taraf arasındaki barış görüşmeleri Nusaybin'de yapılmıştır. 298 yılında yapılan bu anlaşma III. yüzyıldaki son Roma- Sasani savaşının sonlandırmıştır. Şüphesiz ki bu anlaşma ile Roma'nın doğu sınırları daha güvenli hale gelmiştir. Anlaşmaya göre; Romalılar Kuzey Mezopotamya ve Armenia üzerinde tekrar söz sahibi olurlar ve Diyarbakır (Amida), Nusaybin, Singara ve Cizre'nin (Bezabde) kontrolünü ele geçirirler. Ayrıca Nusaybin, Roma ve İran dünyası arasında serbest ticari değişim noktası olur (Dignas, Winter, s. 32; Dodgeon, Lieu, s. 131–134). Böylece İran Roma'nın Armenia ve Mezopotamya üzerindeki hâkimiyetini tanımak zorunda kalır.

4.3.3. SASANİ KRALI II. ŞAPUR VE BATI POLİTİKASI

309 yılına gelindiğinde Sasani imparatorluğunun başında II. Şapur'u görmekteyiz. Şapur'un iktidara gelişi diğer İran krallarından oldukça farklıdır. II. Hürmüz'ün en büyük oğlu İran asilleri tarafından öldürülür, ikincisi kör edilir ve Roma topraklarına kaçan diğer oğlunu da hapsederler. Bu durumda İran tahtına çıkabilecek kimse kalmamıştır. Bunun üzerine taht II. Hürmüz'ün Yahudi olan eşinin doğmamış çocuğuna kalır. II. Şapur daha annesinin karnında iken kral olma hakkına sahip olmuştur. Taç annesinin karnına konar ve II. Şapur kral olarak doğar (Frye, 1986, s.132).Genliğinde, ülke annesi ve devletin önde gelenleri tarafından idare edildiyse de, II. Şapur büyüdüğünde aktif ve etkili bir hükümdar olduğunu kanıtlar. 309 ve 379 yılları arasında yönetimde olan II. Şapur, İran tarihinde en uzun iktidarda kalan krallardan

Yüzyıl krizlerini atlatan Roma Diocletianus'un reformları ile tekrar eski gücüne erişebilmiştir. Eusebius, Diocletianus zamanından bahsederken zenginlik ve refahın bol olduğu bir dönem olarak tasvir etmiştir. Bkz. (Eusebius, *HE*. VIII. 13.9).

birisidir. Bu dönem zarfında, II. Şapur'un başarılı yönetimiyle Sasani devleti altın çağını yaşamıştır.

II. Şapur iktidara geldiği zaman yaşı küçüktür ve bu nedenle Roma-Sasani arasındaki barış ortamı bozulmaz. Fakat; II. Şapur büyüdüğünde 298 yılında yapılan bu barışı tanımaz ve erken Sasani kralları gibi Roma'ya karşı agresif bir politika izler. 334 yılında imparator Constantinus'a elçi göndererek, 298 yılındaki anlaşmayı kabul etmediğini ilan eder ve sınırların yeniden düzenlenmesini ister (Kaçar, 2009b, s. 9). Constantinus ise; Şapur'un bu teklifini reddeder ve iki ülke arasındaki gerginlik tekrardan artar. Roma imparatorunun bu cevabı II. Şapur'u kararından vazgeçirmez. 298 yılındaki anlaşmayı yok sayarak Armenia'ya müdahale eder. Şapur'un bu hareketi üzerine imparator yeğeni Hannibalianus'u Armenia kralı olarak atar (Mitchell, 2007, s. 70). Başarılı bir asker olan Hannibalianus, Armenia üzerindeki Roma hâkimiyetini tekrardan sağlar.

Constantinus, Şapur'un Armenia'ya müdahalesi üzerine yeğenini kral olarak görevlendirmesinin yanı sıra kendisi de Sasanilere karşı bir sefer hazırlığına başlar. İmparatorun, Roma- Sasani devletleri arasındaki yaşanan mücadelelerde ayrı bir önemi vardır. Çünkü Constantinus Sasanilere karşı savaşan ilk Hıristiyan Roma imparatorudur. Bu sebeple, imparator İran'a karşı bu seferini bir haçlı seferine dönüştürmek istediği düşünülmektedir. Çünkü; orduda bulunan piskoposlar ve karargah kurduğu her yerde kilise biçiminde düzenlenmiş bir çadırın bulunması böyle bir arzuyu yansıtmaktadır (Kaçar, 2009b, s. 11). Fakat 337 yılında Constantinus'un Nicomedia'da ölmesi üzerine bu sefer hazırlığı yarım kalmış ve İran sorunu Constantinus'tan sonra devletin başına geçecek olan oğlu II. Constantius'a babasından miras kalmıştır (Eusebius, VC, IV.56–57).

II. Constantius babasının sağlığında Caesar olarak doğu'da görevlendirilmiş olduğundan buradaki manzaradan haberdardı. Sasanilerin Roma toprakları üzerindeki emellerini gayet iyi biliyordu. Çok genç yaşta doğu'da görev alması nedeniyle Sasaniler hakkında bilgi ve tecrübeye sahip

olmuştur. Bu tecrübe sayesinde II. Constantius iktidarda kaldığı süre zarfı boyunca Roma topraklarını Sasanilere karşı başarılı bir şekilde savunmuştur. Şapur ise; aynı tavrını II. Constantius'a karşı da devam ettirmiştir. Kendisinin de atalarının izinden gittiğini imparatora bir mektup yazarak açık bir şekilde dile getirir.

“Ben, krallar kralı, yıldızlarla dost, güneşin ve ayın kardeşi Şapur, kardeşim Caesar Constantius'a çok selamlarımı sunarım.. Atalarımın imparatorluğunun Strymon nehrine ve Makedonya sınırlarına kadar ulaştığına sizin eski kaynaklarınız dahi şahadet etmektedir... Onun için bu toprakları geri istemem yanlış değildir. Ben, ihtişamda ve gözle görülür erdemlerimde bütün eski krallardan daha ileriyim.” (Kaçar, 2009b, s. 6).

Görüldüğü gibi Şapur, sadece 298 yılındaki kaybedilen yerleri değil tüm Mezopotamya ve Armenia üzerinde hâkimiyet sahibi olmayı istiyordu.(Dignas, Winter,2007,s. 33) Sasani kralı bu amacına ulaşabilmek için ilk olarak Nusaybin'e saldırır.

4.3.4.NUSAYBİN KUŞATMALARI

Nusaybin, kuruluşundan beri Anadolu topraklarında önemini koruyabilmiş şehirlerden biridir.⁵⁶ İran ile ilişkilerin kilit noktası olan Nusaybin, Roma sınırlarını ilk defa Fırat'ın doğusuna geçiren imparator Traianus zamanında ele geçirilmiştir. Ancak, Nusaybin kesin olarak Roma'nın himayesi altına M.S. 162–166 yılları arasında bölgeye sefer düzenleyen imparator Lucius Verus tarafından alınmıştır. Bu tarihten itibaren de aşamalı olarak karakteristik bir Roma askeri şehir şeklini almaya başlamıştır⁵⁷.

⁵⁶ Nusaybin'in, Helenistik çağda İskender'in generallerinden I. Seleucos Nicator tarafından kurulduğu veya yeniden düzenlendiği kabul edilir ve bir dönem resmi olarak Antiochea ad Mygdonia (kentin içinden akan çayın antik adı Mygdonius) olarak bilinir (Kaçar, 2006a, s. 132).

⁵⁷ Mezopotamya'da Partlara karşı stratejik konumu Romalılar tarafından anlaşılan Nusaybin'e askeri istihdamlar yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca, Roma'nın doğal sınırlara ulaşması ve Sasanilerin yükselmesi aynı döneme denk gelmektedir. Bu da; Nusaybin'in iyi takviye edilmiş bir şehir olmasını gerektirmektedir. Roma Devletinin doğal sınırlara ulaşması ile sadece Nusaybin değil, ülkenin tüm doğu sınırına ayrı bir önem verilmeye başlanmıştır.

Bölgedeki önemi nedeniyle Nusaybin, imparator Septimus Severus tarafından *colonia* statüsüne yükseltilmiştir (Kaçar,2006, s. 132).Severus hanedanının son mensubu Alexander Severus tarafından da Nusaybin'e ek olarak Metropolis ismi verilmiştir (Lightfoot, 1988, s. 107). Mezopotamya eyaletinin metropolisi olarak onurlandırılan kent aynı zamanda Mezopotamya *dux*'ünün de karargâhı olmuştur.⁵⁸

IV. yüzyıl içerisinde Roma -Sasani ilişkilerine baktığımızda, kentin durumu iki devlet arasındaki siyasi ve askeri olayları etkilemiştir. Roma ve Sasani Devletleri kentin stratejik konumu nedeniyle Nusaybin üzerinde nüfuz sahibi olmak istemişlerdir. Bu nedenle kent, bu iki devlet arasında sürekli el değiştirmiştir. Dördüncü yüz yüzyılın ilk yarı boyunca Nusaybin Roma'nın tüm doğu sınırının savunulmasının temelini oluşturmuştur. (Amm. XXV. 8.14) II. Constantius gibi II. Şapur da Nusaybin'e ayrı bir önem vermiştir. Ataları gibi II. Şapur da, batı siyasetinde egemen olabilmenin yolunun Nusaybin'e sahip olmaktan geçtiğini bilmektedir. Bu yüzdendir ki Nusaybin, II. Şapur tarafından 337/ 338, 346 ve 350 yıllarında tarafından üç kez kuşatılmıştır (Socrates. II.20) Şapur, Diyarbakır ve Singara kuşatmalarından daha fazla önemi Nusaybin'in alınmasına vermiştir. Nusaybin, Şapur için ne kadar önem taşıyorsa Roma için de aynı önemi taşımaktadır. Özellikle Dioclectianus zamanında imparatorluğun doğu kanadının önemi iyice anlaşılmıştır. II. Şapur niçin Nusaybin'in fethedilmesine ayrı bir önem vermişti ve Nusaybin neden her iki devlet için bu kadar önemliydi? Bu ve benzeri soruların cevabı Nusaybin kentinin stratejik konumu ile alakalıdır. İpek yolu üzerinde Suriye ile sıfır noktasında bulunan Nusaybin, Dicle nehri ile Fırat Nehri arasındaki havzanın yani Mezopotamya'nın kuzey kısmında bulunmaktadır. Bu kadar

Çünkü, Ardaşir ve diğer Sasani kralları kuruluşlarından beri agresif bir batı politikası izlemişlerdir. Özellikle, II. Constantius döneminde II. Şapur'un tek amacı Mezopotamya üzerinde hâkimiyet kurmak olmuştur. II. Constantius Roma topraklarını başarılı bir şekilde savunmuş olsa da, bu başarıların arka planının da Nusaybin'in askeri bir şehir olarak istihdam edilmesi bulunmaktadır. Özellikle Dioclectianus zamanında yapılan askeri reformlar ve doğu sınırının savunulmasını kolaylaştırmak için yaptırmış olduğu kaleler II. Constantius dönemindeki Sasani saldırılarının önlenmesi bakımından önemlidir. Diocletianus'un doğu sınırına verdiği önemi, başkentin Roma'dan önce İzmit'e (Nicomedia) sonradan İstanbul'a (Byzantium) taşınmasından anlayabiliriz (Kaçar, 2009b, s. 11).

⁵⁸ Nusaybin 363 yılına kadar sadece Mezopotamya *dux*'ünün karargâhı olmakla kalmayıp aynı zamanda birçok kez *Magister Militum per Orientum* olarak da hizmet etmiştir (Ammianus. XIV.9.1; XIX..9.6; XX.6.9).

önemli bir jeopolitik öneme sahip olan Nusaybin kenti Roma ve İranlılar arasında bir ticari⁵⁹ değişim merkezidir ve doğu- batı arasındaki anayolun üzerinde bulunmaktadır. Coğrafi konumu Nusaybin'e ticaret merkezi olma ayrıcalığını kazandırmıştır. O günün koşulları düşünüldüğünde bu kadar öneme sahip olan Nusaybin kenti için Roma ile İran arasında mücadelelerin yaşanması kaçınılmaz olmuştur. II. Constantius dönemindeki Sasaniler tarafından yapılan üç Nusaybin kuşatması da kentin geleceği bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü imparatorun kenti başarılı savunmasıyla II. Constantius Nusaybin'in Roma kontrolündeki ömrünü uzatmıştır.

II. Şapur'un ile 337 veya 338 yılındaki ilk Nusaybin seferi başlayan seferler dizisi 363 yılında yapılan anlaşma ile son bulmuş ve Nusaybin Sasani kontrolü altına girmiştir. Nusaybin'in 363 yılında Roma'nın elinden çıkışı tek bir olay olmayıp II. Constantius döneminde yapılan Nusaybin

⁵⁹ Roma ve Sasani devletleri arasında sayısız askeri savaşlar yaşansa da ticaret kesintisiz olarak her iki devlet arasında yıllar boyunca devam etmiştir. Aralarındaki siyasi sorunların varlığı ticari ilişkilerin sürekliliğine ket vurmamıştır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki bu olaylar ticareti her iki devlet arasında sonlandırmamış olsa da zaman zaman sekteye uğratmıştır. Part Krallığının sonuna kadar hiçbir kısıtlama olmadan uluslar arası bir ticaret söz konusu olmuştur. Partlar ve Romalılar arasında yapılan anlaşmalarda ekonomi ve ticaret hiçbir zaman sorun olarak gündeme gelmemiştir (Dignas- Winter, 2007, s. 203). Fakat 224 yılında Sasani Devletinin kurulmasıyla bölgede yapılan doğu ve batı arasındaki ticarete değişimler olmuştur. Bu tarihten itibaren Bölgenin kontrolünde nüfuz sahibi olmak her iki devletin dış politikasında ilk sırayı almıştır. Çünkü siyasi ve askeri olarak bölgede gücü elinde bulunduran taraf ticareti tekelinde tutabilecektir. Sasanilerin saldırgan batı politikasına karşı Romalılar askeri müdahalelerde bulunmalarının yanı sıra ticari olarak da önlemler almışlardır. Bölgede Sasani tüccarların faaliyetlerini kısıtlamak istemişlerdir. Romalı tüccarların daha aktif olması Roma Devletinin şüphesiz ki yararına olan bir durumdur. Nitekim 298 yılındaki yapılan anlaşma da Roma elçisi Sicius Probus Nusaybin'in Mezopotamya da ticaret yapılan tek bölge olması için ısrar etmiştir (Dignas- Winter, 2007, s. 201). Roma elçisinin ısrarının nedeni ise Nusaybin üzerinden mal göndermek isteyen Sasani tüccarlarının Roma Devletine vergi vermek zorunda bırakmaktır. Çünkü Nusaybin, Roma devletinin sınırları içerisindeydi. Roma, kendi sınırları içerisinde bulunan Nusaybin'i İran'a karşı bir avantaj olarak kullanmak istemiştir. Sasani Devleti de Roma'nın elindeki bu gücün farkına varmış olmalı ki Nusaybin'in alınmasına ayrı bir önem vermiş ve böylece kent her iki devlet arasında zaman zaman el değiştirmiştir. Bu yüzden ki dördüncü yüzyıl içinde Nusaybin'in fethedilmesi iki devlet arasında bir güç göstergesi şeklinde yorumlanabilir. Kentin nihai kararını veren 363 yılındaki anlaşma da Romalılar açısından Nusaybin'in öneminde bir azalma olmamıştır. Kent, Sasanilerin eline geçtikten sonra da Roma Devleti için bölgedeki önemini hala korumuştur (Ammianus. XXV. 7.19-14). Nusaybin Romalılar için o kadar önemlidir ki Sasanilerin eline geçmesinden sonra Nusaybin'in tam karşısına Dara-Anastasiopolis (Oğuz, Mardin) şehrini kurmuşlardır. Bu şehrin kurulması elden çıkan Nusaybin'e karşılık olarak Batının verdiği tepkidir. (Dignas- Winter, 2007, s. 201). Bu olay bize Nusaybin'in Roma'nın doğu sınırındaki güvenliğinin korunması için yanı sıra ticarete de ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

seferlerinin devamıdır. Bu nedenle kentin tarihsel süreçteki değişimini anlayabilmemiz için II. Constantius dönemindeki Nusaybin seferlerindeki yaşananları bilmemiz gerekmektedir.

Constantius, hükümdar olduğu 337'den 361'deki ölümüne kadar Sasaniler ile sürekli mücadele halinde olmuştur. Tarihçi Festus, bu süre zarfında II. Constantius'un Sasaniler ile dokuz kez savaştıklarını yazmıştır (Lightfoot, 1988, s.106). Bu savaşların beşi Sasanilerin Roma kentlerini kuşatmalarıdır. Bu kuşatmaların üçü Nusaybin'e karşı yapılmış, diğer iki kuşatma ise 359 ve 360 yıllarında Diyarbakır (Amida) ve Singara (Sincar) kuşatmalarıdır. Görüldüğü gibi; II. Constantius Sasaniler karşısında pasif bir politika izlemiş ve babasının İran'a karşı aktif savaş planlarını terk ederek savunma durumunda Sasaniler ile mücadele etmiştir.

II. Şapur'un ilk Nusaybin kuşatmasını 337 veya 338 yılında gerçekleştirdiği rivayet edilmektedir. Hakkında çok az bilgi sahibimiz Constantius dönemi ilk Nusaybin kuşatmasının tam olarak kaç yılında vuku bulduğunu bilmemekteyiz. Bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Kimi tarihçiler Nusaybin'in ilk fethinin 337 yılında Constantinus'un ölümünün hemen ardından gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Bunun gerekçesini ise; Şapur'un Constantinus'un ölümünün ardından oluşan belirsizlik döneminden Sasani yararına faydalanmak istemesine bağlamışlardır (Dodgeon- Lieu, 1991 s. 327). Kimileri ise bu kuşatmanın 338 yılında cereyan ettiğini belirtmişler ve kaynak olarak azizlerin hayat öykülerini yazarları göstermişlerdir. (Philostorgius s. 210–211). Kaynakların az olması sebebiyle bu konuda kesin bir tarih verememekteyiz.

Sasaniler'in 337/ 338 yılındaki ilk Nusaybin kuşatmasında, kentin savunmasını organize etme işini piskopos Yakup üstlenmiştir. İki aydan fazla süren ilk Nusaybin kuşatmasında Piskopos Yakup'un gayretleri Hıristiyan kaynaklar tarafından övgü dolu sözler ile anlatılmıştır.⁶⁰ Bu kaynaklarda

⁶⁰ Hıristiyan kaynakların Nusaybin'in savunulmasında sadece piskopos Yakup'a yer vermeleri II. Constantius'a karşı yapılmış bir haksızlıktır. Çünkü imparator kenti ihmal etmemiş ve Nusaybin'in savunulmasına önem vermiştir. 340 yılında doğu sınırının

anlatılan hikâyeye göre; piskopos dualarıyla Sasani ordusunun üzerine sivrisinek bulutu göndermişti. Sasani ordusunda bulunan fillerin hortumlarını, kulaklarını, atların ve diğer hayvanların burun deliklerini dolduran sivrisinekler, bu hayvanların bağlarından kurtularak geriye, kendi orduları üzerine dönmelerine ve binicilerini de üzerlerinden atarak, Sasani ordusunun geri çekilmesine neden olmuşlardı (Theodoret, II.26; Lightfoot, 1988, s. 105–125)⁶¹. İlk Nusaybin kuşatmasının savunulmasında Romalılar tarafından sivrisineklerin kullanıldığı bir gerçektir. Fakat; bu sivrisinek bulutlarının piskoposun dualarıyla oluştuğunu söylemek inandırıcı olmayabilir. Sivrisinek bulutu, piskoposun duasından ziyade, savunma amaçlı biyolojik silah olarak Nusaybinliler tarafından konteynırlarda biriktirilmiş olmalıdır.⁶² Kentin başarılı bir şekilde savunulması nedeniyle II. Şapur Nusaybin'e girememiştir. Fakat bu başarısızlık II. Şapur'u durdurmamış ve Nusaybin'e saldırı için tekrardan hazırlıklara başlamıştır.

II. Şapur, Nusaybin'e ikinci kez saldırmadan önce bazı girişimlerde bulunmuştur. 337/338 yılındaki başarısızlığına bir tepki olarak ülkesinde dini konularda kısıtlamalarda bulunmuştur. Çünkü bu dönemde bu iki devlet arasındaki diğer önemli bir sorun da din meselesi idi. Sasanilerin dini Zerdüştlüktür ve Zerdüştlük dünyanın en eski dini olarak kabul edilir. Bu dine inanlar beden öldükten sonra dirilip Ahura Mazda'nın huzuruna çıkacağına ve orada sorgulanacaklarına inanırlar. Yaklaşık 3,500 yıl önce Zerdüşt tarafından İran'da kurulan bu din İran kralları tarafından da korunmuş ve İslamiyet'in İran'da yayılmasına kadar genişlemeye devam etmiştir. II. Şapur da sert bir dini politika izlemiştir. Hükümdarlığı sırasında Zerdüştilik'in kutsal metinleri sayılan Avesta'nın toplanması tamamlanmıştır. İran'da II. Şapur

savunulması için defalarca Nusaybin'e geldiği bilinmektedir (Lightfoot, 1988, s. 117). Ammianus da, II. Constantius'un Nusaybin'e gidişini dolaylı olarak belirtmekte ve Nusaybin'de bir *palatium* (büyük saray veya yerleşim yeri) olduğunu ve 363 yılından önce Roma imparatorlarının sıklıkla burayı ziyaret ettiğini yazmaktadır (Amm. XXV.8.17).

⁶¹ Theodoret, yanlış olarak Nusaybin kuşatmalarının tamamında Sasanilerin başarısızlığını, piskopos Yakup'un mucizeleri ile açıklamaktadır (Theodoret, II.26). Fakat, Yakup ilk Nusaybin kuşatmasında ölmüştür (Kaçar, 2006a, s. 134).

⁶² Sivrisineklerin savunma amaçlı Romalılar tarafından biriktirilmiş olması ilk Nusaybin kuşatılmasındaki yaşananları açıklayabilmemiz açısından daha mantıklıdır. Zira bu taktik daha önce II. Yüzyılın sonunda Romalılara karşı kullanılmıştır. Nusaybin yakınlarındaki Hatra kenti (Musul civarında) Roma İmparatoru Septimus Severus tarafından 198 yılında kuşatıldığı zaman, Roma ordusu da sivrisineklerin yarattığı kargaşadan dolayı neredeyse yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Kaçar, 2006a, s. 134).

döneminde bunlar yaşanırken Roma büyük bir değişime imza atıyordu. İmparator Constantinus Hıristiyanlığı kabul etmiş ve Roma topraklarında ateşli bir şekilde Hıristiyanlığı savunmaya başlamıştır. Constantinus, Hıristiyanlığı sadece kendi topraklarında savunmamış aynı zamanda İran'da yaşayan Hıristiyan halkın da haklarını korumak istemiştir. Constantinus'un Hıristiyanlığı yayma ve Hıristiyanlığı koruma çabası Zerdüşt dinine inanan Sasanileri rahatsız etmiştir. Çünkü Sasani topraklarında da Hıristiyanlar yaşamaktadır. Hıristiyanların bu topraklara gelişi çok daha eskiye dayanmasına rağmen I. Şapur tarafından kitlesel olarak yerleştirilmişlerdir. Ktesifon, Adiabene ve Huzistan eyaletleri Hıristiyanların nüfusunun fazla olduğu yerlerdir.

II. Şapur kendi ülkesinin birlik ve düzeni için bu Hıristiyanların bir tehdit oluşturabileceği görüşündedir. Bu durumun gerçekleşmesini engellemek isteyen II. Şapur, topraklarında yaşayan Hıristiyanlar üzerinde baskıya dayalı bir yönetim kurmuştur. Onların haklarını ihmal etmiş ve onlara çeşitli işkenceler yapmaya başlamıştır. Şapur'un Hıristiyanlara yapmış olduğu bu işkenceler Roma Devlet'inin imparator Constantinus tarafından Hıristiyanlaştırılmasına tepki olarak yorumlayabiliriz. Constantinus İran coğrafyasındaki Hıristiyanlar ile yakından ilgilenmiş ve Şapur'un Hıristiyanlara yapmış olduğu zulümlere karşı kayıtsız kalmamıştır. Constantinus bu konuda Şapur'a bir mektup yazar. (Eusebius, VC, IV. 8 – IV. 13).⁶³ İmparatoru bu mektubunda Şapur'u Hıristiyanlara karşı yapmış olduğu davranışlar hakkında uyarır ve onların koruyuculuğunu ister.

II. Constantius dönemine geldiğimizde de İran coğrafyasındaki, Hıristiyanlara sistematik olarak baskı ve işkenceler devam etmiştir. Roma'da hızlı bir şekilde Hıristiyanlığın yayılması Sasanilerin gözünden kaçmamıştır. İmparator tarafından desteklenen Hıristiyanların kendisine bir isyana kalkışmalarından korktuğu için Şapur işkence ve eziyetlerine devam etmiştir. Constantinus'un ölümünün ardından II. Şapur bu baskılara ivme kazandırmış, Hıristiyanların ibadet yapmalarına izin vermemiş ve kiliselerini yıkmıştır.

⁶³ Eusebius bu mektuba yer vermesi ile Constantinus'un Roma toprakları dışındaki Hıristiyanlara olan ilgisini de belirtmek istemiştir.

337/338 yılındaki II. Şapur'un başarısız Nusaybin kuşatmasından sonra bu işkenceler had safhaya çıkmıştır. Muhtemeldir ki II. Şapur bu yenilginin acısını Hıristiyanlardan çıkartmak istemiştir. Ödeyemeyecekleri kadar ağır vergiler koyarak Nusaybin Kuşatmasının ekonomik zararını Hıristiyanlardan alınan bu vergiler ile karşılamak istemiştir (Dignas- Winter, 2007, s. 221). . 340 yılında Ctesiphon piskoposu ve İran'daki Hıristiyanların resmi sorumlusu olan Simeon'a, Hıristiyanlardan şimdiye kadar vermiş olduklarını verginin iki katını vermelerini emretmiştir (Blockley,1992, s.15). Simeon, Şapur'un bu teklifini reddetmiş ve onunla uzlaşma yoluna gitmiş olsa da 344 yılında öldürülmüştür.

İran'daki Hıristiyanların sorumlusu olan Simeon'un öldürülmesi ile Hıristiyanlar daha fazla baskı ve şiddete maruz kalmışlardır. Şapur'un bu uygulamalardaki amacı İran topraklarında yaşayan Hıristiyanların Roma'ya göç etmesini sağlamak olmalıdır. Mevcut kaynaklar da bu teoriyi kanıtlar şekildedir. Birçok Hıristiyan, İran'daki bu işkencelerden kurtulmak için gönüllü olarak Roma topraklarına sığınmışlardır (Blockley, 1992, s. 15).

İkinci Nusaybin kuşatması hakkında da fazla kesin bilgilerimiz yoktur. Sadece kuşatmanın net olarak 346 yılında gerçekleştiğini bilmekteyiz. Fakat üçüncü Nusaybin kuşatması hakkında geniş bir materyal söz konusudur.

Şapur 337/338 ve 346 yıllarındaki başarısız Nusaybin seferlerinden sonra son kez ve öncekilerinden daha güçlü bir ordu ile 350 yılında tekrar Nusaybin'e saldırmaya karar verir.⁶⁴ Fakat bu tarih Constantius'un iktidarı boyunca yaşamış olduğu en kritik yıldır. Çünkü bu dönemde Magnentius adında bir isyancı ona başkaldırmıştır. II. Constantius'a karşı en tehlikeli isyandır. Constantinus hanedanlığının istikrarı II. Constantius'un isyancı Magnentius ile mücadelesine bağlıdır. 350 yılında gerçekleşen Nusaybin

⁶⁴ 350 yılındaki Nusaybin kuşatmasından önce II. Şapur Singara'ya saldırır. Fakat, Şapur'un bu Singara kuşatmasının tam tarihi bilinmemektedir. 344 yılında yapıldığı da söylene de genel olarak 348 yılı kabul edilmektedir (Leedom, 1978, s. 142). Constantius, bu savaşta Şapur'u kesin olarak ortadan kaldırmak istemişse de Roma ordusunun pusuya düşürülmesiyle mümkün olmamıştır. Fakat, Constantius'un bu planıyla savaş sırasında kendisinin de ordusunun başında olduğunu kanıtlaması açısından önemlidir (Blockley, 2000, s.421).

kuşatması bu bakımdan önemlidir. İmparator ülke içince düzeni sağlayabilmek için Magnentius ile uğraşırken Sasaniler boş durmayıp bu andan faydalanmak istemişlerdir. Kendi iç sorunları ile uğraşan Roma'nın karşısında şimdi de doğudaki en kuvvetli düşmanı Sasani devleti vardır. Constantius bu durumda bir an evvel karar vermeliydi. Çünkü her ikisi de Constantius'un hükümdarlığını tehlikeye atacak kadar tehlikeliydiler. Magnentius oldukça kararlıydı ve haklıda arkasına alabilmeyi başarmıştı. İmparator Constantius için bu oldukça sakıncalı bir durumdu.

Ayrıca II. Şapur da Mezopotamya da hâkimiyet kurabilmek için bir fırsat yakalamıştı. Magnentius'un isyanı nedeniyle imparatorun Mezopotamya ile ilgilenemeyeceğini düşünmekteydi. II. Constantius, Magnentius'un başlatmış olduğu isyanı daha tehlikeli görmüş olmalı ki ilk olarak onunla mücadele etmeye karar vermiştir. Bu durumda, doğudaki Sasani tehlikesine karşın *dux Mesopotamie* olarak görev yapan Lucillianus'u görevlendirmiştir (Zosimus. 2.45.2–3.8.2).

Nusaybin'in askeri bir şehir olarak istihdam edilmesinin Roma Devleti açısından olumlu sonucunu üçüncü Nusaybin kuşatmasında daha iyi görmekteyiz. Özellikle şehrin etrafını saran surlar Nusaybin'i bu saldırılarda ayakta tutabilmiştir. Fakat antik Nusaybin'in yerleşimi ve surlar hakkında bilgilerimiz kısıtlıdır. Arkeolojik kazılarda bunlara ait bir kanıt rastlanılmamış ve Nusaybin'e giden Avrupalı seyyahlar da surların varlığı hakkında nadiren konuşmuşlardır (Lightfoot, 1998, s. 109). Ammianus, büyük istihdam alanlarından ve bir *arx* dan bahsetmektedir ki, Sasaniler şehri 363 yılında alır almaz bunu kendi sembollerine taşımışlardır (Amm. XXV.8.14-9.1). Kent surlarının önemini Mygdonius çayının⁶⁵ son Nusaybin kuşatmasında Sasaniler tarafından kullanılmaya çalışılması ile anlayabiliriz. Mygdonius çayının Şapur tarafından kuşatma için kullanılmak istenmesi Sasaniler açısından büyük bir avantajdır. Fakat bu denemeden önce kral geleneksel

⁶⁵ Mygdonius nehri Nusaybin'in topografyasında önemli bir özelliktir. Arap ve Avrupalı yazarlar nehrin şehrin içinden geçtiğini yazarken, dördüncü yüzyılın Hıristiyan tarihçilerinden olan ve yaşamının büyük bölümünü Nusaybin de geçiren Ephraim nehrin şehrin surlarının dışından aktığını belirtir. Diğer kaynaklar şehir ve nehir hakkında fazla bilgi vermez iken Zonaras nehrin şehir boyunca aktığını belirtmiştir (Lightfoot, 1998, s. 110–111).

methotları denemiş, hendekler kazmış ve kuşatma kuleleri hazırlamıştır (Theoderet. 2.30.4). Kralın ordusu piyade ve süvarilerden oluşuyordu. Ayrıca ordusunun içinde fillerde vardı. Kuşatma için ordusunu ikiye bölmüş ve şehri tamamıyla çevirmişti.

Muhtemelen II. Constantius'tan önce kentin çevresine gelmiş, askerleri ve kent halkını ikna etmeye çalışmıştır. Fakat ne askerler ne de halk şehri II. Şapur'a teslim etmeye razı olmamışlardır. İkna çabaları olumsuz sonuçlanınca kral kente saldırmıştır. Kentin işgalinin tam olarak süresi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Theodoret, yetmiş gün Julianus ise; dört ay sürdüğünü belirtmiştir (Lightfoot, 1998, s. 114).

Fakat II. Şapur'un tüm bu çabaları başarısızlıkla sonuçlandı. Kenti klasik methotlar ile alamayacağını anlayan II. Şapur yeni arayışlar içine girmiştir. Çünkü, Nusaybin'in çevreleyen surları aşmak kolay değildi. Bunun üzerine II. Şapur Mygdonius çayının önünü kapatıp bir baraj oluşturur. Suların yükselmeye başlamasıyla birden önündeki engelleri kaldırarak kent surlarının bir kısmını yıkmaya başarırlar ⁶⁶(Theoderet.30.5). Fakat kentin dış surları yıkılır, şehri ayakta tutan asıl surlar bu ani gelen su yığınınından çok etkilenmez. Sadece kolaylıkla onarılabilecek birkaç gedik açılır.⁶⁷ Ayrıca, suyun kuvveti ile surlar Sasani ordusunun önünde bataklığa dönüşür. Bu ise, hem ordudaki askerlerin hem de fillerin boğulmasına neden olur (Amm. XXV. 1.15). Kent, kralın büyük çabasına rağmen hala Roma sınırları içerisinde kalabilmeyi başarmıştır. Fakat, Nusaybin'in kaderini 363 yılında Roma-Sasani arasında yapılan anlaşma belirlemiştir. Bazı tarihçiler tarafından Roma Tarihinde aşağılayıcı bir olay olarak görülen bu anlaşma ile Roma Dicle'nin batısındaki son bölgesini de Sasanilere bırakmıştır.

⁶⁶Theodoret'in belirtmiş olduğu bu olay benzer şekilde daha önce de yaşanmıştır. Edessa (Şanlıurfa) ve Dara (Mardin, Oğuz) kentlerinde yağmur sularının birikmesi ve ani olarak şehre doğru akması şeklinde bu iki şehir oldukça zarar görmüştür (Lightfoot, 1988, s. 115). II. Şapur ise, bu olayı yapay bir şekilde planlayarak Nusaybin'in surlarını yıkmayı planlamıştır.

⁶⁷Theoderet, (II.26) Nusaybin'de bir iç kaleden bahsetmemiş ve yanlış olarak kentin surlarının Yakup'un duaları sayesinde bir gecede tamir edildiğini yazmaktadır. Ancak, Yakup daha ilk kuşatmanın yapıldığı 338 yılında ölmüştür (Kaçar, 2006a, s. 134).

Böylece 350 yılındaki üçüncü II. Şapur'un üçüncü Nusaybin kuşatması da başarısızlıkla sonuçlanır. Bu tarihten sonra Şapur Nusaybin'i sahip olmak hayalinden vazgeçer ve başka Roma kentlerine yönelir.⁶⁸ Tarihe, kendi adını Nusaybin'in fetih edilmesi ile değil, doğunun diğer önemli kentlerinin alınması ile yazdıracaktı (Amm. XVIII.7.8- XX.7.1).

4.3.5. AMİDA(DİYARBAKIR) KUŞATMASI (359)

Nusaybin kuşatmalarında başarısız olması Şapur'u Roma topraklarına hâkim olma düşüncesinden vazgeçirememiştir. Tahtta kaldığı süre zarfında Şapur, Roma'nın doğu sınırını devamlı tehdit etmiştir. O da, erken Sasani kralları gibi tüm Mezopotamya'ya sahip olmak istiyor ve atalarının gerçekleştirmek istediği amaca ulaşmak istiyordu. Fakat iyi istihdam edilmiş Roma sınırını aşmak o kadar kolay değildi. Şapur, bunu Nusaybin kuşatmalarında anlamıştı. Son Nusaybin kuşatmasında Şapur'un geleneksel savaş taktiklerinin yanında Mygdonius çayını kullanması da sonucu değiştirmemişti. Doğu'nun ticaret merkezi sayılan Nusaybin hala Roma Devleti'nin sınırları içerisinde yer alıyordu. Stratejik konumu ve ticaret geçiş noktası olan Nusaybin'i alamayacağını anlayan Şapur, 350 yılındaki üçüncü Nusaybin kuşatmasından sonra Nusaybin'e tekrar saldırmamıştır. Zaten 350'li yıllarda Roma- Sasani Devletleri arasındaki ilişkiler biraz sakinleşmiştir. Çünkü bu tarihlerde II. Constantius Magnentius ile Şapur ise; kuzey sınırındaki Hunlar ile meşguldür (Dignas, Winter, 2007, s. 90). Şapur'u kısa süreliğine de olsa Hun tehlikesi durdurabilmişti. Böylelikle, II. Constantius da Magnentius ile mücadele edebilme imkânına sahip olmuştu. Fakat Şapur Hun tehlikesini bertaraf ettikten sonra tekrardan Roma topraklarına saldırmaya başlamıştır. Nusaybin'i alamayacağını anlayan Şapur'un şimdiki hedefi Diyarbakır'dır. Sasani kralı Diyarbakır'ı alarak Anadolu'ya doğudan girişleri kontrol etmeyi amaçlamaktadır.

⁶⁸ II. Şapur'un Nusaybin'den geri çekilmesi farklı şekilde de yorumlanmıştır. Dönemin Nusaybin piskoposu Vologeses'in bir mektubuna dayanarak bu kuşatmaya ilişkin detaylar aktaran sonraki dönem kronikleri, kuşatma esnasında Sasani Kralının Nusaybin surları üzerinde İmparator Constantius'un hayalini gördüğünü ve bunu melekler Romalıları destekliyor şeklinde algıladığı için kuşatmayı kaldırdığını yazmaktadırlar (Kaçar, 2006a, s. 134).

Şapur'un bu amacına ulaşması çok da kolay olabilecek bir durum değildir. Çünkü şehrin surları oldukça korunaklıdır. Merkezde kesişen kuzey-güney ve doğu- batı doğrultulu iki anayolu ve bu yollarla bağlantılı dört ana kapısı ve gizli geçitleri bulunan Diyarbakır'ın kuzeydoğu ucunda da bir iç kale yer almaktadır. Dıştağinin alçak, içteğinin yüksek tutulduğı birbirine paralel çift surla çevrili olan Diyarbakır'ın dıştaki suru, kuzey, batı ve güney yönlerinde genişliğı kuzeyden güneye doğru 15 metreden 6 metreye düşerek daralan bir hendekle çevrelenmiştir. Günümüze ulaşmayan dış surun bir bölümün kalıntıları, iç kalenin kuzeydoğusunda bulunmaktadır (Parla, 2005, s.57).

Kentin surlarının bu denli korunaklı olmasına rağmen Şapur bu kente saldırmaya karar verir. Bunun nedeni ise, Diyarbakır'ın coğrafi konumu ile alakalıdır. Amida şehri, bugün olduğu gibi, o zaman da Hazar Denizi güneyinden Akdeniz'e kadar uzanan Doğu-Batı doğrultusundaki önemli anayolların kavşak noktasında olan ve Dicle üzerindeki subaşlarına hakim bulunan, ayrıca Anadolu'ya Doğudan girişi engelleyen son derece mühim bir askerî merkezdir. Roma'nın doğu sınırında önceleri küçük bir kent olan ve daha sonra önemli bir askeri kente dönüşen Diyarbakır'ın kuruluşu ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Bu görüşlerden biri de kentin imparator Constantinus tarafından kurulduğudur. Constantinus da Dioclectianus gibi ülkenin doğu sınırının korunmasına önem vermiştir. Sasani tehlikesinin farkına varmış ve ülkenin doğu sınırını güçlendirmek için faaliyetlerde bulunmuştur. Diyarbakır'ın geçmiş tarihine baktığımız da Constantinus tarafından kurulmadığını açık bir şekilde görebiliriz. İmparator, Sasani tehlikesi karşısında sadece kenti imar ettirmiş olmalıdır. Amida'nın işgali sırasında şehirde bulunan Ammianus'un anlattıklarına göre ise; şehrin kurucusu II. Constantius'tur. Daha Caesar iken, çok küçük yerleşim yeri olan Amida'nın önemini anlamış ve burayı büyülterek güçlü surlar ile çevrilemiştir (Amm. XVIII.9.1). Roma'nın "*Parthica*" isimli alayı da şehrin içine yerleştirilmiştir (Dodgeon, Lieu, 1994, s. 154). II. Constantius, Diyarbakır'ın kuruluşuna ayrı bir önem göstermiş ve bu kenti diğer kentlerden üstün tutmuştur. İmparatorun kenti sahiplenişini Amida'yı Mezopotamya'nın başşehri konumuna getirmesinden anlayabiliriz (Beysanoğlu, 1987, s. 109).

II. Şapur, Nusaybin kuşatmalarındaki başarısızlıkları tekrar yaşamamak için daha temkinli hareket eder. Ordusunu daha da güçlendirmek isteyen Şapur, Doğu'daki Kionitler'i⁶⁹ kendisine bağlar ve bunlardan paralı askerler oluşturur. Kionitler'in Sasani kralı ile ittifak yapmasıyla Grumbates de oğluyla birlikte II. Şapur'un ordusuna dahil olur. Sasani kralı, ordusunun bu durumundan oldukça memnundur ve Roma karşısında bu büyük ordusu ile zafer kazanacağından emindir. Kionit Kralı Grumbates, savaş alanında parlak elbiseler giymiş Şapur'un sol tarafında bulunuyordu ve Kionitler'in yönetiminden sorumluydu. Kionitler'in savaşa kaç kişi ile dahil oldukları kesin olarak bilinmemektedir.

Şapur, tüm hazırlıklarını yaptıktan sonra Roma'nın doğu sınırını aşır, önemli Roma illerine doğru ilerlemeye başlar (Amm. XVIII.7.10–11).Diyarbakır önlerine geldiğinde şehre teslim olması için zaman tanır. Bu süre zarfında da şehri denemek ister ve ordusunu riske atmak istemez (Amm. XVIII.6.3). Zaten şehrin de hemen teslim olacağını düşündüğünden beklemeye başlar. Fakat rastgele atılmış bir okun tacını sıyrıp geçmesiyle yanıldığını anlar (Amm.19.1.5). Şapur, bu olaya çok sinirlense de komutanları onu temkinli davranması konusunda uyarır.

Diyarbakır halkı şehri savunmakta kararlıdır. Kral'ın teslim olun çağrısını reddederler(Amm. XIX.1.1–6).Şapur ise; Nusaybin kuşatmalarından farklı olarak dikkatli hareket eder ve öncelikli olarak şehri tanımaya çalışır. Tüm ordusunu şehre sürmek yerine, özel seçilmiş bir birliğine Diyarbakır surlarına saldırması için emir verir. Şapur'un bu özel birliğinin içinde Grumbates ve oğlu da bulunmaktadır. Fakat, Diyarbakır da Nusaybin gibi iyi korunmuş bir şehir olduğundan, Şapur'un bu özel birlikleri geri püskürtülmüştür. Fakat bu esnada kuşatmanın gidişatını değiştirecek bir olay

⁶⁹ M.S. III. yy.da Asya Hun Devleti'nin tamamen yıkılması ve Hunların soylu ve ağırlıklı tabakalarının Batıya doğru çekilmelerinden sonra bir kısım Hunlar da güney-batıya, Maveraünnehir ve İran yaylasına doğru ilerlediler. 350li yıllardan itibaren gerek Karadeniz kuzeyinde, gerekse Maveraünnehir ve İran yaylası bölgelerinde iki koldan bu gibi Hun kitlelerinin faaliyetlerinden çeşitli kaynaklar söz etmektedir. Bunlardan biri olan Kionitler de IV. yy.ın ortalarına doğru başta şimdiki İran'ın Horasan bölgesi olmak üzere kuzey-doğu bölgelerinde faaliyet gösteriyorlardı Avrupa Hunları'nın batıda gözükmelerinden 25 yıl kadar daha önce, Hunların Orta Doğu'da ve Anadolu'da ilk görünen dalgası olan Kionitler muhtemelen Orta Asya'da V. yüzyıldaki Eftalitlerden önceki iktidarı oluşturan Ak Hunlardır (Tezcan, 2004, s. 103–106).

yaşanmıştır. Grumbates'in oğlu⁷⁰ surların ardından gelen mancınık ile göğsünün parçalanması nedeniyle öldürülmüştür (Amm. XIX.1.7–9).

Grumbates'in oğlunun öldürülmesi Şapur'un bu özel birliğinde bir panik havasının oluşmasına neden olmuştur. Birlikte bulunan askerler ilk olarak cesedi surların önünde bırakmış, fakat daha sonra geri dönerek prensin cesedini almışlardır (Amm. 19.1.7–9.). Grumbates, kendi adet ve geleneklerine göre oğlunu defin işlemlerine başlamıştır ki bu tam yedi gün sürmüştür (Amm.19.1.10). Bu olay savaşa ara verilmesine neden olmuştur. Kionitler'in başında bulunan Grumbates'i teselli etmek ise Şapur'a düşmüştür. Oğlunun intikamının alınacağını ve onun anısını sonsuzlaştıracak biçimde Amida kentinin yerle bir edileceğine ant içerek yaşlı kralın acısını biraz hafifletmek istemiştir (Gibbon,1998, s. 108). Şapur, prensin defin işlemlerinin tamamlanmasından sonraki iki gün içerisinde iki önemli kuşatma gerçekleştirse de başarısız olur.

Grumbates'e bağlı birliklerin öncü saldırısı ile Şapur Diyarbakır'ın nasıl bir savunma gücüne sahip olduğunu anlamıştır. Şehrin surları çok iyi korunuyordu. Mursa Savaşında Constantius'un askerlerinin yıpranmasına rağmen Roma ordusu Şapur karşısında şehri başarıyla savunuyordu.

Az sayıda asker ile kentin surlarını aşmanın imkânsız olduğunu Şapur anlamıştır. Fakat, bu esnada Diyarbakır'da veba salgını ortaya çıkar. Bu olay, Şapur'un istediği ortamın oluşmasını sağlar. Şehir, veba salgını ile uğraşırken savunması zayıflamıştır. Yine de Şapur'un aralıksız saldırıları karşısında teslim olmamıştır. Fakat günden güne kent kendini savunmada yetersiz kalmış ve 73 günlük bir kuşatmanın sonunda Sasani kralı amacına ulaşmıştır (Amm. XIX.1.9). Surların karşısına topraktan yüksek tepeler yaparak, surlarda gedikler açılmış ve şehir ele geçirilmiştir. 73 gün gibi uzun süren bir kuşatmanın ardından alınan Diyarbakır Sasanileri büyük kayba uğratmıştır. Amida, II. Şapur'un Nusaybin kuşatmalarından bu yana alabildiği ilk Roma kentidir.

⁷⁰ Ammianus, Grumbates'in oğlunu uzun boylu ve yakışıklı olarak tasvir etmiş ve bu nedenle babasının yanında at binerken fazlasıyla dikkat çektiğini dile getirmiştir (Amm. XIX.1.7-9).

Kuşatma esnasında surların içerisinde bulunan Ammianus da şehrin düşmesi üzerine kaçarak kurtulabilmiştir (Amm. XVIII.8.1–14). Şapur, istediğini elde etmiş olmasına rağmen 30.000 askerini Diyarbakır surlarının önünde kaybetmiştir (Amm. XVIII.9.9). Amida'nın alınması ile de bir bakıma Grumbates'in de oğlunun intikamı alınmış oluyordu. Fakat, Şapur bu durumdan çok memnun olmamıştır. Nusaybin yerine Amida ve Singara⁷¹ gibi yerlerin alınması kralı memnun etmemiştir.

Amida'yı aldıktan sonra II. Şapur Bezabbe'ye doğru ilerler. Üç askeri birlik tarafından korunan Bezabbe Şapur tarafından alınır (Hunt, 2000 s. 41) İmparator Bezabbe'yi Şapur'un elinden almak için yola çıksa da Bezabbe Sasani kralının himayesi altında kalır (Amm.XX.11.32).

359 yılında Amida'nın alınmasından sonra, Şapur 360 yılında tekrardan roma topraklarına saldırır. Fakat bu tarihte Constantius'un tahtını sadece Şapur tehdit etmiyordu. İmparatora kaşı Julianus da isyan etmişti. İmparator bu durumda Sasaniler ile bir barış anlaşması yapmak istemiştir. Fakat, II. Şapur tüm Mezopotamya üzerinde hakimiyet kurmak istediğini yeniden dile getirmiştir (Amm. XVII.5.5–6). II. Constantius Şapur'a verdiği cevabında Armenia ve Mezopotamya'nın *status quo* durumunu devam ettirmesi için ısrar etmiştir (Amm. XVII.14.1–2). İki taraf arasında bir uzlaşma sağlanamamıştır. Şapur'u niyetinden vazgeçiremeyen imparator Julianus'un askerler tarafında *Augustus* ilan edilmesiyle daha da zor duruma girmiştir.

4.3.6. JULIANUS'UN AUGUSTUS OLMASI VE II.CONSTANTIUS'UN ÖLÜMÜ

Julianus daha önce askeri tecrübesi olmamasına rağmen yetenekleri sayesinde askeri ve yönetim alanında oldukça başarı gösterdi. Başarılı askeri harekâtlar sonucunda Gaul'dan Germen kavimlerini çıkarmayı başardı

⁷¹ Ammianus da kralın bu hoşnutsuzluğunu dile getirmiş ve Singara'yı kurak, susuz bir yer olarak tanımlamıştır (Amm. XX.6.9).

ve Rhine nehrinin kıyılarının yeniden Roma hâkimiyetine geçmesini sağladı. Caesar Julianus'un yaptığı başarılı savaşlar ve yönetimdeki düzenlemeler sonucu Galya düşmandan arındırılmıştı. Julianus'un zaferleri ve gittikçe artan popülaritesi imparatoru kuşkulandırmaya başlamıştı. Kendisinin ve tahtının devamlı bir risk altında olduğunu düşünen imparator Julianus'un bu başarılarını görmezden gelemezdi.

Julianus'un başarılarının yanı sıra ülkenin doğu sınırı da tehdit altında idi. II. Şapur idaresinde bulunan Sasaniler, Roma'ya karşı saldırgan bir tutum sergiliyorlardı. 6 Ekim 359 yılında 73 günlük bir kuşatmadan sonra Amida (Diyarbakır) kentini ele geçirdiler. Bu büyük yenilgiden sonra imparator 360 yılında Sasanilere karşı yapılacak savaşın hazırlığına girişti ve Julianus'a istediği legionları Doğu'ya yollanmasına karar verdi⁷².

Constantius'un bu davranışı kimi tarihçiler tarafından Caesar Julianus'un başarılarını kıskandığı yönünde yorumlanmıştır.⁷³ Eusebia'nın 359 yılında ölümü ile imparator üzerindeki Julianus'un olumlu etkisi de ortadan kalkmıştı (Ammianus. XXI.16). Eusebia'nın ölümü ile Julianus'u kıskanan saraydaki kişiler imparatorun etrafına toplanmış ve imparatoru Julianus hakkında kışkırtmaya başlamışlardır. Constantius'un, Julianus'un birliklerini istemesinde bazı tarihçilerin kabul ettikleri gibi kıskançlığının ve kötü niyetinin rol oynadığını kesinlikle kabul etme olanağı yoktur; ancak belki çevresindekilerin kötü niyetli kişiler onun yanlış bir karar almasında etkili olmuşlardır (Baydur, 1999, s. 52). Gallia'daki bu durum üzerine olasılıkla kendisine yanlış bilgi verilmiş ve zaten dar görüşlü, kararsız bir kişi olan imparator durumu iyi değerlendirememiş ve oradaki en iyi birlikleri çekmenin sakıncalı olabileceğini görememiştir (Baydur, 1999, s. 52).

İmparatorun bu isteği üzerine zor durumda kalan Julianus ilk başlarda ne yapacağını bilemedi. Constantius ise; emrine uyulmasında ısrar ediyor ve bu isteğinde ciddiyetini göstermek için Julianus'a bir mektup gönderir (Zosimus. 3.8.3 vd).

⁷² Constantius, istediği birliklerin seçimini ve Doğu'ya gönderilmesini Julianus'tan değil, onun komutanı Lupicinus ve Sintula'dan istemiştir. Bkz. (Ammianus. 20.4.3.).

⁷³ Ammianus, II. Constantius Julianus'un başarılarını kıskandığı için birliklerini istediğini yazar. Bkz. (Ammianus. 20.4.1.)

II. Constantius isteğinde ısrar ederken Julianus da karar vermeye çalışıyordu. Eğer Julianus, imparatorun istediği birlikleri Doğu'ya gönderirse olası bir Germen saldırısında zor durumda kalabilirdi. Ayrıca, Constantius'un istediği birlikler Julianus'un en iyi askerlerinden oluşuyordu. Julianus zor durumda kalmış olmasına rağmen imparatorun isteklerini de geri çevirmek istemiyordu. Çünkü imparatorun çekiniyordu. Constantius, Magnentius örneğinde olduğu gibi isyancılarla baş edebilme konusunda oldukça iyiydi. Bu sebep ile Julianus bir iç savaşa neden olmak istemiyordu. Julianus ise başarıları sayesinde kendisine bağlı askerler tarafından sevilmişti. Askerler Strasbourg savaşından sonra Julianus'u Augustus ilan etmek istemişlerdir. Fakat Julianus askerlerin bu teklifini reddetmiştir. Çünkü böyle bir durum Julianus'u II. Constantius nazarında zor bir durumda bırakmış olacaktı (Ammianus. 16.12.64).

Julianus imparatorun isteğine daha fazla duyarsız kalamadı ve birliklerin hazırlanmalarını bildirdi (Ammianus. 20.4.9). Fakat askerler ailelerinden ayrılmak istemiyorlardı. Julianus da askerlerini yatıştırmak için ailelerinin onların arkasından göndereceğine söz verdi. İmparatorun emrini yerine getirmeye çalışan Decentius, birliklerin Paris'te toplanmasını ve buradan yürüyüşe geçmelerini önerdi (Ammianus. 20.4.11). 360 Şubatında Paris'te toplanan birliklerin karşısına çıkan Julianus, Mars alanında onlara karşı dostça bir konuşma yaptı (Ammianus. 20.4.12). Onların daha önceki yiğitliklerinden söz ederek görevlerini yerine getirmelerini istedi ve Constantius'un yanında emeklerinin ödülünü bulacaklarını söyleyerek onları yatıştırmaya ve inandırmaya çalıştı (Baydür, 1999, s. 54).

Julianus'un bu konuşması askerleri ikna edebilmek için yeterli olmadı. Gece yarısı askerler ayaklanarak sarayın çevresini kuşattılar ve sabaha kadar " Julianus Augustus" diye bağırarak Julianus'un saraydan çıkmasını beklediler. Sabaha karşı gürültülerin daha da artması üzerine, Julianus saraydan çıkarak askerleri yatıştırmak istedi. Fakat onlar hep bir ağızdan Julianus'u Augustus diye selamladılar ve Julianus da onları durduramayacağını anladığında isteklerini kabul ettiğini bildirdi (Ammianus. 20.4.17-20). Julianus'un askerlerin bu isteği kabul etmesinde görmüş olduğu

rüyanın da etkisi olmuş olabilir. Bu düşte kendisine görünen Roma'nın koruyucu ruhu ona şöyle diyordu: “ *Uzun süredir sabırsızlıkla seni daha yüksek mevkie yükseltmek için gizlice evinin eşliğinde gözlüyorum; birçok kez kendimi geri çevrilmiş hissettim ve uzaklaştım. Şimdi beni geri gönderirsen cesaretim kırılmış olarak senden uzaklaşacağım.*” (Baydur, 1999, s. 55). Bunun üzerine, Germen geleneğine göre askerler Julianus'u bir kalkan üzerine oturtarak havaya kaldırdılar, Julianus'un tacı olmadığından bir sancaktarın boyun zincirini kendisine diadem olarak giydirdiler. (Amm.20.4.17 vd). Böylece Julianus ordu tarafından Augustus ilan edildi (Ammianus.20.4.10–14; Zosimus. 3.8.3).

Julianus Paris ayaklanmasını Constantius'a bildirmesi gerekiyordu.. Durumu bildirmek için Constantius'a bir mektup yazdı (Ammianus. 20.8.5–17)⁷⁴ Ve yaşanan olayların kendi istediği ile olmadığını belirtti (Ammianus. 20.8.5–10; 20.8.13). Bu mektupta Julianus, askerlerin ayaklanmasını, uzak yerlere gitmek istemediklerini, istenen birliklerin gönderilemediğini, Galya eyaletinin savunmasız bırakılmayacağını, ancak imparatora gene de tutsak edilen Germenler'den ve egemenlik altına alınan toplumlardan askerler göndereceğini, eskiden olduğu gibi kendisine bağlı ve hizmetinde olduğunu belirtti; nezaket kurallarına bağlı olarak da ricalarını açıkladı (Baydur, 1999, s. 56).

Constantius 360 yılındaki Sasanilere karşı yapılacak sefer için Konstantinopolis'ten ayrılmıştı. İmparator, Julianus'un mektubunu okuduğunda büyük bir kızgınlık gösterdi. Sasani seferine çıkan imparator şimdi bir karar vermeliydi. Ya Sasanilere karşı yapılacak olan seferden vazgeçmeliydi ya da şimdilik Julianus'un durumunu ertelemeliydi. Constantius'a göre Sasani sorunu daha önemliydi. Çünkü II. Şapur oldukça saldırgan bir tutum sergiliyordu. Eğer, Sasani tehlikesi daha da büyüyecek

⁷⁴ Ammianus (20.8.18)'un verdiği bilgiye göre Julianus imparatora gönderdiği resmi mektubun yanında ayrıca çok kırıcı bir mektup eklemiştir. Bowersock ise, her iki mektubunda Ammianus tarafından uydurulmuş olduğunu ileri sürer. Bkz. (Bowersock, 1978, s. 52)

olursa Roma'nın doğu sınırlarını güvende tutmak g olacaktı. Bu nedenle II. Constantius ilk olarak Sasanilerin zerine yürümeye karar verdi (Ammianus. 20.9.1–3).

Constantius Sasanilere karşı sefere çıkma kararı aldıktan sonra, Julianus'a bir mektup gönderir (Ammianus. 21.1.4). Mektupta, Julianus'un imparatorluğunu tanımadığını belirtir, Caesar unvanı ile yetinmesini ister, ayrıca kendi yanına kaçan Gallia *praefectus praetorio*'su Florentius'un yerine, o zamana kadar Julianus'un yanında *quaestor* olan Nebridius'u atadığını ve başka bazı atamalar da yaptığını bildirir (Baydur, 1999, s. 56). Julianus'un tüm istekleri bu mektup ile ret edilmişti. Constantius, Julianus'u hiçbir zaman kendisine ortak imparator ilan etmeyi düşünmemiştir. Constantius yalnızca Julianus'un Galya'da kendisinin temsilcisi olmasını istiyordu. Constantius ile Julianus arasındaki yazışmalar 360 yılı sonlarına kadar sürmüştür; fakat Constantius Julianus ile uzlaşmaya hiçbir zaman yanaşmamıştır.

Julianus Constantius'un anlaşmaya yanaşmayacağını inanmaya başladığında, Constantius zerine sefere çıkmaya karar verir. Basel yakınında ilk kez gerçek inancını açığa vurarak tanrıça Ma için yapılan bir adak töreni ile Constantius'a savaş açar; ordusuna kendisine bağlı kalacakları üzerine ant itirir (Baydur, 1999, s. 60). Julianus Constantius'a karşı savaş kararı almasına rağmen halen daha durumdan şüpheliydi. Çünkü Constantius'unsahip olduğu ordu Julianus'un ordusu ile karşılaştırılmayacak kadar büyüktü. Julianus'un ordusu 23.000 kişiden fazla değildi (Zosimus. 3.10.2). Julianus Gallia'da gerekli tüm önlemleri aldıktan sonra, ordusunu daha büyük izlenimi verebilmek için e bölerek üç ayrı yoldan Temmuz ayında Basel'den doğuya doğru harekete geçti. Bir bölümü süvari komutanı Lovinus ile yukarı İtalya üzerinden, bir bölümü süvari komutanı Nevitta komutasında Alp'ler ile Tuna arasından doğuya ilerliyordu. Kendisi de 3.000 kişi ile Tuna bölgesine ve oradan da Ulm yöresine geldi (Zosimus. 3.10.2). Buradan da Sirmium'a ilerledi. Julianus hiçbir zorluk ile karşılaşmadan Sirmium'a girdi. Sirmium stratejik bakımından önemli bir yerdi ve burası Doğu'ya açılan kilit noktası idi (Baydur, 1999, s.57). Julianus Sirmium'u ele geçirdikten sonra Naissus (Niş)'a gitmiştir.

Julianus cephesinde tüm bu olaylar yaşanır iken Constantius ise Sasaniler ile uğraşmakta idi. 361 yılında ise; Sasanilerin savaştan vazgeçtiklerini öğrenince, tüm ordusu ile Julianus'un üzerine yürümek için Antiochia'dan yola çıkmış; fakat Tarsus'ta ateşlenmiş, ancak aldırmayarak yoluna devam ederken, Kilikya'da da hastalığı artmış ve 3 Kasım 361 yılında Kilikya'da ölmüştür (Philostorgius. 6.5; Sozomenus. 5.1.6).⁷⁵ İyi yetiştirilmiş bir Hıristiyan olan II. Constantius da babası gibi ölüm döşeginde vaftiz edilmiştir (Jones, 1994, s. 59). Constantius'un ölümü ile iç savaş tehlikesi de ortadan kalkmıştır. Constantius'un ölümü ve son anında Julianus'u kendisine halef seçtiği 1 Aralık 361 yılında elçiler tarafından Julianus'a ulaştırılmıştır (Ammianus. 22.2.1).

Julianus Constantius'un öldüğünü duyduğunda Dacia'daydı ve 11 Aralık 361 yılında Konstantinapolis'e geldi (Ammianus. 22.2.1–5; Zosimus. 3.11.2; Sozomenus. 5.1.6–8; Socrates.3.1; Philostorgius.6.6). Flavius Claudius Julianus (331–363) yaklaşık yirmi ay iktidarda kalmıştır. Julianus'un bu kısa iktidarlığı Roma tarihi açısından önemli olaylara neden olmuştur. Bu kısa süredeki yönetimine rağmen Julianus'un yönetimi geç Roma Tarihinde odak noktası olabilmeyi başarmıştır. Sadece 20 ay iktidarda kalabilmesine rağmen Julianus dördüncü yüzyılda yaşamış imparatorlar arasında hakkında en çok belge olanlar arasındadır. Muhtemelen bunu sebebi Julianus'un bu kısa süre zarfındaki başarıları ve Roma'nın eski dini olan Pagan inancına dönmesidir. Julianus bu inancını imparator olana kadar gizli tutmuştur. O bu süre zarfında vaftiz edilmiş gerçek bir Hıristiyan gibi hareket etmiştir. Fakat, ona göre Hıristiyanlık babasını, ağabeyini ve birçok akrabasını öldürenlerin dini olmuştur. Bu yüzden gerçek anlamı ile Julianus'un bir Hıristiyan olması zorlaşmıştır. Julianus başa geçer geçmez paganlığa döndüğünü halka ilan etmiştir ve bu nedenle Julianus'a *Apostata* (Dönek) olarak denilmiştir. Julianus'un paganizme ilgisi Hıristiyan olan imparator Constantius'un sarayında tanık olduğu vahşi katliama ve o devirde Ariusçu ve İznikçi Hıristiyanlar arasında yaşanan şiddetli çatışmalardan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

⁷⁵ Ammianus, II. Constantius'un ölüm tarihini 5 Ekim 361 olarak vermiştir. Bkz. (Ammianus.21.15.3.)

Julianus tekrardan Paganizmin Roma topraklarında yayılmasını amaçlamıştır. Hıristiyanlık karşısında Roma dinini kurtarmaya çalışmıştır. Constantinus tarafından kabul edilen Hıristiyanlık onun halefi ve oğlu II. Constantius tarafından ateşli bir şekilde savunulmuş olduğundan Julianus bu amacını gerçekleştirememiştir. Modern tarihçiler Julianus'un Paganizmi tekrardan canlandırma çalışmalarının en başından başarısız olacağını belli olduğu görüşündedirler (Jones, 1992, s. 62). Çünkü Constantinus'tan bu yana elli yıllık bir süre zarfında Hıristiyanlık Roma topraklarında yayılmış ve kalıcılığını inşa etmiştir. Eski Roma aristokrasisinin hala pagan olmasına rağmen ordu ve yeni yönetim Hıristiyan idi. Bu şartlar altında paganizmin tekrardan Roma topraklarında canlanabilmesi oldukça zor idi.

Bunda Constantinus ve oğullarının dini politikasının kuşkusuz ki etkisi mevcuttur. Constantius dinine bağlı bir Hıristiyan idi. Babası Constantinus tarafından başlatılan Hıristiyanlığa destek onun zamanında da devam etmiştir. İmparator dini konulara uzak kalmamış bizzat yakından ilgilenmiştir ve böylelikle Hıristiyanlığın Roma Devletinde tutunabilmesine katkıda bulunmuştur. Constantius döneminin yoğun Hıristiyanlaştırma politikaları (mesela devlet imkânlarını sonuna kadar kilisenin emrine tahsis etmesi ve neredeyse savaş halindeyken bile piskoposların problemleriyle bizzat meşgul olması) halefi Julianus'un paganizmi canlandırma girişimlerinin başarısızlığının hazırlayıcısı olmuştur (Kaçar, 2009a, s. 95).

IV. BÖLÜM

4.4.ARIUS VE DİNSEL DÜŞÜNCELERİNİN IV. YÜZYILDA ROMA DEVLET'İNDE YAYILIMI

4.4.1.Arius ve Doktrini

Constantius da babası Constantinus gibi Roma topraklarında oluşan teoloji tartışmalarına kayıtsız kalmamıştır. Yalnız Constantius, babası Constantinus döneminden farklı bir dini politika izlemeyi tercih etmiştir. Bir önceki dönemde bastırılmaya çalışılan Arius'un düşünceleri II. Constantius zamanında en parlak dönemini yaşamıştır. İmparatorun Arius'u desteklemesinin farklı nedenleri vardır. Daha babasının sağlığında doğu eyaletlerine Caesar olarak görevlendirilen II. Constantius, doğu eyaletlerinin durumu hakkında bilgiye sahipti. Ve İznik itikadının Doğu Roma Hıristiyanları tarafından pek de kabul edilmediğini görmüştü. Ayrıca II. Constantius'un Ariusçu teolojiye sempati duymasının siyasi bir temeli de vardı. Constantius, Suriye'den Tuna boylarına kadar önde gelen büyük kentlerin, Ariusçu fikirlere sahip piskoposların kontrolünde olduğunun farkındaydı (Kaçar, 2009a, s. 91).

Constantius döneminde toplanan konsillerin kararları Ariusçuların devlet içerisindeki durumu için son derece önemlidir. Fakat bunlara geçmeden önce bu konsillerde tartışılan Arius'un düşüncelerini açıklamak daha doğru olacaktır. Arius kimdir ve Roma Devletini bu yüzyıl içerisinde neden bu kadar etkilemiştir? II. Constantius döneminin dini konularını anlayabilmemiz için bir önceki dönemde Hıristiyanlığın ilk ekümenik konsili olan İznik konsilini bilmemiz gerekmektedir.

Libya kökenli Mısırlı bir ailenin oğlu olan Arius⁷⁶ kesin olmamakla birlikte 260 yılların başında doğmuş, dönemin önemli bir kenti olan İskenderiye'de büyümüş ve 312 yılında da Kilise'ye katılarak rahip olmuştur. Arius'un doğum tarihi kesin olmamakla birlikte Libyalı olduğu kesin olarak bilinmektedir.⁷⁷ Tanrı hakkındaki doktrini yüzünden heretik ilan edilmiştir. Arius'un farklı teolojik görüşlere sahip olmasının birkaç nedeni olabilir. Ancak en etkili ve kabul edilebilir olanı, onun iyi bir mantıkçı olması ve mantık problemleri ile fazla uğraşmış olmasıdır. Hıristiyanlığın, İsa-Mesih ve teslis inançlarını açıklamadaki mantıksal zorluklarını görerek bu konuya eğilmiş ve farklı teolojiler üretmiştir.

Arius'un iyi bir mantıkçı olması, almış olduğu eğitim ile ilişkilidir. Arius eğitiminin önemli bir bölümünü, felsefe okullarıyla ünlenen Antiochia İlahiyat Okulu'nda tamamlamıştır (Çelik, 1996, s.108). İlahiyat öğrenimi yanı sıra mantık ve felsefe konularında da ayrıcalıklı bir eğitim alma şansına sahip olmuştur (Helefe, 1871, s. 239–242). Arius, usta bir mantıkçı olarak tasvir edilmektedir (Soz. 1.15).

Arius almış olduğu bu eğitimlere ek olarak düşüncelerini rahat bir şekilde anlatma becerisine de sahiptir. Bu sayede kendisine kısa zamanda birçok taraftar bulmuş ve düşünceleri yıllarca ayakta kalabilmeyi başarabilmiştir. Arius'un, Tanrı ve İsa hakkındaki düşüncelerini *Şölen (Thalia)* adlı yapıtında açıkladığı bilinmektedir.⁷⁸ Fakat bu eser günümüze tamamıyla ulaşmamıştır ve başka bir yapıtı olduğuna dair bir bilgi de kaynaklarda mevcut değildir.

⁷⁶ Kiliseden aforoz edilen ve daha sonra sapkın olarak nitelendirilen Arius batı dünyasında önemli bir yere sahiptir. IV. yüzyıl Hıristiyanlığı hakkında bilgi verilen hemen her eserde Arius'un adı geçmektedir. Arius'un hayatına ilişkin antik kaynaklar ise, Athanasius, Epiphanius ve V. yüzyılda yazan Socrates, Sozomenus, Theoderet, Philostorgius gibi yazarlardır. Bu yazarlar içersinde sadece Philostorgius Ariusçu olarak bilinmektedir. Diğerleri ise Arius'u sapkın olarak tasnif etmişlerdir.

⁷⁷ IV. yüzyılın sonunda etkin olan Epiphanius Arius'un, Libyalı olduğunu kaydetmektedir. İznik konsilinde Arius aforoz edildiği zaman, bu aforoza karşı çıkan ve sürgüne gitmeyi göze alan Libya'daki Ptolemais kenti (Pentapolis olarak da anılır) piskoposu Secundus ve Marmarica kenti piskoposu Theonas'ın bu davranışı Arius ile hemşerilik bağları ve bölgesel dayanışma olarak açıklanabilir. Bkz. (Kaçar,2009a, s. 54).

⁷⁸ Arius'un didaktik şiir olan bu eseri için bkz. (Theodoret. 1.4.1–4).

Arius'un eğitmenleri arasında bulunan Lucianus, Alexandria Kilisesi'nde din bilgini Origenes'in izleyicisi, önemli bir İncil bilgini ve aynı zamanda Antiochia ad Orontem'de bulunan okulun da kurucusudur (Kaçar, 2003b, s.199; Özyıldırım, 2006, s. 38; Atiya, 2005, s.194). Ariusçu tartışma ilk başladığı sırada, Nicomedia (İzmit) piskoposu Eusebius'a yazdığı bir mektupta Arius onu "Lucianus çevresinden arkadaşı" olarak anmaktadır (Kaçar, 2009a, s.54). Arius'un Eusebius'a yazmış olduğu bu mektubundan, Antiochea Okulu'nda Lucianus'un öğrencisi olduğunu ve Eusebius ile burada tanışmış oldukları yorumuna ulaşabiliriz.

Arius sadece Hıristiyan dünyası için değil aslında dolaylı olarak İslam dünyası için de önemli bir isimdir, çünkü VIII. yüzyıldaki İslam'ın Hıristiyan eleştirmenleri arasında ilk sırayı işgal eden Ioannes Damascenes (Yahya Al-Dimaşki), İslam dininin Ariusçu bir rahipten öğrenildiğini iddia etmektedir (Kaçar, 2009a, s.53).

Arius, Antiochea Okul'unda eğitimini tamamladıktan sonra İskenderiye'ye gelir.⁷⁹ Dinî tahsil ile birlikte mantık ve felsefeyi de öğrenen Arius, İskenderiye'de Piskopos Peter tarafından Diyakoz olarak atanır.⁸⁰ Kilisenin Meletius ve arkadaşlarını afroz etmesine karşı çıkması üzerine kiliseden kovulmuştur. Ancak Piskopos Peter öldürölünce yerine geçen Piskopos Achillas tarafından tekrar eski görevine getirilmiştir. Daha sonra piskopos olan Alexander tarafından da İskenderiye Kilisesi'nin on iki yönetim bölgesinden biri olan Baucalis Kilise'sinin yönetimi kendisine verilmiştir.

Hıristiyan nüfusun en fazla yaşadığı Baucalis'de başrahip olan Arius, İskenderiye piskoposu Alexander'ın vaazlarına müdahale ediyor ve onu İsa ile ilgili açıklamalarından dolayı onu eleştiriyordu. Arius'un bu gibi davranışları Alexander ile arasının açılmasına ve tartışmanın büyümesine neden olmuştur.

⁷⁹ İskenderiye'nin eskiçağdaki kültürel yaşamıyla ilgili olarak bkz. (Demiriş, 2005, s. 119–132).

⁸⁰ Diyakoz, Hıristiyanlığın rahiplik hiyerarşisinde piskopos ve normal rahiplerden sonraki grupta yer alan rahiptir. Bkz. (Gündüz, 1998, s. 95).

Arius'un kristoloji üzerine düşünceleri kısaca şöyle açıklanabilir: Arius, oğul ve babanın birbirinden ayrı, oğulun ancak Tanrı tarafından yaratılan, dolayısıyla başlangıcı olan bir varlık olduğunu belirtir (Kaçar, 2003b, s. 202). Oğul, Baba'ya tabi idi ve O'nun tarafından çağlar öncesinden yaratılmıştı. Fakat Oğul, sıradan bir yaratık değil, yaratıklar içinde en mükemmel olanı idi. Oğul mevcudiyetini Baba'ya borçlu idi⁸¹ (Kaçar, 2009a, s. 57).

Görüldüğü gibi Arius, Baba ile Oğul arasındaki ayrılığı vurgulamaktadır. Fakat Arius, döneminde yaygın olarak benimsenen manada olmamakla beraber Teslis'i kabul ediyor ve Oğul'u Tanrı olarak kabul ediyordu. Teslisin ikinci unsuru olan Oğul, bir anlamda tanrı niteliğindedir. Fakat tamamen tanrısal değildir. Birinci kişilik olan Baba gibi, öncesiz ve sonsuz değildir. Arius'un bu kabulü, Oğul'un gerçekten Tanrı olduğunu düşündüğü anlamına gelmiyordu. Arius, sadece Teslis içerisinde bir hiyerarşi olduğunu, Baba Tanrı'nın en yüce varlık olarak Oğul'u atadığını kabul ediyordu (Kaçar, 2009a, s.57).

Arius'un Tanrı ve İsa hakkındaki bu düşünceleri o günkü Hıristiyan teolojisine tamamı ile ters düşmektedir. Fakat Hıristiyanlık bu tarz düşünceler ile ilk kez karşılaşmamaktadır. Arius'un IV. yüzyıldaki Tanrı ve İsa hakkındaki söylemlerine benzer düşünceler daha önceki yüzyıllarda da kiliseyi meşgul etmiştir. Samsatlı Paulus da Tek Tanrı inancına vurgu yapmış ve Hz. İsa'nın tanrısallığını reddetmiştir (Kaçar, 2003b, s.196). Yaşamıyla ilgili çok fazla ayrıntı bilinmeyen Paulus'un, Antiochea Okulu'nda piskoposluk yaptığı bilinmektedir. İskenderiye piskoposu Alexander'e göre, Arius'un hocası olan Lucianus Antiochea Kilisesi'nde Samsatlı Paulus'un halefiydi ve Paulus aforoz edildiği zaman Lucianus da Paulus karşıtları ile bağlarını koparmıştı (Kaçar, 2009a, s.59).

⁸¹ Arius'un Tanrı ve İsa üzerine yorumları için bkz. (Williams, 1987, s. 95–116). Arius'un Tanrı ve İsa hakkındaki bu düşünceleri nedeniyle, Hıristiyanlar arasında sapkın olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Bkz. (Wiles, 1962, s. 339-47).

Arius'un düşünceleri Paulus ile benzerlik göstermektedir. Fakat, Arius Paulus'un düşüncelerinin kendi düşünceleri ile benzerlik gösterdiğini kabul etmemektedir. Arius gibi Paulus da, Tanrı ve Hz. İsa arasındaki ayrılığa vurgu yapmaktadır. Fakat ikisi de İsa ile Tanrı'nın ilişkisini açıklarken farklı terimler kullanmışlardır. Paulus bu ilişkiyi açıklarken homoousios (aynı öz), Arius ise; homoiousios (benzer öz) terimlerini kullanmışlardır (Kaçar, 2009a, s.59).

Arius gibi Paulus da üçüncü yüzyılda aforoz edilerek kiliseden atılmıştır (Kaçar, 2003b, s.205). Arius'un belki de bu yüzden din adamlarından destek bulamamaktan çekindiği için, doğrudan Samsatlı Paulus'un görüşlerini savunmadığı düşünülebilir (Kaçar, 2003b, s. 205).

Ariusçu tartışmanın tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Fakat genel olarak, tartışmanın ilk çıktığı yıllar 318–20 yılları arası kabul edilmektedir (Telfer, 1946, s. 129–42). Tartışmanın ilk olarak nasıl ortaya çıktığı hakkında farklı görüşler vardır. Sozomenus, ilk ayrılmanın kilise içinde bir tartışma esnasında olduğunu yazmaktadır ve mantık bilgini Arius'un tartışma esnasında piskoposun fikirlerini sorgulamaya kalkıştığına dikkat çekmektedir (Kaçar, 2009a, s.61). Constantinus ise bu tartışmanın çıkış noktasını daha farklı belirtmektedir. Constantinus, Arius ve Alexander'a hitaben gönderdiği mektubunda, tartışmanın kökenini piskopos Alexander'ın otoriter girişimlerine bağlamaktadır (Kaçar, 2009a, s. 61).

Arius Tanrı'nın birliğine iman ediyor ve o sıralarda Roma kilisesi tarafından kabul edilmiş olan ve Hz. İsa'yı Tanrı sayan öğretinin yanlış olduğunu dile getirmekteydi Arius baba Tanrı'nın ve oğul'un tanımlanmasına dair ortaya atmış olduğu fikirler diğer piskoposlarla arasında bir sorun oluşturmuş ve çözümlenmesi hiç de kolay olmayacak tartışmalara neden olmuştur.

Ancak İskenderiye piskoposu Alexander "Ariusçuluk" akımından çok rahatsız olmaya başlamıştır.. Alexander Hz. İsa'yı "Allahın'ın oğlu' sayan yani ilah kabul eden Roma Kilisesine bağlıydı. Önce Arius'u fikirlerini değiştirmesi

çin ikna etmeye çalıştı. Bunu başaramayınca da Ariusçuluğa karşı şiddetli bir saldırı başlattı. Ariusçuların sloganı şöyleydi: “İsa'nın olmadığı bir zaman vardı.” Arius'un görüşlerine karşı olan Alexander'ın sloganı ise; “Daima Tanrı, Daima Oğul” idi. (Freeman, 2005, s. 580).

İskenderiye piskoposu Alexander, Arius'un görüşlerini teolojik olarak çürütme yerine politik bir yola başvurmuştur. İskenderiye Patriği, Arius ihtilafını çözmek için tartışma ve mücadele yerine, aforoz ve kilise camiasından uzaklaştırma yolunu seçmiştir. Patrik, Arius ve taraftarlarına mesaj göndererek İskenderiye Kilisesi'nin görüşlerini benimsemesini istemiştir. Arius kabul etmeyince Patrik Alexander, İskenderiye'de bir ruhaniler meclisi toplayarak anlaşmazlığı gidermeye çalışmıştır. Bunun üzerine Arius hemen bir iman bildirisi hazırlayarak bütün piskoposlara göndermiştir. Daima akla ve mantığa başvuran Arius, bu sayede birçok taraftar kazanmıştır. Kendini destekleyenlerin başında imparatorun saray piskoposu Nicomedia'lı Eusebius bulunmaktadır.

M.S 318 yılına gelindiğinde Patrik Alexander, Arius ile arasındaki sorunun giderek büyümesi üzerine İskenderiye'de ruhani bir meclis toplamış ve Arius ve yandaşlarını aforoz ettiğini bildirmiştir. Ardından da, Arius'un fikirlerini ve yanlışlarını ortaya koyarak, onun görüşlerini mahkum ettiğini bildiren bir dizi mektup yazarak diğer bölgelere göndermiştir.

Patrik Alexander'ın faaliyetleri sonucu Arius ve yandaşları aforoz edilmiş olsa da, Arius bu karara hiçbir zaman uymamış ve faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Hakkındaki sürgün ve aforoz kararları Arius'u düşüncelerinden vazgeçirmemiş, bu kararlar onun için caydırıcı bir özellik olmaktan çıkmıştır. Arius fikirlerini ispatlama yolunda çalışmalarına devam etmiştir. Kendisi gibi Antiochea Okulu'nda yetişen ve kilise içinde önemli görevlere getirilen piskopos arkadaşlarına durumunu bildirmiştir. Hatta “*Thalia ou le banquet Spirituel*” isimli basit insanları baştan çıkaran popüler bir savunma kaleme almıştır (Dvornik, 1990, s. 6).

Böylece Roma Kilisesi'nin bir takım inanışlarına şiddetle muhalefet eden bir hareket her türlü engellemeye rağmen yayılmaya devam etmiştir. Arius çabaları sayesinde hem din adamlarından hem de halktan kendisine yandaşlar bulmuştur. Bu şekilde Arius'un kristolojisi kısa sürede, Küçük Asia, Syria, Aegyptus ve Palaestina'da hem kiliselerde hem de halk arasında giderek artan tartışmaların başlamasına yol açmıştır (Özyıldırım, 2006, s. 43).

Fakat patrik Alexander ve taraftarlarının faaliyetleri sonucunda Arius İskenderiye'den kaçarak Filistin'e gelir. Arius, bu arada Nicomedia piskoposu Eusebius'a yazdığı mektupta patriğin baskılarından yakınması üzerine, Eusebius tarafından, Nicomedia'ya davet edildi ve burada Eusebius'un himayesine girdi (Kaçar, 2009a, s. 62). Arius, burada da her tarafa mektuplar yazarak, fikirlerini yaymaya devam eder. Eusebius da Arius adına diğer piskoposlara mektuplar yazarak Arius ve teolojisini savunmuştur. (Theodoretus. 1.5).

Constantinus iktidara geldiğinde, ülkenin siyasi birliğini sağladığı gibi, halkı huzursuz eden tartışmalara nokta koyarak, dinî birliğin de sağlanmasının şart olduğuna inanmıştır. Bunun için, Cordoba Piskoposu Ossius'a, Arius ve Alexander'e hitaben yazılmış birer mektup vererek, İskenderiye'ye gönderdi. İmparator, bu mektuplarda, ülkede huzur ve sükûn istediğini, bu tartışmalara son verilmesi gerektiğini belirtiyordu. Ossius, 324 yılında bu sorunu çözmek için Antiochea konsilini düzenlemiş, Arius ve yandaşlarının görüşlerini mahkûm etmiştir. Fakat bu da çözüm olmamış, Ossius bu sorunun ancak imparator tarafından çözülebileceğini bildirmiştir. İmparator Constantinus Roma topraklarında meydana gelen bu sorunu çözüme kavuşturmak için İznik'te bir konsilin toplanmasına karar vermiştir.

4.4.2. İznik Konsili ve Sonrası

Arius'un yaymış olduğu düşünceler hızla Roma topraklarında yayılmaktaydı. Arius'un düşüncelerinin yayılması engellenmeye çalışılmışsa da etkili olmamış ve Arius günden güne taraftar çevresini genişletmiştir. Arius'un düşüncelerinin yaratmış olduğu bu durum öyle bir hale gelmiştir ki; Allah'ın oğlunun hangi cevherden olduğu meselesi, IV. asrın ikinci yarısında her yerde, konsillerde kiliselerde, imparatorun sarayında, münzevilerin kulübelerinde, meydanlarda, pazar mahallerinde fevkaladé heyecanlı münakaşalara yol açmıştır (Vasiliev, 1943, s. 98).

Arius'un ortaya atmış olduğu düşünceler piskoposları ilgilendirdiği kadar halkta da merak konusu olmuştur. Savunduğu düşünceleri mantık çerçevesinde anlatabilen Arius hiç de küçümsenemeyecek derecede taraftar bulmuştur ve İmparatorluk toprakları arasında günümüzde de önemini hala koruyan bir teoloji tartışmasının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Nissa piskoposu Gregor, IV. asırdaki bu yaşanan olaylar hakkında şöyle bahsetmektedir: "Her yer anlaşılması mümkün olmayan meselelere dair münakaşa eden şahıslarla dolu; sokaklar, pazar mahalleri, dört yol ağzları, meydanlar, her taraf... Kaç "obol" verilmesi lazım geldiğini sorarsanız size halk edilen yahut edilmeyene dair felsefi düşünceler yürüterek cevap verirler. Ekmeğin fiyatını anlamak isterseniz Babanın Oğul'dan daha büyük olduğu cevabını alırsınız." (Vasiliev, 1943, s.98).

Halk arasında dahi konuşulan bu olay Roma Kilisesini himayesi altına almış olan imparator Constantinus'a ulaştığında, İmparator önemli bir sorunla karşı karşıya kaldığını fark etmiştir. Constantinus'un Arius'un başlatmış olduğu bu akımdan ne zaman haberdar olduğu bilinmemektedir. Zaten 324 yılından önce imparatorun Arius ve düşüncelerinden haberi olmuş olsa da bu isyanı bastırabilmek için çok fazla imkanı bulunmamaktadır. Zira hala bu tarihe kadar Lucinius ile imparatorluğun yönetimini paylaşmaktadır. 324 yılında Constantinus, Chrysopolis (Üsküdar) savaşında Lucinius'u saf dışı bıraktıktan sonra imparatorluğun tek hakimi olmuştur. Bundan sonra

imparator dini konulara ağırlık verecek ve Arius sorununu çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Çünkü Arius ve Alexander arasında başlayan bu tartışma imparatorluğu sarmış ve ciddi bölünmelere sebep olabilecek bir hale gelmiştir. Constantinus bu tartışmayı bir çözüme kavuşturmak için önce barıştırmacı bir tavır takınmıştır. Fakat sorunların yatıştırılamaması üzerine imparator bir konsil toplamaya karar verir.

Constantinus'un hem iktidardaki yirminci yıldönümünü (*vicennalia*) kutlamak ve hem de başta Ariusçuluk olmak üzere kilisenin diğer sorunlarını çözmek için 325 yılının Haziran – Temmuz aylarında İznik Konsil'ini toplar. Konsil, İznik'te imparatorluk sarayında toplanmıştır.⁸²

Burada kilise ile devlet ilişkilerinde köklü bir değişimin ilk adımı burada atılmıştır (Grant, 1997, s.132). Ayrıca IV. yüzyıl ve daha sonraki yüzyıllarda toplanacak bir dizi konsilin toplanma nedenini oluşturması bakımından İznik konsili Hıristiyanlık tarihi içinde ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca İznik Konsili, Hıristiyanlığın ilk ökümenik (Genel) Konsil'i olarak kabul edilmektedir.⁸³

Konsilin toplanmasına karar verildikten sonra İmparatorun emriyle, ülke piskoposlarına davet mektupları yazılarak, İznik'te toplanmaları emredilmiştir. Bunun üzerine Avrupa, Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır ve İran'dan birçok piskopos M.S. 325 yılında İznik'e gelmiştir. Konsile katılmak için gelenler arasında Arius karşıtı görüşleriyle bilinen Athanasius da vardır (Özyıldırım, 2006, s.44).

Ancak ne davetnameler ne de konsilin vesikaları günümüze ulaşmamıştır. Hatta bazı tarihçiler, konsilde kayıt tutulmuş olduğundan da şüphe etmektedir. Konsile ait bilgilerimiz, konsil üyelerinin bazılarında isnat edilen mektup parçalarına ve bazı kilise tarihçilerinin farklı yazılarına dayanmaktadır (Vasiliev, 1943, s.67).

⁸² Bazı kaynaklarda Ayasofya kilisesi ilk konsilin yapıldığı yer olarak gösterilmektedir. Bkz. (Hammer, 1972, s. 133).

⁸³ Ökümenik yani genel konsiller, piskoposlar ve diğer kilise temsilcilerinin geniş katılımıyla gerçekleştirilen evrensel konsillerdir, Bkz. (Gündüz, 1998, s. 297). Ökümenik Konsil tabiri ilk kez M.S. 382 yılında Constantinapolis'te bir araya gelen piskoposların, Papa Damase'in etrafında Roma'da toplanan piskoposlara yazdıkları mektupta görülmektedir. Bu mektuba göre, Doğu piskoposları, bir yıl önce İstanbul'da toplanan konsile Ökümenik Konsil adını vermişlerdir. Bkz. (Aydın, 1991, s. 5; Yalduz, 2003, s.263).

Konsile katılan piskoposların sayısı, yazılı kaynaklarda birbirinden değişik olarak verildiğinden kesin sayıyı belirlemek zordur. Ancak konsil sonunda alınan kararları 318 piskoposun imzaladığı bilinir (Özyıldırım, 2006, s.46). Ayrıca Konsile gelen piskoposların çoğu ülkenin doğu kanadından idi.

Toplantıya davet edilen kişiler arasında, işkence görmüş ve vücutlarında işkence izlerini taşıyan insanlar oldukça çoktur. Ruhani liderlerin bu özellikleri ile yani onların din uğruna işkencelere katılan Hıristiyanlar olması vasfı ile aldıkları kararları halka daha kolay kabul ettirileceği düşünülmüştür.

İznik konsilin hangi gün açıldığı ve ne kadar sürdüğü kesin olarak belli değildir. Modern tarihçiler tarafından genel olarak 1 Haziran 325 olarak kabul edilir (Barnes, 1981, s.215). 325 yılında toplanan İznik Konsili, İmparator Constantinus'un Latince yaptığı kısa bir açılış konuşmasıyla başlar⁸⁴ (Helefe, 1871, s.271). Bu açılış konuşmasından sonra konsil, imparatorun gözetiminde ve Kurtuba Piskoposu Ossius⁸⁵'un başkanlığında çalışmalara başladı.

Konsil başladığında Arius ve taraftarları, kendi inanç esaslarını açıkladıkları ve şu anda metne sahip olamadığımız kredo kitapçığını konsile sundu. Bu kitapçıkta, Arius ve Nicomedia'lı Eusebius'un, İsa hakkındaki düşünceleri anlatılıyordu. Fakat bu bildiri İskenderiye ve onun destekçileri tarafından yırtılmıştır

Ariusçuların İsa hakkındaki görüşleri bütünlük ve aynılık gösterirken, karşıtların görüşleri birbirinden farklıydı. Toplantıya katılanlar arasında filozof

⁸⁴ Bazı kaynaklarda, İznik Konsilini Constantinus ya da Ossius'un yönettiğine ilişkin bilgiler kesin değildir (Wright, 2004, s. 168). Constantinus'un İznik Konsili'nin açılışında Latince olarak yaptığı kısa konuşması için bkz. (Eusebius, VC, 3.12).

⁸⁵ Antiochea Konsili'nin başkanı olan Ossius'un burada da aynı yetkiyle görev yaptığı söylenebilir, Çünkü imza listesinde ilk Ossius'un adı geçiyor ve 343'teki Serdica (Sofya) Konsili'nde her iki imparatorun onayını almış olması yine Ossius'un İznik'teki önemli görevine delil teşkil edebilir. Bkz. (Kaçar, 2009a, s. 74).

ve mantık bilginlerinin de olması tartışmanın yönünü Felsefe ve Mantık sahasına kaydırıldı.

İznik Konsilinin ne kadar sürdüğü kaynakların değişik bilgiler aktarması yüzünden kesin olarak bilinmemektedir. Bilinen tek şey Arius ve yandaşlarının Konsil sonucunda din dışı ilan edilmeleridir. Konsilde Arius ve taraftarlarının görüşleri reddedilmiştir.⁸⁶

Konsil öncesinde başlayan tartışmalar, konsil süresince ve akabinde de devam etmiştir. Constantinus kilise birliğini kurmak amacıyla toplamış olduğu İznik konsili, çıkan teoloji tartışmalarının sonunu getirmemiştir. Piskoposlar arasındaki rekabet konsil boyunca da devam etmiş ve İskenderiye piskoposu Alexander bu yarışta istediği sonucu almış, onların isteği doğrultusunda Arius kiliseden aforoz edilmiş ve sürgüne gönderilmiştir. İmparatorun emri üzerine sürgüne gönderilen Ariusçu piskoposların yerine yeni piskoposlar atanmıştır. Ayrıca Constantinus daha sonra yayınladığı fermanların birinde Arius'un eserlerinin görüldüğü yerde yakılmasını buna itaat etmeyenlerin idam edilmesini emretmiştir. Bu hiç şüphesiz ilk Hıristiyan imparatorun entelektüel faşizmine iyi bir örnektir (Kaçar, 1998, s. 121).

Arius ve düşüncelerini yok etmek için toplanan İznik konsili bu amacına tam anlamıyla ulaşmıştır diyemeyiz. Çünkü konsil sonrası Arius'un savunmuş olduğu düşünceler kökten yok edilememiştir. Bir düşünce, ancak iyi temellendirilmiş sağlam delillere dayandırılmış bir görüş ile yok edilebilirdi. Ancak İznik Konsili sonrası ortaya çıkan durum, tamamen bir fikir karmaşası idi. Bu ortamda Ariusçu düşünce daha da gelişmiş ve yayılmıştır.

İskenderiye piskoposu Alexander ölünce yerine Athanasius geçmiştir Arius ise hakkındaki sürgün kararının kaldırılması için İmparatora başvurdu ve Constantinus'un onayı ile Arius, İskenderiye'ye piskopos olarak atandı (Çelik, 1996, s.128). Fakat, Tartışmalar sürerken Arius 335/336 yılında

⁸⁶ Konsil sonucunda günümüzde de hala önemini koruyan bir itikat metni oluşturulmuştur. İznik itikadı metninin ayrıntılı olarak ele alınışı için bkz. (Hanson, 1988, s. 163–172).

aniden ölür. 337 yılında İmparator Constantinus'un ölümü ile de Arius'un düşüncelerinin durumu Roma Devletindeki değişmiştir. Artık, onları Roma Devletinde destekleyen bir imparator –II. Constantius—yönetime geçmiştir.

4.4.3.II. CONSTANTIS DÖNEMİ İSA TEOLOJİSİ TARTIŞMALARININ BAŞLAMASI VE 341 ANTIOCHEA KONSİLİ

II. Constantinus 337 yılında öldüğünde, Roma Devleti siyasi ve dini değişiminin ilk adımlarını yaşamıştı. Üçüncü yüzyıl krizlerinden çıkan Roma, Constantinus döneminde hem siyasi hem de dini olarak değişimlere uğramıştır. Hıristiyanlığın Roma Devleti'nde gözde bir din haline gelmesi, IV. yüzyıldaki teoloji tartışmalarının kapısını da aralamıştır.

Dördüncü yüzyıl içerisinde kilise, daha önceki yüzyıllardan farklı olarak devlet nezdinde hiç de alışık olmadığı bir pozisyonda yer almıştır. Hıristiyanlara karşı şiddetin durması ve Constantinus tarafından bu dinin desteklenmesi Hıristiyanlık için bir dönüm noktası olmuştur.⁸⁷

Constantinus'un kilise içerisindeki olaylara niçin karışmak istediği aşikârdır. Siyasi başarılarının yanı sıra Hıristiyan Tanrıyı da arkasına alarak,

⁸⁷ Hıristiyanlara karşı uygulanan zulüm ve şiddetler Diocletianus zamanında en üst seviyeye ulaşmıştır. Aslında Diocletianus yönetimi devraldıktan uzun bir süre kadar Roma topraklarındaki Hıristiyanları görmezden gelmiştir. Ancak Galerius'un kışkırtmaları ve Hıristiyanların onun emrine uymayı reddetmelerinden rahatsız olarak Diocletianus, 302 yılında Hıristiyanlara zulmetmeye başlamıştır. İmparatorun bu uygulaması Büyük Zulüm olarak adlandırılmıştır. Büyük Zulüm, doğrudan Hıristiyan kilisesinin örgütsel yapısını, rahipleri, Kutsal Kitabı ve kilise binalarını hedef almıştır. İmparatorluk içindeki Hıristiyan kitapları ve ibadet yerleri yok edilmiş, Hıristiyanların ibadet için bir araya gelmeleri de yasaklanmıştır. Diocletianus'un Nicomedia'daki sarayındaki yangınlar ve Anadolu'daki ayaklanmalardan sonra imparator Hıristiyanlara yönelik daha sert yaptırımlara başvurmuş ve tüm piskopos ve rahiplerin tutuklanmasını emretmiştir. Ağır işkenceye tabi tutulan bu insanlar, Hıristiyanlıktan vazgeçmenin bir işareti olarak görülen kurban vermeyi kabul ettikleri takdirde serbest bırakılıyorlardı. Fakat Hıristiyanların birçoğu dinlerini bırakmaktan ziyade ölmeyi tercih etmiştir. Bu dönemde ölen insanların sayısının çok fazla olması nedeniyle hiçbir kaynak ölenlerin isimlerini ve ölümlerinin ayrıntılarını vermemiştir. Bu dönemi en iyi anlatan söz şudur: " O dönemde her kim sayabilirdi eyaletlerdeki şehitlerin sayısını..." (Eusebius, HE, 8.6).

bir nevi Roma İmparatorluğunu dini bakımdan da güçlendirmek istemiştir.⁸⁸ Zaten Hıristiyanlar işkence ve zulümlere rağmen Roma topraklarında tutunabilmeyi başarmışlardır. Constantinus da var olan bu gücü kendi lehine kullanmayı amaçlamıştır. Bu, teorikte Roma Devleti için başarılı bir plan olsa da uygulama aşamasında İmparator sorunlarla karşılaşmıştır. Şüphesiz ki bu sorunlardan en önemlisi kilise içerisinde var olan bölünmelerdir. Hıristiyanlığın kabul edilmesinden sonra gelen İmparatorlar kilise içerisindeki bu bölünmeleri ortadan kaldırmak için uğraşmışlardır.

Bu sebeple ki dördüncü yüzyılda toplanan tüm konsiller imparatorların isteği üzerine toplanmıştır. Constantinus'un kiliseye müdahale etmesiyle kilisenin sorunu devletin sorunu olmuştur ve imparatorlar kilise içerisinde tekrar bir birlik oluşturabilmek için dini konulardaki tartışmalara dahil olmuşlardır.

IV. yüzyılda kilise içerisindeki bu bölünmeleri ortadan kaldırmak için uğraşan imparatorlardan birisi de, kilise içerisindeki sorunları babasından devralan II. Constantius'tur. Constantinus'un ölümünün ardından oğulları da kilise içerisindeki sorunlara kayıtsız kalmamışlardır. Constantinus'un emri ile iyi bir Hıristiyan olarak yetiştirilmişler ve yönetimde kaldıkları süre zarfında Roma Devleti'nin bu yeni dinini her anlamda savunmuşlardır. Fakat Hıristiyanlığı savunmak için seçtikleri yollar babalarından farklı olmuştur. II. Constantius daha babası hayatta iken Caesar olarak için doğuda görevlendirilmiş ve bu da onun Hıristiyanlık üzerindeki bakış açısında etkili olmuştur. Aynı şey Constans için de geçerlidir. Constans da, ülkenin batı kısmında görev almış olduğundan inancı batının anlayışına göre şekillenmiştir. Bu nedenlerden dolayı her iki imparatorun da Hıristiyanlığı algılama şekillerinin farklı oluşu kabul edilebilir bir durumdur.

Constans İznik itikadını benimserken Constantius Ariusçuları desteklemiştir. İmparatorluğun batı kısmının önemli bir bölümü İznik itikadından yanaydı. Constans da burada görevde bulunduğu için batının

⁸⁸ Constantinus'un Hıristiyanlığı kabul etmesi ve kiliseye hakim olması, onun samimi bir Hıristiyan olmasına da bağlanmıştır. Bkz. (Baynes, 1972, s. 132).

düşünce tarzından yana tavır almıştır. Fakat İmparatorluğun doğu kısmındaki olaylar oldukça farklıdır. Buradaki piskoposların birçoğu İznik itikadını kabul etmiyorlardı. Doğunun Caesarı olan II. Constantius, doğuda var olan bu gibi olayları göz ardı etmemiştir. Babası gibi Hıristiyanlığı savunan bir imparator olarak II. Constantius'un ülkenin doğusunda var olan bu çoğunluğa kayıtsız kalması düşünülemezdi. II. Constantius, ancak onların düşüncelerine ses vererek yani bir bakıma onların desteğini alarak kilise içerisindeki bölünmeleri sonlandırabileceği kanısındaydı. Zira Arius ve düşünceleri doğuda oldukça yankı getirmişti. Doğunun önde gelen birçok piskoposu Arian taraftarıydı. II. Constantius'un bu kitleyi yok sayarak kilisenin sorunlarına çözüm bulunamayacağı ortadaydı. Bunun en güzel örneği İznik Konsilidir. Konsil sonucunda Arius sürgüne gönderilmişse de düşünceleri engellenememiştir. Aksine baskılar sonucu Arius'un düşünceleri doğuda geniş çevrelerce kabul edilmiştir.

Diğer yandan, II. Constantius'un Ariusçu teolojiye sempati duymasının siyasi bir temeli de vardır. Constantius, Suriye'den Tuna boylarına kadar önde gelen büyük kentlerin, Ariusçu fikirlere sahip piskoposların kontrolünde olduğunun farkındadır (Kaçar, 2009a, s.91). İmparator, Doğunun elinde barındırdığı bu gücü görmezden gelerek, Roma Devlet'inde geçmişte yapılan hataları tekrarlamak istememiştir.

II. Constantius da doğuda var olan bu gücü fark etmiş ve ilk iş olarak tek başına İmparator olduğunda Arius'un düşüncelerine paralel, genel bir ortak görüş oluşması için baskı yapmıştır. Çünkü İznik itikadını benimseyenlerin karşısına ortak olarak kabul edilmiş bir credo ile çıkmak Ariusçuların avantajına olacak bir durumdur.

335 yılında Arius'un ve 337 yılında ise Constantinus'un ölümü ülkedeki teoloji sorunlarının daha da kötüye gitmesine neden olur. II. Constantinus, babasının ölümünden sonra bir ferman yayımlayarak görevinden alınmış olan Athanasius ve babasının sağlığında görevden alınmış diğer piskoposlara geri

dönüş izni verir.⁸⁹ II. Constantius, kardeşinin bu uygulamasından memnun olmasa da, kararı değiştirmek üzere bir girişimde bulunmamıştır.

Böylelikle, Athanasius tekrardan İskenderiye’de görevine başlar.⁹⁰ Athanasius, İskenderiye’deki görevine kaldığı yerden başlamak üzere şehre geri döndüğünde kilise yönetimi ve halk tarafından en iyi şekilde karşılanır (Hess, 2002, s.98). Benzer bir şekilde Marcellus Ancyra(Ankara) ve Paulus da Constantinopolis deki görevlerine başlarlar. Fakat bu uzun sürmez, Marcellus ve Paulus tekrardan sürgüne gönderilir. Paulus’un Constantinopolis piskoposluğuna getirilmesi tam da Constantinus’un ölümü ve oğullarının imparatorluğun idari sorumluluk alanlarını paylaşımı esnasında gerçekleşmişti (Kaçar, 2009a, s.92). İmparatorluğun paylaşılmasından sonra Doğu’nun *augustusu* olan II. Constantius bu durumdan memnun değildir. Çünkü Paulus, İznik itikadı taraftarıydı. Bu da; Ariusçu grubu destekleyen Constantius için olumsuz bir durumdu. Constantius’un niyeti oldukça açıktır. İznik itikadının yatıştıramadığı doğu kiliseleri için yeni itikat arayışı tartışmalarında başkenti yönlendirici konuma getirmek istiyordu(Kaçar, 2009a,s. 92). Constantinopolis piskoposu olan Paulus, bu durumda etkili olacak biri değildi ve bu nedenle görevinden tekrar alındı.⁹¹ Paulus’un sürgüne gönderilmesiyle II. Constantius amacına çok daha uygun kişiyi, Ariusçuların hamisi olan Eusebius’u Constantinopolis piskoposluğuna getirir.

Eusebius’un tarafında yer alan piskoposlar, Athanasius’un İskenderiye’deki görevine tekrardan başlamasından rahatsız olurlar.. Bu yüzden 338 yılında piskopos Flaccillus başkanlığında bir konsil toplanır. Konsilin sonunda alınmış daha önceki kararlar tekrardan onaylanır ve üç Augustus’a ve Roma piskoposu Julius’a gönderilmek üzere mektup oluşturulur (Kaçar, 1999, s.62). Eusebianlar Athanasius’u azleder.

⁸⁹ Yeni imparatorun fermanının metni için bkz. (Soc. 2.3, Sozomenus. 3.2).

⁹⁰ Athanasius, Doğu’nun önde gelen piskoposların biridir. İznik İtikadını en ateşli savunan piskoposlar arasındadır. II. Constantius imparator olduktan sonra görüşlerinden dolayı birçok defa sürgüne gönderilmiştir. Athanasius’un hayatı ve İskenderiye’deki kariyeri Barnes (1993)’in eserinde detaylı olarak anlatılmıştır. Athanasius’un yanı sıra İznik itikadının en iyi temsilcileri arasında Eustathius, Marcellus ve Asclepas vardır. Arius cephesinde ise, Arius ve düşüncelerini en iyi biçimde destekleyen şüphesiz ki Eusebius’tur. Ayrıca, Theognis ve Maris de Ariusçuluğu en ateşli savunuların arasındadır.

⁹¹ Paulus’un kronolojisi için bkz. (Barnes, 1993, s. 212–217).

Athanasius ise buna bir konsil toplamak ile karşılık verir ve İskenderiye'deki tüm piskoposlara mektuplar gönderir. Piskopos, göndermiş olduğu bu mektuplarda kendisine yapılan hareketlerin nedenlerini açıklamaktadır. Düşmanlarının İznik konsili kararlarını iptal etmek üzere hazırlıklar içinde olduğunu belirtmiştir (Barnes, 1993,s. 69).

Athanasius, sürgün kararını duyduğunda Roma piskoposu Julius'a sığınır. Roma piskoposu Julius, Athanasius'un en büyük destekçisi olur. Athanasius'un Roma piskoposu Julius'a sığınmasıyla İskenderiye piskoposluğu boş kalır. II. Constantius, doğu için oldukça önemli sayılan bu kente kendi görüşlerine yakın bir piskoposu görevlendirmek ister. Bu görev için de Cappadocialı Gregorius seçilir (Soc. 2.10.1). Gregorius, Ariusçu düşüncelere sahip bir piskopostur ve onun İskenderiye'deki varlığı II. Constantius'un yararına olacak bir durumdur. İmparatorun desteğini de alan Gregory İskenderiye'deki görevine başlamak üzere yola çıkar. Güvenli bir şekilde şehre varması için II. Constantius tarafından yanına koruma verir. İskenderiye'de yeni görevine başlayan Gregory ise şehirde yeni düzenlemeler yapmaya başlamıştır.⁹²

Roma piskoposu Julius, sürgüne yollanan Athanasius ve Marcellus'un kaçarak Roma'ya sığınmasından oldukça rahatsızlık duymaktadır. Fakat

⁹² I.Constantinus ve II. Constantius dönemlerindeki olaylara baktığımızda, İmparatorların dinsel-siyasal yetkeyi kendi uhdesinde birleştirdiği şeklinde, yani "Caesaropapizm" olarak değerlendirebilir miyiz? Constantinus'un İznik Konsilin oluşum sürecindeki katkıları aşikardır. Kiliseye yaptığı bağışlar ve İznik konsilin toplanmasını sağlaması hemen hemen her kaynakta belirtilmektedir. Peki, Constantinus, konsil kararlarında ne kadar etkili olmuştur? İmparator'un davranışları konsil kararlarını ne kadar etkilemiştir? I. Constantinus, İznik'te kendisine her türlü teolojik ve politik kamplaşmaların üzerinde bir konum biçmiştir. Daha konsil başlarken bazı piskoposlar birbirlerini İmparatora şikayet etseler de, Constantinus, piskoposların kendisine sundukları şikayet dilekçelerini yakmıştır. İmparatorun bu davranışındaki amacı, daha konsilin başında herhangi bir gruba uzak ya da yakın durmayarak gruplara olan eşit uzaklığını muhafaza etmek istemesinden kaynaklanmaktadır. II. Constantius da babası gibi dini konulara kayıtsız kalmayarak, dini olaylarda aktif bir rol üstlenmiştir. Roma, İskenderiye, Antiochea ve Konstantinopolis'e piskopos atamalarına da II. Constantius'un etkisini açık bir şekilde görebiliriz. Büyük merkezle kilise konsillerinin yaptığı atamalarda imparatorun kilise birliği ideolojisine ters düşmeyen adayların tercih edilmesini sağlamaya çalışmışlardır. İskenderiye'de Athanasius'un yerine Cappadocialı Georges'in atanması veya Konstantinopolis'te Paulus'un yerine Macedonius'un getirilmesinde, kararları kilise konsilleri almış, uygulaması imparator tarafından ifa edilmiştir. Dolayısıyla, papalığın daha tam anlamıyla kurumsallaşmadığı, imparatorların da piskoposlaşmadığı bir -dönemi "Caesaropapizm" formülü ile açıklayamayız, ancak İmparatorun etkisini de bütünüyle de inkâr edemeyiz. Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. (Kaçar, 2009a, s. 78–81).

özellikle Athanasius'a olan yakınlığını da gizlememektedir. Onların bu kaçış hayatını ortadan kaldırmak için Eusebian grubuna mensup piskoposlara bir konsil toplanması önerisinde bulunur. Fakat İznik itikadına karşı grubun dağılması, özellikle Athanasius'un sürgüne gönderilmesi Ariusçu grubun menfaatine olan bir durumdur. Bu ittifakın dağılması İznik itikadına alternatif bir metnin hazırlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Ariusçu cephe İznik itikadını savunan piskoposların yokluğundan istifade ederek alternatif bir metin arayışı çabalarına hız verirler. Bu grubun çalışmaları, II. Constantius tarafından da desteklenir. Fakat Roma piskoposu Athanasius'un masum olduğuna ısrar eder ve onun tekrardan görevine geri çağırılması için talepte bulunur (Kelly, 1972, s. 264). Fakat Julius'un bu istediği Eusebianlar tarafından geri çevrilir. Onlar kesinlikle Athanasius'un masumiyetini kabul etmezler ve İskenderiye'deki görevine başlamasını uygun görmezler. II. Constantius da, muhtemelen Eusebian grubuna mensup piskoposlar ile aynı görüş içerisinde. Çünkü Athanasius, II. Constantius'un teolojik görüşüne ters düşen düşünceleri savunuyordu ve doğudaki piskoposların arasında nifak tohumlarının oluşmasına neden oluyordu.

Bu şartlar altında Eusebian grubuna mensup piskoposlar önderliğinde, 6 Ocak 341 yılında Antiochea Konsil'i toplanır (Barnes, 1993, s.57) Konsile doksan yedi piskopos katılır (Soz. 4.22.22). Konsil'de Julius'un Athanasius ve Marcellus ile ilgili isteklerine şiddetle karşı çıkılır.⁹³ Konsilden, Julius'a gönderilmiş mektuplar, bizzat Eusebius tarafından yazılmıştır. Eusebius'un Julius'a hitaben yazmış olduğu bu mektuplar teolojik konuları içermekle beraber, Julius'un isteklerinin ironi ile algılandığını belirten cümleler tehditkâr bir hava ile kaleme alınmıştır (Barnes, 1993, s.58).

Roma piskoposu Julius'un isteklerine rağmen konsilde Athanasius ve Marcellus'un sürgünleri af olunmaz. Arius'un düşüncelerine yakın olan piskoposlarca düzenlenen konsilde dört farklı itikat metni kabul edilir.⁹⁴ Ayrıca, konsile katılan piskoposlar kendilerinin Ariusçu olarak

⁹³ Eusebianların Julius'a gönderilen mektuplar için bkz. (Soz. 3.8.4–8).

⁹⁴ Konsilde kabul edilen dört itikat metninin incelenmesi için bkz. (Kelly, 1972, s. 263–274).

nitelendirilmelerine karşı çıkmışlar ve bunun nedeni olarak da Arius'un henüz bir rahip kendilerinin ise piskopos olduğunu, dolayısıyla piskoposların bir rahibi izlemelerinin söz konusu olamayacağını ileri sürmüşlerdir.

Eusebius'un 341 yılındaki ölümü ile Constantinopolis piskoposluğuna tekrardan Paulus getirilir. Kilise içerisinde tekrar güç kazanmaya başlayan Paulus'un bu görev süresi de uzun sürmez ve tekrar sürgüne gönderilir. Bu sefer de Constantinopolis piskoposluğuna Paulus'un eski rakibi Macedonius getirilir⁹⁵ (Soc.2.12, Sozomenus.3.9) Macedonius'un göreve gelmesi ile Paulus Roma'ya sığınır. Roma'da bulunduğu sırada Athanasius gibi Paulus da Constans ile bağlantı kurar. Ülkenin batı kısmında oluşan bu yeni durum II. Constantius'u rahatsız etmeye başlar. Doğu dünyasının önde gelen kentlerinin sürgündeki liderlerinin Constans ile yakınlaşması, II. Constantius tarafından tehdit olarak algılanır ve hep siyasi kriz malzemesi olur (Kaçar, 2009a,s.93).

4.4.4. 343 SERDİCA KONSİLİ

Constantinus'un Hıristiyanlığı kabul etmesi ve ona destek vermesi ile kilise içerisindeki sorunlara da karışmış buluyordu. İmparatorun amacı kilise içerisindeki bozulmaları devlet yararına çözüme kavuşturmak olmuştur. fakat Constantinus bu amacını gerçekleştirememiştir. Çünkü kilise içerisindeki bölünmeler imparatorun düşündüğünden çok daha derindir. Hıristiyanlığın ilk genel konsili olan İznik konsilinin toplanması da sorunlara çözüm getirememiştir. Arius'un düşünceleri ortadan kaldırılamamış, hala birçok kişi tarafından savunulmaktadır. Fakat hala azınlık konumunda yer alıyorlar. Bunun Arius'un yandaşları yararına çözebilecek tek bir kişi vardır. O da II. Constantius'tur. II. Constantius zamanında toplanan Serdica Konsili, kilise tarihi içerisinde ve doğu-batı Hıristiyanlığı arasındaki ayrılıkları anlamamız açısından önemli bir yer teşkil eder.

⁹⁵ Constantius, bu kent içi kargaşadan dolayı başkent halkını da cezalandırıp, günlük 80.000 *modii* olan bedava ekmek tahsisini yarı yarıya keserek 40.000'e düşürmüştür (Kaçar, 2009a, s.93).

Batının imparatoru olan Constans'ın isteği üzerine 343 yılında bugünkü Bulgaristan'da Serdica (Sofya) Konsili toplanmıştır. Constans kardeşi II. Constantinus ile mücadelesini kazandıktan sonra batının tek hakimi olmayı başarır. Siyasi gücü tek başına alan Constans, bundan sonra dini konulara da yönelmeye başlar. Babası gibi, iktidarını dini alandaki başarılar ile taçlandırmak ister. Bu nedenle Eusebius ve diğer doğulu piskoposlara bir konsil toplanması için çağrıda bulunur. Ariusçuluğun en önemli savunucusu olan Eusebius, Constans'ın bu teklifine sıcak bakmaz. Eusebius, batı imparatorunun önderliğinde bir konsilin toplanması ile Ariusçuların zararına olabilecek kararların oluşmasından çekinmektedir.

Fakat bu esnada 341 yılında Eusebius ölür. Artık şartlar batının hakimi olan Constans'ın istediği şekle ulaşmıştır. Roma piskoposu Julius ve diğer batılı piskoposlar da Constans'a yeni bir konsilin toplanması için baskılarını arttırmırlar. Bir an evvel tekrar sürgüne gönderilmiş olan Athanasius'un durumunu çözüme kavuşturmak istemektedirler. Constans, kardeşi II. Constantinus ile arasındaki sorunu çözdükten sonra kilise içerisindeki sorunlara yoğunlaşır. Bu sorunları batının yararına çözmeye gayret gösteren Constans bir bakıma doğunun üzerinde hâkimiyet kurmaya amaçlamaktaydı. Böylelikle doğu ve batı kiliseleri arasındaki sorunları ortadan kaldırarak dini alanda da bir birlik yakalamış olacaktı.

Constans, muhtemelen Julius'un isteği üzerine doğudaki kilise içerisinde var olan sorunları çözmek için II. Constantius'a bir mektup gönderir (Kaçar, 1999, s. 65). Constantius başlangıçta sessiz kalmayı tercih eder. Fakat doğu – batı kiliseleri arasındaki sorunların çözümüne sıcak baktığından, kardeşinin önerisini on sekiz ay sonra kabul ederek hem doğu hem de batıdan gelen piskoposların katılacağı bir konsil toplamaya karar verilir. Konsilin tüm organize edilişi her iki imparator tarafından yapılır. Konsilin toplanış yeri olarak Serdika (Sofya) seçilir. Serdica'nın konsilin toplanma yeri olarak seçilmesi konsilin gidişatı için çok uygun bir yer olmaz. Çünkü Serdika Yunancanın konuşulduğu bölgelere çok yakındır. Bu da

Latince konuşan doğu katılımcıları üzerinde istenmeyen bir hoşnutsuzluk yaratmıştır.

Serdica konsili ile ulaşılmak istenilen, Hıristiyanlığın ilk genel konsili olan İznik konsili gibi Serdica'nın da ikinci bir genel konsil niteliğinde olmasıydı. Şüphesiz ki bunda roma piskoposu Julius ve batılı piskoposların etkisi daha fazlaydı. Çünkü, onlar Athanasius gibi azledilmiş diğer piskoposları ve diğer kilise üyelerini genel bir bildiri ile koruma amacı taşımaktadırlar.

Böylelikle Constans ve Julius'un çabaları neticesinde II. Constantius kardeşinin isteğini kabul eder ve Serdica konsili 343 yılında toplanır.⁹⁶ Konsile yüz veya yetmiş piskopos katılmıştır (Kaçar, 1999, s.65). Doğudan katılan piskoposların sayısı batıdan katılanlara göre daha azdır⁹⁷ (Kaçar, 1999, s.65). Batıdan katılan piskoposların sayıca üstünlüğü konsilin toplanmasını isteyen Constans'ın batıya hâkim olması ile açıklanabilir. Fakat batı piskoposların bu sayıca üstünlüğü konsilde tüm hâkimiyetin onların elinde olmasını sağlamaz. Çünkü imparatorluğun doğu illerinden gelen bazı piskoposlar batılı piskoposların arasındadır. Bu yüzden ki, Balkan piskoposların illerinin yönetsel statülerine göre politik dağılımları tam olarak yapılamamıştır (Kaçar, 2002, s. 144). Örneğin Trakyalı piskopos Bassus batılı piskoposların arasında olmayı tercih etmiştir. Filibe (Bulgaristan) ve Eski Zağra (Bulgaristan) piskoposluklarına itaat etmek istememiştir (Kaçar, 2002, s. 144–145).

Constantius, Musanius ve Hesychius adlı polis memurlarını konsildeki çıkabilecek olan herhangi bir karışıklığı önlemek için görevlendirir.

⁹⁶ Serdika konsilinin tam olarak hangi yılda toplandığı konusunda tartışmalar mevcuttur. Konsilin toplandığı yıl olarak 342–343 ve 347 yılları gibi üç farklı yıl karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak doğru tarih 342 ve 343 yıllarının sonbahar kabul edilse de 343 yılını kabul etmek daha güvenilirdir (Barnes, 1993, s. 259).

Socrates Serdika konsilinin toplanış yılı olarak 347 yılını belirtmiştir. Fakat Socrates'in belirtmiş olduğu bu tarih kesin olarak yanlıştır (Chadwick, 2001, s. 241).

⁹⁷ Socrates (2.20.5) ve Sozomenus (3.12.7) konsile doğu illerinden gelen piskoposların yetmiş altı olduğu konusunda hemfikirdirler. Batıdan gelen piskoposların sayısı ise; yaklaşık olarak üç yüz civarındadır. Socrates, batılı piskoposların sayısının bu denli fazla oluşunu açık bir şekilde Athanasius'un otoritesine bağlamıştır (Hess, 2002, s. 102).

Constantius'un bu davranışı konsilde baskın bir güç olmak istemesi ve kararın denetim altında tutmak istemesi nedeniyle önemlidir. Ariusçuların en önemli temsilcisi olan Eusebius 341 yılında ölmüş olduğundan konsile katılamaz.⁹⁸ İmparator Constantinus zamanından bu yana Arius ve düşüncelerini savunan Eusebius'un ölmesi Ariusçu grup için olumsuz bir durumdur.

Piskoposların Serdica'ya gelişi devlet güvencesi altında olmuştur. Her iki imparatorun emri ile posta servisi (*cursus publicus*) piskoposların güvenli bir şekilde Serdica'ya gelişlerinden sorumlu olmuştur. Fakat bu sistemden doğulu piskoposlar hoşnut olmamışlardır. Özellikle yaşlı ve hasta piskoposlar için Filibe'nin yüksek tepelerini aşip Serdica'ya gelmek angarya bir iş olarak görülmüştür (Chadwick,2001,s. 242).

Konsilin oluşma sürecinde Julius'un katkıları tartışılmazdır. Fakat Roma piskoposu Julius Serdica Konsiline katılmamıştır. Konsile, Roma piskoposluğunu temsil etmeleri için iki kilise yönetim kurulu üyesi ve diyakoz gönderilmiştir. Batıyı temsil eden ise Cordoba piskoposu Ossius'tur.⁹⁹

Roma piskoposu Roma'nın dışındaki hiçbir konsile iştirak etmemiştir. Roma piskoposlarında bu uygulama bir gelenek haline almıştır. Serdika Konsilinde olduğu gibi, konsilin toplanmasında birincil dereceden etkili olmasına rağmen, piskopos konsile katılmamıştır. Roma'dan diğer konsillere katılım sadece piskoposun görevlendirmiş olduğu rahipler tarafından yapılmıştır. Bunun en güzel örneği Serdika konsilidir. Daha öncede belirtildiği gibi Roma piskoposu Julius Constans'tan bir konsil toplanması için ricada bulunmuş ve böylece Serdika konsilin toplanmasında etkin bir kişi olarak karşımıza çıkmıştır. Fakat Julius da Roma'nın bu geleneğini bozmamıştır ve konsile katılmamıştır. Görüldüğü gibi bazı konsillerin toplanmasında Roma

⁹⁸ Eusebius, İmparator Constantinus'un engellemelerine rağmen Arius'un düşüncelerine sempati ile yaklaşmıştır. Eusebius'un imparatorun yakınında bir kişi olması ile Arius bu durumdan birçok kez faydalanmıştır. Arius öldükten sonra da Eusebius Arius'un düşüncelerini savunmaya devam etmiştir. Dahası Arius'un düşüncelerinin en büyük düşmanı olan Athanasius'u açık bir şekilde düşmanı olarak belirtmekten kaçınmamıştır (Chadwick,2001,s.240).

⁹⁹ Ossius daha önce İznik konsilinde de görevlendirilmiştir. Her iki konsilde de papa ve imparatorlar tarafından yetkilendirilmiştir.

piskoposu ne kadar baskın bir figür olarak karşımıza çıksa da gelenek bozulmamış, piskoposlar şahsen konsilde bulunmamışlardır

Roma piskoposu Julius İznik konsiline katılmayan selefi gibi Serdika konsiline katılmamıştır.¹⁰⁰ Papaz Archidamus, Philoxenus ve yardımcı papaz Leo tarafından konsilde temsil edilmiştir (Kaçar, 1999, s.65). Roma piskoposunun konsile katılmaması, onun konsilde etkisiz kaldığı anlamına gelmemektedir. Julius'un bir Roma piskoposu olarak gücü konsil boyunca etkili olmuştur. Bunu batılı piskoposlarca geçirilen bir kanondan açık bir şekilde anlayabiliriz. Batılı piskoposların isteği üzerine, piskoposlar ile ilgili herhangi bir konuda Roma Piskoposuna tahkim yetkisi verilmiştir. Bu kanon sadece batılı piskoposları kapsamıyor, ülkenin her tarafında görev yapan piskoposları kapsıyordu ki bu da Roma piskoposuna diğerleri üzerinde büyük bir yetki veriyordu (Kaçar, 2002, s. 143).

Konsilin en önemli sorunlarından biri de dildir. Doğulu piskoposlar Yunanca konuşuyorlardı ve konsilde de Yunanca ile anlaşıyorlardı. Ülkenin batı kısmındaki hakim dil ise Latinceydi ve konsile batıdan gelen piskoposlar da konsilde Latinceyi kullanıyorlardı. Doğu ile Batı arasındaki bu dil farklılığı konsile katılan piskoposların en önemli sorunu haline geldi. Çünkü Latince alınan kararları doğu piskoposları anlamıyor, Yunanca alınan kararları da Batı piskoposları anlamıyordu. Batının herhangi bir itikat arayışına girmek istememesinin de en önemli nedeni de doğu ile aralarındaki dil farklılığıydı. Bu sorun, konsillerde iki taraf arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesini etkilemiştir. Dönemin Latin Hıristiyanlığının en önemli ilahiyatçısı Aziz Augustus'un (354–430) bile Yunancayı doğru dürüst öğrenemediğini hatırlarsak, dil probleminin boyutu daha kolay anlaşılabilir (Kaçar, 2005, s. 103.). Konsilin amacı doğu ve batı arasında bir uzlaşmacı tutum oluşturmak olsa da doğu ile batı arasındaki bu dil farklılığı bu amacın oluşmasına engel oluyordu.

Serdika konsilinde batılı piskoposlar tarafından bir inanç bildirisi yayınlanmıştır. Fakat bunu İznik'te alınan kararların önüne geçmesi için değil

¹⁰⁰ İznik Konsilinde Roma'yı rahip Vito ve Vicentius temsil etmiştir (Kaçar, 2002, s. 150).

aksine İznik itikadının daha da sağlamlaştırılması için yapmışlardır. Fakat konsil de istenilen sonuç elde edilememiştir. Batı ve doğu arasındaki mücadele sonlandırılmak istenirken konsilde bu en üst seviyeye çıkmıştır. Doğu grubuna mensup piskoposlar batıya ait piskoposlarla görüşmeyi reddetmiş ve böylece Serdika konsili bir uzlaşmacı konsilden ziyade fiyasko olarak adlandırılmıştır.

Sonuç olarak Serdica Konsilini, batılı ve doğulu piskoposları ilk defa aynı çatı altında bir araya getirmeye yönelik olarak toplanmış ilk ökümenik konsil diye tanımlayabiliriz. Fakat her iki imparatorun desteği ile toplanan Serdica Konsili sonucunda bu ama ulaşılamamıştır. Doğu ve batı arasındaki sorunların ortadan kalkması için, her iki bölgeden gelen piskoposları bir konsilde buluşturmak istenmiştir. Ortak alınan kararlar ile oluşturulan bir inanç deklarasyonunun, var olan sorunları ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Fakat daha öncede belirtildiği gibi, doğu ve batılı piskoposlar arasındaki düşünce ayrılıklarının boyutları görüldüğünden çok daha derindir. Ortak bir inanç bildirisinin yayımlanmasının yolu, sadece tarafları bir konsilde bir araya getirmekten çok daha fazlasını gerektirmektedir. Çünkü doğu ve batılı piskoposlar arasındaki sorunların temeli, geçmişteki teoloji tartışmalarına dayanmaktadır. Babası Constantinus gibi II. Constantius da bu teoloji tartışmalarını ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. II. Constantius'un, kardeşi Constans'ın istediği üzerine – istemeyerek de olsa- Serdica Konsilini toplamaya ikna olması bunun en belirgin örneğidir. II. Constantius'un başlangıçta, konsilin toplanmasında isteksiz davranmasının nedeni, doğu illerinin piskoposlarını rahatsız edecek bir kararın konsil sonucunda oluşma ihtimalidir. Tüm bunlara rağmen, II. Constantius'un Serdica Konsilini toplamaya karar vermesi, teoloji tartışmalarını sonlandırmak istemesi ile açıklamak mümkündür.

Her iki imparatorun isteği üzerine toplanan bu konsil ile ulaşılmak istenilen amaca ulaşılamamıştır. Aksine konsil sonucu oluşan ortam, doğu ve batı dünyasındaki ayrılıkları daha da arttırmıştır. Doğulu ve batılı piskoposlar tüm çabalara rağmen bir çatı altında toplanmak istememişlerdir. Dahası, karşılıklı birbirlerini aforoz ederek aralarındaki gerginliği bir kat daha

arttırmışlardır. Görüldüğü gibi, ortak bir inanç bildirisinin oluşması için, her iki tarafın bir konsilde birleştirilmek istenmesi sonuçsuz kalmıştır. Batılılar, doğuluları Ariusçu olarak; doğulular ise, batılıları Sabelliusçu olarak etiketleyip sapkın ilan etmişlerdir.¹⁰¹

Konsil sonucunda ortak bir inanç bildirisi yerine, doğulular ve batılılar ayrı ayrı kendi inanç bildirilerini yayımlamışlardır. Batılıların metni, sadece İznik itikadının açıklanmasından oluşmaktadır.¹⁰² Doğulular ise; Batılı piskoposlara hitaben Antiochea'da kabul ettikleri dördüncü itikat metine yaklaşık sekiz paragraf aydınlatıcı bilgi ekleyip tekrar yayınlamışlardır (Kelly, 1972, s. 279).

Görüldüğü gibi; konsil doğu ve batılı piskoposlar arasındaki sorunlara çözüm bulamıştır. Aksine, aralarındaki gerilimi daha da arttırmıştır. Böylece, Serdica Konsili tam bir fiyasko ile sonuçlanmıştır.

4.4.5. Sirmium, Arles ve Milano Konsillerinin Toplanması

Constans'ın baskısıyla 343 yılında toplanan Serdica Konsili sonrası Paulus ve Athanasius bir süreliğine de olsa kentlerin (Constantinapolis-İskenderiye)'deki görevlerine başlama fırsatı elde etmişlerse de bu uzun sürmemiştir. Constans, 350 yılında kendi generallerinden Magnentius tarafından saf dışı edildiği zaman Doğu dünyasının İznik itikadı yanlısı

¹⁰¹ III. yüzyılda Roma'da yaşamış bir ilahiyatçı olan Sabellius'a dayandırılan ve ulühiyet içerisinde herhangi bir ayrımı reddeden Sabelliusçuluk, Baba ve Oğul'un aynı olduğunu, çarmıha gerilenin aynı zamanda Baba olduğunu savunmaktadır. (Kaçar, 2009a, s.101).

¹⁰² İznik İtikadı Metni şöyledir: " Görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısı tek Tanrı'ya, kudretli Baba'ya inanıyoruz. Ve Tanrı Oğul, Tanrıdan evlat edinilmiş tek evlat, Rab İsa Mesih'e inanıyoruz. O (İsa), Baba'nın özündendir, Tanrı'dan Tanrı, Işık'tan Işık, Gerçek Tanrı'dan Gerçek Tanrı'dır, Oğul edinilmiştir ve yaratılmamıştır. Tanrı ile aynı özündendir (*homoousios*). Göklerdeki ve dünyadaki her şey O'nun aracılığıyla yaratıldı. Bizler ve bizim kurtuluşumuz için beden alıp insan olarak dünyaya geldi, çile çekti, öldü, üçüncü gün dirilerek göğe yükseldi. Yaşayanları ve ölüleri yargılamak üzere geri gelecektir. Ve Kutsal Ruh'a inanıyoruz. Fakat O'nun (İsa) olmadığı zaman vardı, O, doğrulmadan önce yoktu, O, hiçlikten (*ex nihilo*) var edildi ve Oğul farklı bir hypostasis'ten veya maddedendir, yaratılmıştır, değişmeye ve değiştirilmeye tabidir diyenlere gelince, Katolik Kilise bu düşünceleri aforoz ediyor. (Kaçar, 2009a, s. 82).

piskoposları hamilerinden mahrum kalmışlardır (Kaçar, 2009a, s.93). Constans'ın ölümü ile Athanasius tekrar sürgün hayatına döner, Paulus ise, İmparator tarafından ölüme mahkûm edilir. II. Constantius, Doğu dünyası kiliseleri üzerinde 350 yılından itibaren artık tartışmasız tek hakimi olmuştur (Kaçar, 2009a, s.94).

Serdica konsilinde doğu ve batılı piskoposların birbirleriyle görüşmek istememesi ve konsil sonucunda birbirlerini aforoz etmesi, kilise içerisindeki anlaşmazlıkları daha da arttırmıştır. Bu durumdan imparatorların rahatsız olduğu gibi kilise içerisinde de bazı piskoposlar rahatsızlık duymaya başlamışlardır. Bu karışık durumu sonlandırmak için bir grup doğulu piskopos 345 yılında Antiochea'da bir araya gelerek *Ecthesis Macrostichos* (Uzun Satırlı) olarak bilinen yeni bir itikat metni hazırlamışlardır (Soc.2.19; Kelly, 1972, s. 279). Bu metin özü itibariyle, 341'de Antiochea'da kabul edilen dördüncü itikat metnini esas alan ve Serdica'da tekrar ilan edilen metinden çok farklı değildir (Kaçar, 2009a, s.102). Kilise içerisindeki sorunları çözme amacı taşıyan bu metin, batılı piskoposları yatıştırmak ve kiliseye az da olsa nefes aldirmek için yayımlanmıştır.

İznik Konsil'inde Hz. İsa'nın Baba Tanrı'yla aynı cevherden olarak tanımlanması, doğu kiliselerine mensup hiçbir piskoposu memnun etmemiştir. Arius'un Doğu kökenli bir ilahiyatçı olduğu düşünüldüğünde, doğulu piskoposların İznik Konsil'i sonrası oluşturulan kararları benimsememesi normal bir durumdur. Çünkü Arius tüm baskılara rağmen düşüncelerini buralarda yaymıştır. Fakat Doğu'lu piskoposlar İznik Konsil'i kararlarından memnun olmasalar da I. Constantinus hayatta iken yeni bir itikat metni arayışına girişmemişlerdir. Bunda, Constantinus'un kilise içerisinde nüfuz sahibi olmasının payı vardır. Bu sebeple, Constantinus 337 yılındaki ölümünden sonra doğulu piskoposlar İznik İtikadı'na karşı duydukları hoşnutsuzlukları dile getirmeye başlamışlardır.

337 yılında Constantinus'un ölümünün ardından, II. Constantius görevi devir aldıktan sonra, Doğu'lu piskoposlar yeni bir inanç bildirisi arama

girişimlerinde bulunmuşlardır. Piskoposların bu davranışlarında II. Constantius'un önemli bir katkısı vardır. Aryanizme karşı sempati ile yaklaşan İmparator, doğulu piskoposları da memnun eden bir itikat metni oluşmasına izin vermiştir.

337–361 yılları arası Constantius dönemi olarak adlandırdığımız bu zaman dilimi, piskoposların İznik İtikadı'na alternatif bir inanç bildirisi aramalarıyla geçmiştir. İrili ufaklı birçok konsilin toplanmasıyla tüm piskoposları içine alan bir bildiri oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu sebeplerden dolayı, bu dönemde ilk olarak 341'de Antiochea'da, 343'de Serdica ve 344'de yine Antiochea'da toplanan kilise konsillerinde çeşitli itikat metinleri ortaya atıldı. Fakat bu konsiller İznik İtikadı'na alternatif yeni bir bildirin kabul edilmesi için yeterli olmadı. 357 yılına gelindiğinde ise, tekrardan yeni bir itikat metni arayışlarına dönüldü.

Bu tarihlerde Constantius, Roma İmparatorluğu'nun tek imparatoru olmuştur. Doğuda Sasaniler ile kısa süreliğine de olsa barışı sağlamış ve yüzünü batıya çevirmiştir. Kardeşi Constans'ın intikamını almak için Constantius, Magnentius ile mücadele eder. Bu mücadelenin sonunda Magnentius'u ortadan kaldırır ve kardeşi Constans'ın bölgesinde de kendi hâkimiyetini sağlamayı başarır.

Constantius, hem doğuda Sasanileri hem de batıda isyancıları durdurması, artık onun Batı'nın dini sorunlara da el atmasını sağlamıştır. Bilindiği gibi başta Roma olmak üzere Batılı Piskoposlar İznik İtikadı'nın sonuçlarından memnun olup, doğudaki teoloji tartışmalarına katılmak istemezler. Constantius dönemi Arius'un düşüncelerinin en önemli düşmanı olan Athanasius da Roma ve batılı kentler tarafından desteklenmektedir. Bu durum Constantius'un hoşuna gidebilecek bir durum değildir. İmparator, Aryanizmi de içine alan bir itikat metni oluşturmak istiyordu ve en başta Athanasius buna engel olmak isteyenlerin önünde geliyordu. II. Constantius'un Athanasius'a karşı düşmanlığı, önce Constans daha sonra da

Constans'ı ortadan kaldıran Magnentius ile irtibat kurduğu düşüncesinden gelmektedir (Chadwick,2001, s. 243–265).

Oluşan bu yeni durum karşısında İmparator'un yeni stratejisi hem başta Athanasius olmak üzere isyankar doğulu piskoposlara batıdan verilen desteği ortadan kaldırmak, hem de bütün Roma İmparatorluğu Hıristiyanları için kabul edilebilir bir İsa imajı benimsetmek olmuştur (Kaçar, 2009a, s. 102).

İmparator Batı'da bu amacına ulaşmak için Konsil toplamayı uygun görmüştür. Zaten, kendisi de bu tarihlerde Magnentius ile mücadelesinden dolayı ülkenin batı kısmında bulunmaktadır. Toplanacak konsil için Sirmium (bugün Sırbistan'da Sremska Mitroviça) kenti seçilir ve ilk Sirmium Konsil'i 351 yılında gerçekleşir.

Sirmium'un bu tarihlerdeki piskoposu Photinus'tur. Photinus, Athanasius'un müttefiki olan eski Ancyra Piskoposu Marcellus'un öğrencisidir. Athanasius'u korumak ve onun görüşlerini savunmak suçlarından Sirmium Konsil'inde sorgulanır. Photinus'un sorgulanması Constantius'a bağlı sekiz resmi devlet görevlisinin gözetimi altında yapılır (Barnes, 1993, s.109). Photinus, sorgulama esnasında suçlu bulunur ve aforoz edilir ¹⁰³(Soc. 2.29; Soz. 4.6).

Constantius, sorgulama esnasında kayıt tutulmasını ister. Bunun üzerine sorgulama esnası ve sonucunu gösteren üç belge oluşturulur. Bu belgelerden ilki Constantius için, ikincisi *comites* için ve sonuncusu da Sirmium Konsiline katılan piskoposlar içindir. Sirmium Konsil'inde piskopos Photinus için uygulanan bu yöntemi Konsil'in genel kuralları ile karıştırmamak gerekmektedir. Constantius'un bu politikası. Batılı Piskoposlar üzerinde nüfuz sahibi olmak istemesinden gelmektedir (Barnes, 1993, s. 109). Daha önce de belirtildiği gibi İmparator, başta Athanasius olmak üzere, anlaşmazlık çıkaran

¹⁰³ Photinus'un aforoz edilmesinden sonra, onu yerine Germinius atandı (Soc. 2.29.4).

Doğu'lu piskoposlar üzerinde hakimiyet kurmak istiyordu. Fakat bu piskoposlar Batı kiliseleri tarafından destekleniyordu. İmparator da, bu desteği kırmak için, Photinus'un sorgulanması gibi bazı yaptırımlarda bulunmuştur.

İlk Konsil'de Photinus'un sürgün kararından sonra, İmparator, Athanasius'un ülkenin batı kısmındaki durumunu zayıflatmak için, Sirmium'dan sonra Arles'de de bir konsil toplar. Constantius 353/354 yılının kışını Arles'de geçirmiştir. Constantius, İmparatorluğu'nun otuzuncu yılını kutlamak için Arles'e gelmiştir (Chadwick,2001, s. 264)

Konsil'in tarihi tam olarak bilinmemekler beraber 353 yılının sonlarına doğru olduğu kabul edilmektedir (Barnes, 1993, s. 115). Konsile çoğunlukla Arius'u destekleyen piskoposlar katılmışlardır.Fakat piskoposları sayıları hakkında net bir bilgi yoktur. Yalnızca küçük bir piskopos grubu tarafından Konsil'in gerçekleştirilmiş olduğu sanılmaktadır (Barnes, 1993, s. 115). Konsilde yeni bir credo oluşturulmamıştır, yalnızca Athanasius'un sürgüne yollanması tekrardan onaylanmıştır.

İmparator Arles Konsil'indeki amacından vazgeçmemiştir. Athanasius'u Batı'lı piskoposların desteğinden mahrum bırakmak için Milano'da bir konsil toplamayı uygun görmüştür. Konsil tahmini olarak 355 yılının Temmuz veya Ağustos aylarında yapılmıştır. Milano Konsili de Arles Konsili gibi katılımcıların az olması nedeniyle küçük bir konsildir.¹⁰⁴

Konsil, Marcellus, Photinus ve Athanasius'un suçlarını onaylamak için açılır. Zaten, Konsil'e gelen piskoposlar bizzat İmparator'un emri ile Athanasius'un cezalandırılması için çağrılmışlardır. Fakat Konsil'de İmparator ile aynı görüşte olmayan piskoposlar da vardır. Lucifer ve Eusebius Konsil'in

¹⁰⁴ Socrates, Milano Konsil'ine katılan piskoposların sayısını 300 olarak vermiştir (2.36.1.). Fakat, Socrates'in vermiş olduğu bu rakam abartılı bulunmaktadır. Zira, Konsilde bulunan Eusebius'un mektuplarından anlaşıldığı üzere, Milano Konsil'i büyük bir Konsil değildir ve bu nedenle konsile katılan piskoposların sayısı Socrates'in belirtmiş olduğu kadar fazla değildir (Barnes,1993, s.117).

bu kararına itiraz ederler ve İmparator tarafından sürgüne gönderilirler (Barnes, 1993, s.117).

II. Constantius'un Athanasius hakkındaki kararı kesindir. Konsildeki bazı piskoposların onay vermemesine rağmen, İmparator Athanasius'un sürgüne gönderilmesinden vazgeçmez. İmparator'un isteği üzerine Sirmium Konsil'inde kabul edilen tüm kararlar, 355 yılında Milano Konsil'inde tekrar onaylanmıştır (Barnes, 1993, s. 117). Milano piskoposu Dionysius, Konsil'in bu kararına itiraz eder. Fakat II. Constantius'un kararında herhangi bir değişiklik olmaz. Konsil kararını onaylamadığı için Dionysius da sürgün edilir ve yerine Auxentius görevlendirilir (Barnes, 1993, s. 117).

Milano ve Arles konsillerinden sonra Sirmium'da üçüncü kez bir konsil toplanır. Bu konsil II. Constantius döneminde Sirmium'da toplanan konsillerin en önemlisidir. Konsil'e Sirmium piskoposu Germinius, Mursa Piskoposu Valens, Singidunum (Belgrat) Ursacius ve İskenderiye piskoposu Georges katılmıştır. Konsil'in ilk kararı Photoninus'un sürgüne gönderilmesi olmuştur. İkinci kararı ise; 342'de kabul edilen Antiochea kararlarının tamamını kabul etmiş ve bazı eklemeler yapılmıştır. Piskoposlar, Konsil'de yeni İsa tanımı ortaya atarken "Baba'nın mutlak büyüklüğünü, üstünlüğünü ve başlangıcı olmadığını", halbuki "Oğul'un Baba tarafından, Baba'nın iradesiyle evlat edinildiğini, Oğul'un bir başlangıcı olduğunu ve Baba'ya tabii olduğunu", *Yuhanna* İncil'inde (14.28) yer alan "Beni gönderen benden daha büyüktür" ifadesine dayanarak çözmeye çalışmışlardır (Kaçar, 2009a, s.103). Aetius tarafından hazırlanan bu credo ile İsa ile Tanrı'nın kesin olarak aynı özden gelmediği belirtilmiştir.

Konsil'in son kararı ise, Athanasius'un sürgüne gönderilmesi olmuştur. Görüldüğü gibi, II. Constantius Batılı piskoposları da etkisi altına almaya başlamıştır. İmparator'un baskısı ile Arius'un düşünceleri artık Batı'da toplanan Konsil'lerde de onaylanmaktadır.

Constantius, ülkenin batı kısmında topladığı konsillerle amacına ulaşmış görünüyordu. Batılı piskoposlar tarafından Athanasius'a sağlanan desteğin kesilmesi, İmparator'un ortak bir inanç bildirisi oluşturma yolunda önemli bir adımdı.

4.4.6. 359 ARİMİNUM KONSİLİ

Ariminum ve Seleucia Konsillerine başlamadan önce, Hıristiyan kiliseleri içindeki bölünmelerin nasıl oluştuğundan bahsetmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Zira ikizler konsili dediğimiz bu konsillerin asıl toplanma nedenlerini tarihsel süreç içerisinde aramalıyız. II. Constantius'un doğu ve batılı piskoposları ayrı konsillerde toplama kararı vermesinin nedenleri nelerdir? Doğu ve batılı piskoposlar İznik itikadına alternatif olarak niçin ortak bir inanç bildirisi yayımlayamıyorlardı? Bu ve benzeri soruların cevaplarını her iki tarafın farklı yönlerine değinerek açıklamaya çalışacağım.

Hıristiyanlık bilindiği gibi Doğu'da doğmuş yine ilk müntesiplerini doğu topraklarında kazanmış, Şark kökenli bir dindir (Aydın, 1986, s. 132). Fakat zaman içerisinde geniş çevreler tarafından benimsenmesi onu, doğmuş olduğu toprakların ötesine taşımıştır. Hıristiyanlığı en çok kabul edenler ise, Roma vatandaşı olan pagan dinine mensup kişiler olmuşlardır. Bunlar Hıristiyanlık¹⁰⁵ dinine katılarak, Hıristiyan cemaatinin Yahudi özelliğini gittikçe azaltmışlardır. Hıristiyanlık, Roma vatandaşlarının dine katılımı ile Roma topraklarında sağlam şekilde teşkilatlanmaya başlamıştır. Hıristiyanlığın kilisenin kolayca örgütlenmesi, Roma imparatorlarının bu yeni dini görmezden gelmesine bağlıdır.

Fakat zaman zaman Hıristiyanlar bu topraklarda baskılara maruz kalmışlardır. Roma Devlet yapısı içinde, Hıristiyanlık, gözde bir din olarak

¹⁰⁵ Filistin bölgesinde ortaya çıkan ve İsa merkezli dine inananlara isim olan Hıristiyan kelimesi, Hz. İsa'dan sonra ortaya çıkmış ve M.S. 60 yılından itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hıristiyan kelimesi ilk defa, Hıristiyanların kutsal kitap koleksiyonuna dahil olan ve İsa'dan sonraki olayların anlatıldığı "Resullerin İşleri" bölümünde kullanılmıştır (Eroğlu, 2000, s. 309-25).

kabul edildiği 313 tarihine kadar yaklaşık üç asır boyunca Hıristiyanlar bir mücadele dönemi yaşamışlardır. Milano fermanı ile Hıristiyanlık, Roma vatandaşlarının serbestçe kabul edebileceği bir din haline gelmiştir. Constantinus, Milano fermanını yayımladığı zaman devletin sadece batı yarısını kontrol ediyordu. Roma dünyasının tek hakimi olması ise, 324 yılında doğudaki rakibi Licinius'u yenmesi ile olmuştur. Constantinus'un devletin tek hakimi olması ile Hıristiyanlara daha geniş hak ve özgürlükler verilmiştir.

Hıristiyan cemaatlerine sunulan bu hürriyetlerden sonra, yaklaşık üç asırdır bekleyen Hıristiyan dini grupları düşüncelerini savunmaya başlamışlardır. Bu ise, Roma topraklarında tükenmek bilmeyen teoloji tartışmalarının kapısını aralamıştır. Roma Devletini uzun bir dönem uğraştıran bu teoloji tartışmalarının nedenlerini doğu ve batı kiliselerinin farklı yapılarında aramalıyız. Ayrıca, devletin bu kiliseler ile olan ilişkileri de teoloji konularında bir birliğin sağlanamamasına neden olmuştur.

IV. yüzyıl içerisinde doğu ve batı kiliseleri arasındaki farklılaşmanın önemli bir nedeni de, dönemin siyasi şartlarında aramalıyız. Yani, devletin kilise ile olan ilişkisi, doğu-batı ayrımını beraberinde getirmiştir. İmparatorların, ülkenin batı ve doğu kısımlarında bulunan kiliselere tutumları bazı sorunların oluşmasına neden olmuştur. İmparatorların, özellikle batıya karşı uzak kalmasının en önemli nedeni Constantinus'un başkenti Roma'dan Konstantinopolis'e taşımasıdır.¹⁰⁶ Başkentini Konstantinopolis'e taşıması ile imparatorların Roma'yı ziyaret etmesi azalmıştır.¹⁰⁷ Bu durum ise; Roma

¹⁰⁶ İmparator, niçin Roma'yı terk ederek hükümdarlığının merkezini Roma'ya taşımıştır? Constantinus, Roma'yı İmparatorluğun karşılaştığı yeni ihtiyaçlara cevap veremeyecek vaziyette buluyordu. Sınırlardaki tehlikeler yüzünden, tüm imparatorluğun Roma'dan yönetilmesi oldukça zordu. Avrupa'nın Asya ile birleştiği noktada coğrafi konumu, bundan çıkan askeri ve ekonomik önemi dolayısıyla, İstanbul doğu dünyasının, etrafında toplanabileceği tabii bir merkez idi. Diğer yönden doğusundan itibaren taşıdığı Helenik damga ve bilhassa Hıristiyanlığın verdiği karakter dolayısıyla, yeni başkent eskisinden derin bir şekilde farklıydı ve doğu dünyasının eğilimlerini oldukça doğru olarak yansıtıyordu (Dielh, 2006, s.20).

¹⁰⁷ Constantinus, Konstantinopolis'i kurduktan sonra, devletin bütün teşkilatlanması yeni başkentte oluşmaya başlamış ve bu yüzden İmparatorların Roma'yı ziyaret sıklığı azalmıştır. II. Constantinus, ilk imparatorluğa geçişinden yaklaşık yirmi yıl sonra, 357 yılında hayatında ilk defa Roma'yı ziyaret etmiştir. Constantinus'un, yaklaşık yirmi yıl sonra Roma'yı ziyaret etmesi, artık Roma'nın imparatorluğun merkezi olmadığına bir işarettir. Constantinus'un şehre girişi şöyle anlatılmaktadır: "Augustus, tezahüratlar arasında selamlanırken yer gök inliyordu, ancak o kıpırdamıyor, kendini olabildiğince sakin ve serinkanlı göstermeye çalışıyordu.

kilisesini giderek devletten uzaklaştırmıştır. Devlet ve Roma kilisesi arasındaki bağlar zayıflamaya başlamıştır. Devletin otoritesinden mahrum kalan Roma kilisesi, giderek devletten bağımsızlaşmıştır. Böyle bir ortamda da Roma piskoposları, kendilerini diğer piskoposlardan –özellikle doğu- daha üstün görmeye başlamışlardır. Daha önce belirtildiği gibi Roma piskoposu Hıristiyanlığın ilk genel konsili olan İznik konsili de dahil olmak üzere, Roma sınırları dışında yapılan hiçbir konsile katılmamıştır. Sadece, Roma'yı temsil etmek için birkaç papaz gönderilmiştir. Doğu'da var olan sorunlara katılmak istemeyen Roma, doğu illerindeki hiçbir konsile katılmamıştır. Roma'nın bu tavrı ancak, batıda azalan devlet denetimiyle açıklanabilir.

Ülkenin doğu kısmındaki durum ise tamamen batıdan farklıdır. Constantinus tarafından Hıristiyanlığın kabul edilmesi ve başkentini Konstantinapolis'e taşınması, devleti doğu kiliseleri ile yakınlaştırmıştır. Constantinus zamanından bu yana kiliseye yapılan yardımlar, devletin kilise üzerinde söz sahibi olmasına neden olmuştur. Constantinus ve ondan sonra gelen imparatorlar, kendilerinden biriymiş gibi, piskoposların toplantılarında bulunmak, kilise inancı ve düzeninin yetkili muhafızı tavrını almak, kilisenin hesabına kanunlar koymak ve hükümler vermek, kiliseyi teşkilatlandırmak ve idare etmek, ruhani meclisler toplamak ve bunlara başkanlık etmek, itikadın formüllerini tespit edip yazmak suretiyle aynı prensibe göre devlet ve kilisenin işlerini düzenlemişlerdir (Dielh, 2006, s. 23).

Ayrıca, devlet ile kilise yetkililerinin konsillerde sürekli bir arada çalışmaları, cemaatlerin ve aynı zamanda Roma dünyasının orta sınıfının temsilcileri olan piskoposları devlete daha da fazla yaklaştırmıştır (Kaçar, 2005, s.104). Doğuda sık sık konsillerin toplanması, hem piskoposları devlete

Kapıların altından geçerken (boyunun çok kısa olmasına karşın) öne doğru eğiliyor, başını eğse de bakışlarını dimdik karşıda tutuyor, sağa sola bakmıyor, arabanın tekerliği sarsıldığında sıradan biri gibi başını sallamıyor, tükürmüyor, yüzünü ya da burnunu kaşımıyor, ellerini çok fazla hareket ettirmiyordu" (Ammianus.16.10.9-10). Ammianus Marcellinus'un anlattığına göre, II. Constantius'un şehre girişi, o dönemde bir imparatorun bekleneni layıkıyla yerine getirmişti. O, artık sıradan bir ölümlü değil, siyasette ve sarayda olduğu kadar şehrin sokaklarında da önemli bir törensel rol oynayan bir figürdü. Adeta bir anıt gibiydi ve imparatorluğu kendi varlığıyla görünür kılıyordu. Kısa boylu olmasına rağmen, tanrısal bir hava yaratmak için kapıların altından geçerken başını eğiyordu (Gregory, 2008, s. 78).

yakınlaştırdığı gibi hem de etkin kilise politikacılarının çıkmasına neden olmuştur. İzmit piskoposu Eusebius, Filistin-Kaisareialı Eusebius ve kardeşi Nyssa piskoposu Gregorius, Antakyalı Meletius, Tarsuslu Diodorus, Ioannes Hirisostomus, Theophilus, Kirillus ve Nestorius (428–31 arası Konstantinopolis piskoposu) gibi kilise politikacıları, etkileri bugün bile hissedilen ilahiyat tartışmalarının ve kilise politikalarının temel belirleyicileri ve yönlendiricileri olmuşlardır (Kaçar, 2005, s.103).

Constantinus'un halefi ve oğlu olan II. Constantius zamanında da devlet ve doğu kiliseleri arasındaki durum değişmemiştir. Caesar iken ülkenin doğu kısmında görev yapan II. Constantius, bölgedeki piskoposların gücünü ve önemini anlayabilme imkanına sahip olmuştu. İmparator olduktan sonra da, babası gibi dini konulardaki ayrılıkları gidermek için konsiller toplamıştır. Ülkenin doğu kısmında başlayan ve hızla yayılan Aryanizmi desteklemiş ve böylece doğu kiliselerindeki devlet otoritesini sağlamlaştırmıştır. II. Constantius' da babası gibi Roma'dan uzak kalmıştır. Bu dönemde doğu sınırını meşgul eden Sasani Devleti ile mücadele etmesi ve Arius'un düşüncelerine sempati ile yaklaşması, Constantius'u Roma'dan uzaklaştıran başlıca nedenlerden bazılarıdır.

Babası Constantinus gibi II. Constantius'un da kiliseye müdahale etmesi batılı piskoposları rahatsız etmiştir. Constantius döneminde toplanan konsillerde, imparator doğu illerinin piskoposlarının menfaati için çaba göstermiştir. İmparatorun bu davranışı batılı piskoposları rahatsız etmiştir. Piskoposların bu rahatsızlıkları, bunları İmparatora iletme boyutuna kadar ulaşmıştır. İskenderiye piskoposu Athanasius Ariusçuların Tarihi (Historia Arianorum) adlı eserinde Korduba piskoposu Hosius'un 350'li yılların ikinci yarısında imparator II. Constantius'a yazdığı bir mektubu yayımlar. Bu mektupta Hosius, kilise işlerine müdahale etmekten vazgeçmesini tavsiye ederek, nasıl dünya işleri imparatora bırakılmışsa kilise işlerinin de piskoposlara bırakıldığını hatırlatmaktadır (Kaçar, 2005, s.104). Hosius'un söylediğini doğrular şekilde Poitiers (Fransa) piskoposu Aziz Hilarius da bir yazısıyla, İznik itikadına alternatif arayan kilise meclislerini finanse eden ve

batılı piskoposları da buna zorlayan İmparator Constantius'u çok sert bir dille eleştirmiş ve onu İsa düşmanı olmakla itham etmiştir (Kaçar, 2005, s. 104).

Bu gibi söylemler imparator Constantius'un baskıcı bir politikayla bir inanç bildirisi arama yoluna başvurduğunu düşündürebilir. Constantius'un doğudaki piskoposların menfaatlerini göz ardı etmeyerek bir itikat metni ortaya çıkarmak istemesi bilinmektedir. Çünkü İmparator doğudaki piskoposların ellerindeki güçlerinin önemli olduğunu farkındaydı. Caesar olarak doğuda göreve başladığında bu bölgenin dinamik güçlerinin piskoposların ellerinde olduğunu görmüştü. Bu nedenle, ülkede dini birliği tahsis etmek için doğunun önemli illerindeki piskoposları önemsemesi gerektiğini anlamıştı. Kardeşi Constans da, İznik itikadını benimseyip batılı piskoposlar ile uyum içerisindedir. İki kardeşin amacı da toplumsal birliği kurmak yeniden düzene koymak olmuştur. Fakat, bu amaç doğrultusunda her ikisi de farklı grupları desteklemişlerdir. Constantinus tarafından iyi bir Hristiyan olmaları için aynı eğitimden geçen bu iki kardeş niçin farklı inanç bildirilerini seçmiştir? Bunun nedeni, Constans'ın batıya, II. Constantius'un doğuya Caesar olarak atanması ve bölgedeki dinsel düşüncelerden etkilenmesidir. Her iki kardeşin kilise birliğini kurmak için farklı grupları desteklemesi doğu ve batı dünyasındaki ayrılıkları anlamamız açısından önemlidir.

II. Constantius, dönemi boyunca toplanan konsillerde doğunun düşünce tarzını destekler tavırlar sergilemiştir. Fakat konsillerde çoğunluğun kabul etmediği bir kararı baskı yoluyla kabul ettirme yoluna başvurmamıştır. Öyle ki, doğu ve batının arasındaki farklılıkları ve sorunları ortadan kaldırmak için her iki kesime ait piskoposları ayrı ayrı kentlerde konsiller toplamasına izin vermiştir. Eğer Constantius, dayatma yoluyla kendi kararlarını konsillerde kabul ettirmek istemiş olsaydı böyle bir yola başvurmazdı. İmparatorun tek istediği hem doğuyu hem de batıyı memnun eden, İznik itikadına alternatif olan ortak bir inanç bildirisi yayımlamaktır.

Görüldüğü gibi doğu ve batı kiliseleri arasındaki farklılıklar nedeniyle konsillerin sonucunda bir karara varılması zor bir durumdur. İznik Konsili'nde

kabul edilen kararlar, bu dönemde İmparator'un desteğini alarak güçlenmiş olan Ariuşçular tarafından sürekli eleştirilir. İznik Konsili yanlıları da Ariuşçuların bu tavrına karşılık İskenderiye kilisesi önderliğinde kendilerini savunmaya devam ederler.

II. Constantius, bu durumu ortadan kaldırmak ve her iki kesimin de onaylayabileceği inanç bildirisi yayımlamak için piskoposları ayrı ayrı kentlerdeki konsillerde toplamaya karar verir. Böylelikle, İközler konsili dediğimiz Ariminum ve Silifke Konsillerinin toplanması kararlaştırılır. İlk olarak 359 yılında Ariminum konsili için Nicomedia seçilir.

İznik konsili sonrası oluşan ortam toplanan konsillere rağmen değişmiyordu. Bu durumu sonlandırmak için bir dizi konsil toplandı. Ancyra (bugün Ankara) Piskoposu Basileus da 358 yılında topladığı bir konsilde İsa'nın Baba Tanrı ile olan ilişkisini homoiousios (benzer özden)terimi ile tamamladı (Kaçar, 2009a, s.104). Fakat bu formülün kabul edilebilmesi için imparator II. Constantius tarafından desteklenmesi gerekiyordu. Basileus, bunun farkındaydı ve bu nedenle o sıralarda Sirmium'da bulunan imparatorun yanına gitti. II. Constantius'u hem Eudoxius'u sürgüne gönderme konusunda hem de sorunun çözümü için yeni bir genel konsilin toplanması konusunda ikna etti (Sozomenus.4.16).

İznik Konsili kararlarının, kiliselerin birbirinden ayrılmasına neden olduğuna inanan Constantius, öncelikle Batılı ve Doğulu piskoposlardan bütün inananların kabul edebileceği bir credo hazırlamalarını ister ve hemen ardından Batı ve Doğu kiliseleri temsilcilerinin ekümenik bir konsilde toplanmasını önerir. Yeni bir genel konsil toplanmadan önce, imparatorun huzurunda piskoposlar 22 Mayıs 358 yılında o zamana kadar hazırlanan itikat kataloğuna bir yenisini daha eklerler. Genel konsilde, kabul edilebilir bir anlaşma için zemin olması düşüncesinde hazırlanan bu itikadın yazarı Basileus'un *homoiousios* grubu çevresinden, Arethusa (Suriye'de Er-Rastan) piskoposu Marcus'tur (Kaçar, 2009a, s.104). Marcus tarafından sunulan bu metin piskoposların oluşturduğu küçük bir grup tarafından da onaylanmıştır. Bu piskoposların içinde, Ursacius, Valens, Basil of Ancyra, Germinius,

Pancratius, Hypatianus isimlerini sayabiliriz (Barnes, 1993, s. 144)Metne göre; “Kutsal Metinler’in açıkladığı ve ilan ettiği gibi Oğul (İsa), her şeyde Baba gibiydi; yani *homoiousios* bu itikadın anahtar terimiydi (Kaçar., 2009a, s. 104).

İmparatorun ekümenik konsil toplanmak istemesindeki amacı; geniş katılımlı bir konsille hazırlanan credo'nun herkes tarafından onaylanmasını istemesidir. Böylece, imparatorun isteği üzerine bir ekümenik konsil toplanması kararlaştırılır.

Serdica konsili, II. Constantius dönemi için ilk ekümenik konsil olduğundan (her ne kadar sonuçları itibariyle fiyasko niteliği taşımış olsa da) Ariminum konsilini Constantius döneminde toplanmış ikinci ekümenik konsil diye adlandırabiliriz. İmparator bu konsile katılanları özenle seçmiş ve böylece seçilmiş katılımcılardan oluşan bir konsil toplamayı uygun görmüştür.

Ariminum konsili için ilk olarak İznik seçilir.¹⁰⁸ Hıristiyanlığın ilk genel konsilin 325 yılında bu şehirde toplanması, İznik'e ayrı bir önem katmaktadır. Fakat, bu noktada belirtilmelidir ki, sonuçları itibariyle İznik konsili doğu ve batılı piskoposlar arasında tansiyonun yükselmesine neden olmuştur. Bu nedenle, İznik konsilin ortaya çıkardığı sorunlar nedeniyle, piskoposları çağırarak için uygun bir yer değildir. Ancyra piskoposu Basileus da, konsilin İznik'te toplanmasına karşı çıkar ve gerekçe olarak da kristoloji konusunda ilk sorunun İznik'te ortaya çıktığını belirtir (Sozomenus. 16.4).

Ancyra piskoposu Basileus'un da etkisiyle, Ariminum konsilinin toplanacağı yer olarak Nicomedia seçilir. Piskoposların daha rahat karar verebilmesi için Nicomedia İznik'ten daha iyi bir seçimdir. Konsilin toplanacağı kent merkezi kararlaştırıldığında piskoposlara konsile gelmeleri için çağrı mektupları yollanır. Fakat beklenmedik bir durum olur ve 28

¹⁰⁸ Batılı piskoposlar içerisinde azınlığı oluşturan Ariusçu grup, çoğunluğu oluşturan İznik itikadı yanlısı grubun temsilcilerini Trakya'da Nike kentinde İmparator Constantius ile buluşturdular. Theodorethus'a göre, Nike kenti Ariusçu piskoposlar tarafından özellikle seçilmişti, çünkü Nike'nin Latince Nikea olarak kullanılan İznik ile isim benzerliği vardı ve Ariusçu piskoposlar bu isim benzerliğini kafa karıştırıcı bir yöntem olarak kullanıp Nike de alınan kararları güya Nikea kararları gibi sunacaklardı (Kaçar,2005, s.77).

Ağustos 358'de Nicomedia'da büyük bir deprem yaşanır. Deprem Nicomedia'nın yerle bir olmasına ve birçok insanın ölmesine neden olur. Ölenlerin arasında Nicomedia piskoposu Cecropius da vardır (Soz. 4.16.1–13).

Deprem sadece Nicomedia'yı etkilemekle kalmaz, çevresindeki şehirlerde de büyük tahribata neden olur (Amm. 17.7.1–8, Philostorgius. 4.10, Soc. 2.39, Soz. 4.16.3). Depremi şiddeti o kadar büyüktür ki şehir tamamıyla tahrip olmuştur (Amm. 17.7.2). Depremi yalnız Nicomedia'yı değil yakın çevredeki birçok kenti de yıktığı söylentileri piskoposları endişelendirir. Sozomenus bu kentlerin adlarını şu şekilde dile getirir: "Söylentiye göre, Nicaea'dan başka Perinthus (Marmara Ereğlisi) ve komşu kentler de depremden nasibini almıştı, hatta kısmen Constantinopolis de bu depremi yaşamıştı..." (Özyıldırım, 2006, s.66).

Nicomedia Konsiline katılmak için yola çıkan piskoposlar, deprem haberini duyduklarında ne yapacaklarını bilemezler. Konsilin toplanıp toplanmayacağını bilemediklerinden dolayı kararsız kalırlar. Hatta çoğu piskopos, Konsilin artık toplanamayacağını düşünür. Söylentiler konsile gelmek üzere yolda olan piskoposları kararsız bırakır. Konsilin Nicomedia'da toplanıp toplanmayacağını tam olarak bilmediklerinden dolayı çaresiz kalan piskoposlar II. Constantius'tan bu konuya açıklık getirmesini isterler.

Bunun üzerine piskoposların bir bölümü, söz konusu konsilin toplanmasına uygun olacak yeni bir yer seçilmesi konusunda Constantius'a yazar ve kristoloji üzerine düşüncelerini sunmaktan da geri kalmazlar (Özyıldırım, 2006, s. 61).

Constantius deprem ve piskoposların durumu nedeniyle konsili toplamakta kararsız kalır. Ancyra piskoposu Basileus'a danışır. Basileus, İznik'i önerse de, imparator depremin yenileyebileceğinden çekinir. İmparator depremin tekrar yenilenme ihtimalini de düşünerek konsilin toplanma yeri olarak Nicomedia ve çevresinde toplamaktan vazgeçer.

Fakat burada aklımıza bazı sorular gelmektedir. II. Constantius sadece Nicomedia' daki depremden dolayı mı ekümenik konsili burada toplamayı ertelemiştir? Yoksa bunun arkasında politik nedenler mi bulunmaktadır? İmparator, kişiliği gereği her olaya şüphe ile yaklaşır ve olaylardan kendi menfaatine ters düşecek bir şey olmaması için yoğun çaba gösterirdi. 358 yılındaki Nicomedia da kararlaştırılan konsilin de ertelenmesi bunun en güzel örneğidir. Elbette ki şehirde meydana gelen depremin konsilin yerinin değiştirilmesinde önemli bir yeri vardır. Fakat imparatorun kararında etkili olan sebep sadece bu değildir. II. Constantius doğu ve batı katılımcılarını ayrı yerlerdeki konsillerde toplayarak kilise arasındaki anlaşmazlıklara son vermeyi daha uygun görmüştür.¹⁰⁹ İmparatorun bu düşüncesi Ariusçuların zaferini garantilemek içindir (Kaçar, 1999, s. 203). Denetim altında tutulması zor bir ekümenik konsilde, çeşitli düşünceleri savunanların birbirlerini din dışı ilan etmeleri ve tartışmaların artması söz konusu olacaktır (Özyıldırım, 2006, s. 63). Bu yüzden, Ariusçu İmparator Constantius bütün piskoposları bir yerde toplama düşüncesinden vazgeçmiş ve iki ayrı konsille piskoposları daha kolay denetim altında tutabileceğini düşünmüştür. Doğu ve batı olarak ayrı yerlerde toplanan konsillerden Ariusçuların yararına olacağını düşünmüştür.

Açık bir şekilde Ariusçuları destekleyen II. Constantius döneminde, Ariusçular Ariminum Konsiline kadar geçen sürede, imparatorluk içinde çok güçlenmişlerdir. İmparatorluk içinde elde etmiş oldukları bu güce rağmen

¹⁰⁹ İmparatorların, devlet çıkarlarına göre konsillerin yerlerini değiştirmesi Roma Devletinde olağan bir durumdur. I. Constantinus da İznik Konsilinin yerini değiştirmiştir. İznik konsilinin toplanması için ilk seçilen yer Ancyra'dır. Ancyra, coğrafi olarak bulunduğu merkezi konumdan dolayı, Anadolu'dan ve Suriye'den gelecek piskoposlar için yolların kavşak noktasındaydı (Kaçar, 2009a, s. 75). Ayrıca Ancyra, Arius ve düşüncelerinin en büyük düşmanı Marcellus'un idaresindeydi. Ancyra'da toplanacak olan konsilde, Arius'un karşısında, Marcellus'u kullanmak, Arius'un saf dışı bırakılmasında önemli bir yoldur. Ancyra'nın bu avantajlarına rağmen politik manevralar neticesinde konsil İzmir'de toplanmıştır. Konsil yerinin değiştirilmesinde birinci dereceden etkili kişi ise Eusebius'tur. Piskoposların bir grubunun diğerini ezeceğini iyi bilen Arius'un arkadaşı Eusebius, saraydaki gücünü kullanarak, Arius'u destekleyen grubun Ancyra'da adil muamele göremeyeceği hususunda Constantinus'u ikna etmiştir (Kaçar, 2009a, s.76). Eusebius tarafından ikna edilen imparator piskoposlara yazdığı mektubunda konsil yerinin Ancyra'da İznik'e değişmesinin nedenlerini şöyle sıralamıştır: İznik Avrupa'dan gelecek katılımcılar için açısından daha merkezi konumdaydı. Ancyra'ya nazaran daha yumuşak bir iklimle sahipti ve Constantinus Nicomedia'daki sarayından uzaklaşmadan konsilde hazır bulunabilecekti. (Kaçar, 2009a, s.76). Böylece, Hıristiyanlığın ilk evrensel konsili sayılan Ancyra yerine İznik'te toplanmıştır.

kendi aralarında bölünmeler yaşanmıştır. İki gruba ayrılan Ariusçular, İznik itikadı yanlısı piskoposların karşısında diretmeleri azalmıştır diyebiliriz. Bunların ilki ılımlı Ariusçular (yarı Ariusçular), Nicaea sonuçlarını benimseyenlerle uzlaşmadan yanadır. İkinci topluluk ise; katı (aşırı) Ariusçular olarak bilinen, Nicaea'ya bütünüyle karşı olan ve Hz. İsa'nın Tanrı'ya benzemeyeceğini savunanlardır. İlimli Ariusçuların lideri Ancyra Piskoposu Basileus, katı Ariusçuların lideri Mursa piskoposu Valens'tir (Kaçar, 2003a, s. 118).

Nicomedia'nın depremden yıkılmasından sonra, Constantius konsilin iki ayrı kentte toplanmasına karar verir. Bunlar Adriyatik kıyısındaki Ariminum (İtalya-Rimini) ve Küçük Asia'daki Seleucia ad Calycadnum kentleridir.

İmparatorun kararı ile batılı piskoposlar 359 yılının Haziran ayında Ariminum'da bir araya gelirler.¹¹⁰ Konsile yaklaşık 400 piskopos katılır. Doğuda toplanan Silifke konsilinin aksine Ariusçular burada azınlıkta kalırlar. Çoğunluğu oluşturan batılı piskoposlar, İznik konsili sonrası oluşan bir credo'yu kabul etmeyeceklerini belirtirler. Dahası, Ursacius, Valens, Germinius, Gaius gibi piskoposları, İznik credosunun oluşturduğu düzeni yıkmak ve kiliseyi rahatsız etmek suçlarından kınamışlardır (Barnes, 1993, s. 145). Batılı piskoposların almış olduğu bu kararlar 21 Haziran 359 yılına tekabül etmektedir. Bu tarihte, Constantius'a bir mektup yazarak isteklerini sunmuşlar ve Ariminum'dan ayrılmak için izin istemişlerdir.¹¹¹

Ayrıca, Athanasius da konsile katılan piskoposlara mektup yazarak İznik itikadına bağlı kalmalarını istemesi, var olan olumsuz havanın daha da artmasına neden olmuştur. Ariusçu grubun konsilde az olması ve Athanasius'un müdahalesi ile, bazı Ariusçu piskoposların heretik ilan edilmeleri ve İznik Konsiline tam bağlılık kararı ile konsil son bulur (Helefe, 1871, s. 254).

¹¹⁰ Socrates, Ariminum Konsil'inin tarihini 355 yılı olarak belirtmiştir. (Soc. 2.36-37).

¹¹¹ Piskoposların, II. Constantius'a yazmış oldukları bu mektup için bkz. (Soc. 2.37.54-74, Theodoretus. 2.19.1-13; Soz. 4.18).

Konsilde Ariuşçu grubun heretik ilan edilmesi ve İznik Konsiline tam bağıllık kararları da, konsil sonrası oluşan karmaşa ortamının oluşmasını engelleyemez. İznik yanlısı grupların kiliselerde toplantı yaparken, heretik ilan edildikleri için kiliseye alınmayan Ariuşçular, kent meydanında toplantı düzenlerler (Helefe, 1871, s. 255–256). Ariuşçu ve İznik itikadı yanlısı gruplar arasındaki bu tartışmalar durmak bilmez ve bunun sonucunda her iki grup da Constantius ile görüşme talebinde bulunur.

Tüm bunlar yaşandığı esnada Constantius Haziran ayında Sirmium'dan ayrılır ve 359/60 kışını Constantinapolis'te geçirir (Barnes, 1993, s.146). İmparator ile görüşülmesi için, iki ayrı topluluk onar piskopostan oluşan bir temsil heyeti gönderir. Constantius'un bu heyet ile nerde ve tam olarak ne zaman görüşmelerde bulunduğu bilinmemektedir. İmparatorun bu heyetin çok küçük bir kısmı ile görüştüğü, kalan kısmıyla hiçbir iletişimde bulunmadığı bilinmektedir (Barnes, 1993, s. 146). Hatta bu görüştüğü piskoposlar kendisi gibi düşünen, Arius'un düşüncelerini savunan piskoposlardır.¹¹² Diğer piskoposları Ariuşçularla Sirmium credo'su üzerinde uzlaşamadıkları için sert bir dille eleştirir (Helefe, 1871s. 255–256).

Taraflar, Ariminum kararlarının İmparator tarafından onaylanması üzerine, Thracia'da, Nike'de (Ustodiza – Bulgaristan) yeni bir credo oluşturarak Ariminum'a dönmeyi isterler.¹¹³ Buradaki uzun görüşmelerde sonra katı Ariuşçuların düşüncelerine yakın bir credo ortaya çıkar. İznik yanlısı grubun bu kararı onaylamasını ise; İmparator'un üzerlerinde büyük bir

¹¹² Constantius, grubun görüşemediği piskoposlarına bir mektup yazarak özür dilemiştir. Bu mektupta, İmparatorun ne kadar samimi olduğu tartışmalıdır. Kendisinin Arius grubundan yana olması sebebiyle, bu gruba ters düşenlerden özür dilemesi içten olmayabilir. Mektupta heyetin tamamıyla görüşmemesinin nedeni olarak Barbar kavimleri ile mücadele etmek için yola çıkması gerektiğini yazmıştır. II. Constantius'un piskoposlara göndermiş olduğu bu mektup için bkz. (Soc. 2.37.78–81).

¹¹³ Yeni bir credo için Nike şehrinin seçilmesi tesadüfi bir olay değildir. Daha önceden de belirtildiği gibi, Ariminum konsilin ilk olarak toplanma yeri İznik seçilmişti ve bunun öncesinde II. Constantius ile Ariuşçu ve İznik yanlısı gruplar Nike'de bir görüşme yapmışlardı. Ariuşçuların Nike'de görüşmek istemesi, Nike'nin Latince olarak kullanılan Nikea (İznik) ile isim benzerliğinden faydalanmak istemeleridir. Nike şehrinin burada da seçilmesi aynı amaca hizmet etmektedir. Nike'de oluşan credonun İznik Konsili credosunu eşdeğer tutmak için Nike şehri seçilmiştir (Barnes, 1993, s. 20)

baskı kurması ile açıklayabiliriz¹¹⁴ (Helefe, 1871 s.257). İmparator Ariminum Konsili sonuçlarından oldukça memnundur. Bu konu hakkında hiçbir itirazı kabul etmez ve karşı çıkanların şiddetle cezalandırılacağını bildirir.

Ariminum' da bekleyen piskoposlara sunulan credo'da, *homoiousios* (benzer özden) sözcüğü kullanır. Yunanca sözcüğünün etimolojik açıdan açılımı şöyledir: *homoio-*, *homeo-* + *ousiā* (öz); *ousia*, *einai* (olmak) fiilinin dişil şimdiki zaman participium'u olan *ousa*'dan türemiştir¹¹⁵ (Özyıldırım, 2006,s.65).

Ayrıca bu credo, daha önce Sirmium credo'su içindeki *substantia* (Yun. *Ousia*, Öz madde) sözcüğünün İncil metinlerinde yer almadığı için kullanılmaması gerektiğini de vurgular (Barnes, 1993, s. 146; Helefe, 1871, s. 257).

Credo tüm bu ibarelere rağmen, batılı piskoposlar tarafından imzalanır. Batılı piskoposların bu maddeleri bulunan bir credo'yu onaylamasını, İmparatorun baskısı ile açıklayabiliriz. Böylelikle, Ariusçuların konsilde azınlık olarak temsil edilmelerine rağmen konsil sonucunda Ariusçular istediklerini – İmparatorun baskısıyla olsa dahi- elde edebilmişlerdir. Arius'un düşüncelerinin daha çok doğu kentlerinde savunulduğu düşünüldüğünde, Ariusçuların Batılı piskoposların katıldığı Ariminum'da istediklerini elde etmeleri önemli bir durumdur. Constantius'un Arius ve düşüncelerine karşı yakınlık duyması onun, İznik yanlısı piskoposlar tarafından Arius ve izleyicilerini destekleyen bir imparator olarak sunulmasına neden olmuştur (Michaels-Mudd, 1979, s. 95-111).

¹¹⁴ Ariminum'da batılı piskoposların belgeyi hangi şartlarda imzaladıklarını açıklamak için " ... (Piskoposların) Kışın eve dönmeleri gerekiyordu ve eğer belgeyi kabul etmezlerse dönecek bir evlerinin kalmayacağını da biliyorlardı..." ifadesi kullanılmaktadır (Özyıldırım, 2006, s. 65).

¹¹⁵ Oğul İsa ve Baba Tanrı'nın benzer özden olup aynı özden olmadıklarını dile getiren *homoiousios* sözcüğü, Nicaea'da büyük tartışmalar sonucu belirlenen *homooousios* (aynı özden; Oğul İsa, Baba Tanrı'yla aynı özden) sözcüğünden anlamca çok uzak, tam bir Ariusçu tanımlamadır. Yunanca *homooousios* sözcüğünün etimolojik açılımı ise şöyledir: *homo-*, + *homo-*+ *ousiā*. Bu sözcük, Oğul İsa'nın Baba Tanrı'yla aynı özden olup benzer özden olmadıklarını dile getirmektedir. (Özyıldırım, 2006, s. 66).

4.4.7. 359 SELEUCEA (SİLİFKE) KONSİLİ

Silifke Konsilinin toplandığı 359 yılına kadar, kilise tarihinde yaşananlar yukarıda anlatıldığı gibidir. Batılı piskoposlar konsil için Ariminum şehrinde toplanırken, doğulu piskoposlarda kendilerine Seleucea (bugün Silifke) kentini seçmişlerdir. Ancak kentin seçimi, doğulu piskoposların birkaç yer arayışından sonra olmuştur. Konsilin toplanma yeri ilk olarak Ancyra seçilmiş ve yılı 358 olarak kararlaştırılmıştır. Daha sonra bu seçimden vazgeçilip, 359 yılı için Nicaea seçilmiştir. Fakat, Nicaea'nın seçimi de piskoposları memnun etmemiştir. Tarsus da toplanması gündeme gelse de, son olarak 27 Eylül 359 yılında Silifke'de toplanılması kararlaştırılmıştır¹¹⁶ (Soc. 2.39.1–7, Soz.4.16.14–22).

Silifke Konsili'ne Eylül ayının sonlarına doğru, Doğu'da yer alan tüm ülkelerden Libya, Aegyptus, Küçük Asia ve Syria'dan piskoposlar gelmiştir (Helefe, 1871, s.261). Konsile 160 piskopos katılmıştır¹¹⁷ (Soc. 2.39.5).

Konsil'in ilk oturumu Leonas'ın açılış konuşmasıyla 27 Eylül 359 tarihinde yapılır¹¹⁸ (Barnes, 1993, s.146). Leonas'ı II. Constantius konsile

¹¹⁶ Silifke Konsilinin başlangıç tarihini, Athanasius *De Synodis* adlı eserinde Macedonia, Roma ve Aegyptus takvimlerine göre ay adlarını ayrı ayrı vurgular: ... (Seleucia ad Calycadnum Konsili'nin toplantı ayı) *Romalılara göre Eylül. Aegyptus'lulara göre Toth, Macedonia'lılara göre Gorpiaeus olarak adlandırılan aydır. Aegyptus'luların ikinci ayının on altıncı gününe rastlıyordu bu ay. İşte o gün kente davet edilenler bir toplantı yaptılar. O toplantıda yaklaşık yüz altmış piskopos vardı...* (Özyıldırım, 2006, s.69).

¹¹⁷ Genel olarak, Socrates'in belirttiği olduğu gibi konsile 160 piskopos katıldığı kabul edilmektedir. Fakat, konsile katılan piskoposların sayısı hakkında farklı görüşler de belirtenler olmuştur bunlardan biri Theodoretus'tur. Theodoretus, konsile katılan piskoposların sayısını 150 olarak belirtmiştir (HE. 2. 26.9).

¹¹⁸ Konsilde Leonas'ın görevlerini ve konsilin hangi şartlarda gerçekleştiğini Sozomenus (22.1-5) en iyi şekilde açıklamaktadır: "Yaklaşık yüz altmış Doğulu piskopos Isauria'nın Seleucia'sında toplandı. Bu tarih Eusebius ile Hypatius'un orada consul'luk yapmış oldukları yıldır. Bir dönem sarayda seçkin bir görevde bulunmuş olan Leonas da onlarla birlikte gelmişti. İmparator, onun konsile katılmasını buyurmuştu, çünkü orada bizzat bulunarak inanç öğretisi hakkında inceleme yapmasını istiyordu. Lauricius de oradaydı; komutan ve eyalet yöneticisiydi kendisi ve altından kalkamayacağı hiçbir iş yoktu. Onun bu görevi icra etmesini, İmparator bizzat mektup yazarak buyurmuştu. Birinci oturumda bazı piskoposlar

başkanlık etmesi için kendisi görevlendirmiştir (Soz. 4.22; Theodoret. 2.22). Leonas, Constantinapolis'te *comes* görevindedir ve dinsel düşünceleri bakımından da Katı Ariusçulara yakındır (Barnes, 1993 s. 146; Helefe, 1871, s.262). İmparatorun, düşünceleri bakımından Leonas'ı konsilde görevlendirmesi, konsilin gidişatı açısından önem arz etmektedir. II. Constantius, Ariminum Konsilinde olduğu gibi, Silifke Konsilinde de Ariusçuların faydasına bir karar çıkmasını istemiştir. Bu nedenledir ki katı Ariusçuları destekleyen Leonas'ı konsilde görevlendirmiştir. Konsilde, Leonas'a birçok yetki verilmiştir ki, bu da onun yazılı bazı kaynaklarda "oturumların gizli başkanı" olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Helefe, 1871, s. 262).

Konsile imparatorun emriyle katılan diğer bir görevli ise; Bassidius Lauricius da Isauria'nın *dux* görevindedir (Barnes, 1993, s.146). Komutan Lauricius'un Konsile katılımının anlamı, Konsil'de alınacak kararların İmparator tarafından gerekirse zorla değiştirilebileceğini ima etmektir (Özyıldırım, 2006, s. 71). Ariminum Konsil'inde piskoposların birbirleriyle olan münasebetleri İmparator'u Silifke konsilinde önlem almaya mecbur kılmıştır. Aslında, II. Constantius'un bu davranışında haklı gerekçeleri vardır. O, sadece babası Constantinus zamanından bu yana irili ufaklı konsillerde tartışılan inanç tartışmalarına son vermek istemiştir. Bu sebeple, İmparator Silifke Konsil'inde ortak bir inanç bildirisi ortaya çıkması için siyasi ve askeri gücünü kullanmaktan çekinmemiştir.

İmparator'un isteklerini yerine getirmek ile sorumlu olan Leonas, 27 Eylül 359 günü Silifke Konsili'ni açar. Konsilin ilk günü sorunlu başlar. Leonas, Ancyra piskoposu Basileus'u, gözlerinden rahatsız olan Scythopoleus Piskoposu Patrophilus'u (Patrophilus, muhtemelen konsile katılmak konusunda gönülsüzdür), Constantinapolis Piskoposu Macedonius'u

yoktu; Scythopoleus Piskoposu Patrophilus, Constantinapolis Piskoposu Macedonius ve Ancyra Piskoposu Basileus da bu oturumda yer almadı. Bazı piskoposlar oturuma katılmamama nedenlerini belirttiler. Scythopoleus Piskoposu Patrophilus gözünün ağrıdığını söyledi, Macadonius ise rahatsızlığını bahane etti. Suçlamalar yüzünden dava açılmasını diye, onların bilerek oturuma katılmamaları şüphe uyandırmıştı. Oturuma katılan piskoposlar ise, davalıların gelmemelerinden dolayı görevden kaçındılar, her şeye rağmen Leonas inanç üzerine tartışmanın başlamasını buyurdu...(Özyıldırım, 2006, s. 70).

beklemek istememiştir (Barnes, 1993, s. 146). Leonas ve Acacius burada İmparator'un emrini esas alarak konsili hemen başlatmayı tercih etmiştir. Ayrıca, Acacius konsile katılan bazı piskoposların kötü yönetimlerinden ve şiddete meyilli davranışlarından bahsederek, onların Konsil'e hükmetmesini engellemek istemiştir (Kaçar, 1999, s.71).

Konsile geç kalan piskoposların beklenip beklenmeyeceği tartışmasından sonra ilk ciddi tartışma Cyrillus'un konsile katılmak istemesiyle başlar. Fakat, Acacius buna şiddetle karşı çıkar. Bunun en önemli nedeni Cyrillus'un İznik itikadı yanlısı olmasıdır. Acacius ise; katı Ariusçuların başıdır. Farklı gruplara mensup olduklarından Acacius, Cyrillus'un kesinlikle konsile katılmasını istemez. Leonas ise; konsilin ilk gününde yaşanan bu tartışmaları hemen sonlandırmak ister. Cyrillus'un konsilde bulunmak istemesi, İmparator'un inandığı Ariusçuluk karşısında İznik itikadının tekrar gündeme gelmesidir. Bu ise; konsilden II. Constantius'un görüşlerine ters bir inanç bildirisinin çıkmasına neden olabilirdi. Ayrıca, bu gibi tartışmalar asıl çözülmesi gereken konuların ertelenmesine neden oluyordu. Sürenin uzaması İmparator'un hoşuna gitmeyecek bir durumdur. Zira, Constantius Silifke Konsili'nde Roma Devleti'ni uzun bir zaman diliminden bu yana meşgul eden teoloji tartışmalarına son vermek istiyordu. İmparatorun konsile askeri ve siyasi gücünü yansıtmamasının da nedeni konsilin bir an önce dini konuda birlik oluşturacak bir inan bildirisinin oluşturulmasıydı.

Fakat Konsil'deki piskoposlar arasındaki tartışmaları -konsil her ne kadar komutan olan Leonas tarafından yürütülmüş olsa da- sonlandırmak neredeyse imkansızdı. Çünkü konsile katılan piskoposlar birbirlerinden farklı düşüncelere sahiptirler. Konsilde üç farklı dinsel düşünceyi temsil eden piskoposlar bulunmaktaydı. Tarsus Piskoposu Silvanus önderliğinde Konsil'e katılanların büyük bir çoğunluğu ılımlı Ariusçulardır ve yüz beş kişi olarak toplantıya katılmışlardır (Özyıldırım, 2006, s.72).Katı Ariusçular, Caesarea Piskoposu Acacius liderliğinde, yaklaşık kırk kadar piskoposla temsil edilmektedir (Helefe, 1871, s.271). Sayısı çok az olan ise Aegyptus'lu piskoposların oluşturduğu üçüncü gruptur. İznik yanlısı olup, Athanasius ve görüşlerini savunmaktadırlar. Fakat, sayılarının az olması nedeniyle, diğer iki

grubun tartışmalarını yönlendirebilecek güçten uzaktırlar (Helefe, 1871,s. 271). Konsile katılan piskoposların farklı inançları desteklemesi nedeniyle konsil boyunca piskoposların birbirleri üzerine siyasi manevralarda bulunması kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca, İznik yanlısı piskoposların sayılarının az olması ve siyasi güçlerden mahrum olması nedeniyle Silifke konsilindeki tartışmalara yön veren gruplar İlimli Ariusçular ve Katı Ariusçular olmuşlardır.

325 yılında İznik Konsili'nde Arius ve düşüncelerinin yasaklandığı düşünüldüğünde, Ariusçuların Silifke Konsil'inde nasıl bir üstünlük elde etmiş olduğunu daha iyi anlayabiliriz. İznik Konsili'nde sapkın ilan edilen bu grup, daha üzerinden yaklaşık 35 yıl geçmesine rağmen bir başka konsilin gidişatına yön verebilmektedirler. Bu ise; bize Ariusçuların II. Constantius döneminde Roma sınırları içerisinde nasıl güçlendiklerini anlamamıza yardım etmektedir.

Konsilde farklı düşünceleri temsil eden üç grubun olması, tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaların yaşanması üzerine Leonas'ın da piskoposlar üzerindeki baskısı daha da artmaya başlamıştır. Fakat Leonas'ın bu uygulaması piskoposların kendi aralarındaki anlaşmazlıkları önlemesi yerine daha da artmasına neden olmuştur.

Konsilde bu gergin ortam sürerken, piskoposlar ani olarak inanç öğretisi üzerine iki gruba ayrılmışlardır. Böylelikle, piskoposların kendi aralarındaki tartışmaları kısa bir süreliğine de olsa ertelenmiş, gündem kristoloji tartışmalarına dönmüştür.

Piskoposların bir kısmı Sirmium'da onaylanan kararı destekliyordı. Bu ilk grubun içinde Eudoxius, Caesarea Piskoposu Acacius, Scythopoleus Piskoposu Patrophilus, Alexandria Piskoposu Georgius ve Tyrus Piskoposu Uranius ve diğer 40 piskopos bulunmaktadır ¹¹⁹(Barnes, 1993, s. 146).

¹¹⁹ Socrates ilk grubun içinde yer alan piskoposların sayısını otuz iki olarak belirtmiştir (Soc. 2.39.16).

İkinci grup ise, yalnızca *homoousios* sözcüğünün kaldırılması ile İznik itikadının yeniden onaylanmasını istiyorlardı. Bu grubun düşünceleri Laodicea (Lazkiye-Suriye) Piskoposu Georgius, Cyzicus (Bandırma) Piskoposu Eleusius ve Paphlagonia'daki Pompeiopolis Piskoposu Sophronius tarafından destekleniyordu (Barnes, 1993,s.146).

Bu iki grup arasında başlayan kristoloji tartışması Konsil'in gidişatına yön vermiştir. Tartışmalar ilk günün akşamına kadar devam etmiştir. Bu uzunca süren tartışmalardan sonra Tarsus Piskoposu Silvanus, 341 yılında Antiochea Konsilinin kararlarını tekrar gündeme getirmiştir. Silvanus, 341 yılında kabul edilen inanç ilkesinden başka, yeni bir inanç ilkesini tanımak gerekmediğini ısrarla belirtir. Yaşanan bu gelişmelerin üzerine Katı Ariusçuların lideri Acacius ve onu destekleyen diğer piskoposlar oturumdan çekilirler (Barnes, 1993, s. 147, Helefe, 1871, s.264).

Acacius ve onu destekleyen piskoposların konsilden ayrılması da diğer piskoposları kararını değiştirmez. Böylelikle konsilin ilk günü 27 Eylül 359 bir karara bağlanmadan sona ermiş olur. Ne İmparator'un ne de onun görevlendirmiş olduğu Leonas'ın baskıları piskoposların tartışmaları üzerinde etkili olamamıştır.

Konsile 28 Eylül günü devam edilir. Ancak Konsil 28 Eylül günü ilginç bir gelişmeyle başlar ve ilk oturumun yapıldığı yerin (kilise ya da meclis?) kapıları, bir önceki gün oturumdan ayrılmayan ılımlı Ariusçu piskoposlar tarafından kapatılır. Daha öncede belirtilmiş olduğu gibi Silifke Konsil'inde İznik itikadı yanlısı grubun sayıca az olması nedeniyle tartışmalar Katı – İlimli Ariusçular arasında yaşanmaktadır. Konsilin ikinci gününde, Katı Ariusçuların konsile alınmamak istenmesinin nedeni de Konsil'deki tartışmaların sona erdirilmek istenmesidir. İlimli Ariusçular, konsilde Acacius ve onu destekleyenlerin olmamasından faydalanmışlar ve kararlarını bir kez daha dile getirmişlerdir.

Ardından, Silvanus'un başkanlık ettiği İlimli Ariusçular, Acacius ve arkadaşlarının karşı olduğu 341 yılında benimsenen credo'yu kilisede

(mecliste) okumuş ve tartışılmasına bile fırsat tanınmadan piskoposlar – ya da toplantıya katılmamış olanların yerine gelen lector'lar (yazıcılar) – tarafından imzalanarak onaylanır (Özyıldırım, 2006, s.76). Bu grup, itikat formülü olarak Antiochea'da toplanan konsilde benimsenen dördüncü metnin yeterli olacağını savunuyordu. Hatırlanacak olursa bu dördüncü metin, Doğu ve Batı kiliseleri arasında barışı sağlamak üzere, doğulu piskoposların benimsediği bir şeydi (Kaçar, 2009a, s.105).

Konsil'in üçüncü günü olan 29 Eylül 359 tarihinde daha ciddi tartışmalar yaşanmıştır. İkinci günü Konsil'e alınmayan Acacius ve ona bağlı olan piskoposlar daha aktif davranmışlardır. Bilindiği gibi Leonas açık bir şekilde Acacius'u desteklemektedir. Onun Konsil'e alınmaması, İmparator ve Leonas'ın istediği gibi konsilin sonuçlanmamasına neden olabilirdi. Bu yüzden Konsil'in üçüncü gününde Acacius ve Leonas sıkı bir ilişki içinde hareket etmişlerdir. Acacius, İlimli Ariusçuların kendilerini Konsil'e almamalarına karşılık olarak kendi hazırlamış olduğu bir inanç bildirisini Leonas'a verir. Leonas'ın bu inanç bildirisini konsilde okumasıyla konsildeki tartışmalar yeniden canlanır. Şunu da belirtmek gerekir ki; İmparator Constantius'un desteğini alarak toplantıya katılan Acacius ve Leonas'ın 29 Eylül'de, Silifke Konsilinin diğer üyelerini neredeyse hiçe sayarak bir inanç bildirgesini kendi aralarında görüşmeleri, İmparator'un Konsil üzerindeki etkisini göstermesi açısından kayda değer bir ayrıntıdır (Özyıldırım, 2006, s.78).

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Ancyra Piskoposu Basileus ve Macedonius konsile katılmak için gelirler (Barnes, 1993, s. 147). Fakat Acacius ve ona bağlı olan piskoposlar konsile sonradan katılmak isteyen Basileus ve Macedonius ile birlikte olmak istemezler ve konsili terk ederler. Bu gelişmeler üzerine Konsil kısa sürede olsa kesintiye uğrar. Acacius'un Basileus ve Macedonius ile birlikte konsilde bulunmak istememesi üzerine Leonas yaşanan bu olayları sonlandırmak için girişimlerde bulunur. Leonas, bilindiği gibi Acacius'un tarafında yer almaktadır ve ayrıca Constantius da onu desteklemektedir. Böyle bir durumda, Basileus ve Macedonius'un Konsil'e katılma gibi bir hakları görülmektedir. Çünkü böyle bir gergin

ortamdan çıkabilecek bir karar İmparator'u memnun etmeyebilirdi. Bunun farkında olan Leonas, Basileus ve Macedonius'u Konsil'den çıkartır.

Bu iki piskoposun Konsil'den ayrılması üzerine Acacius Konsil'in yapıldığı yere geri döner ve kendisinin hazırlamış olduğu inanç bildirisini tekrar gündeme getirir. Konsil'deki çoğu katılımcıların itirazlarına rağmen bildiri okunmaya başlar. Acacius tarafından hazırlanan inanç tanımlamasında genel olarak Hz. İsa'nın Tanrı'yla aynı özden değil, yalnızca benzer özden olduğu, Paulus'un sözlerine de gönderme yapılarak vurgulanır.¹²⁰

Acacius'un ortaya atmış olduğu bu belge, tartışmaların sonlanmasını sağlayamaz. Aksine, Konsil'deki piskoposların kararları alınmadan, Leonas ile yapılan gizli görüşmeler sonucunda kabul edilmesi, piskoposları rahatsız eder. Bu bildiriye ilk olarak, ılımlı Ariusçu olan Sophronius karşı çıkar. Piskoposlar arasındaki itirazlar ile konsilin üçüncü gün sonlanmış olur.

Acacius'un bu bildirisine olan itirazla Konsil'in dördüncü günü de devam eder. Sophronius'un açık bir şekilde itiraz etmesinden sonra Cyzicus piskoposu Eleusius da itirazlarını açıklar. Konsil'in dördüncü günü yaptığı konuşmasıyla Acacius'un hazırlamış olduğu bildiriye karşı çıkar (Helefe, 1871, s.266). Eleusius, 341 yılında kabul edilen inanç ilkesinin yeterli olduğuna, başka bir bildiriye karşı olduğunu belirtir (Soz. 4.22.22).

Eleusius'un, Acacius ve onu destekçilerini hedef alan bu konuşması, ardından 341 yılında kabul edilen inanç bildirisine bağlılığı ve ona diğer piskoposlar tarafından destek verilmesi Konsil'e katılanların arasındaki kutuplaşmanın artmasına neden olur.

Fakat, tüm itirazlara rağmen Leonas Konsil'in dördüncü gününde oturumları sonlandırıp, piskoposların Konsil'e devam etmelerini engeller. Acacius, Konsil sonunda kendi bildirisinin –piskoposların çoğunluğunun kabul

¹²⁰ İnanç ilkesi Sozomenus'ta şu şekilde belirtilir: "... Ve açık bir biçimde oğlu babaya olan benzerliğini zira bu, havari Paulus'un bir yerde söylediği gibi görünmeyen Tanrı'nın imgesiydi. Bu önsözle inancın formülünü tartışırlar ve belli bir noktaya gelirler ama bu ne Nicaea'nın ne de Antiochia ad Orontem'in kararlarıyla aynıydı..." (Özyıldırım, 2006, s.78).

etmemesine rağmen – kabul edilmiş olmasından dolayı Konsil'den hoşnut bir şekilde ayrılır.

Leonas'ın bu tavrı karşısında piskoposlar, itirazlarını İmparator'a belirtme talebinde bulunurlar. Konsilin sonunda on piskopos seçerek Constantinapolis'te Constantius ve Ariminum'dan gelen diğer piskoposlarla görüşmek ve burada belirlenen credo üzerinde görüşmeye karar verirler (Kaçar, 1999, s. 84).

Hem Ariminum hem de Silifke'den seçilmiş olan piskoposlar 360 yılı başında Constantinapolis'te bir konsil toplayarak, İmparator ile görüşürler. Konsil başkanlığını Acacius ya da Constantinapolis piskoposluğuna kısa bir süre önce atanmış olan Eudoxius yapmış olabilir. Yaklaşık olarak elli piskopos katılmıştır (Soc. 2.41; Soz. 4.24-5).

Acacius, bu konsilde de kendi isteklerini kabul ettirmeye çalışır. Zaten, İmparator Acacius'un fikirlerine sıcak bakmaktadır. II. Constantius da, piskoposlar arasında yaşanan bu ayrılıklardan oldukça rahatsız olmuştu. Çünkü, Konsil'lerde ortak bir karara varılamaması kilise içerisindeki karmaşıklığın artmasına neden oluyordu. Oysa, İmparator tüm bu ayrılıklara son verip, her kesimi kapsayan ortak bir credo'nun oluşmasını istiyordu.

İmparator'un bu istekleri ve Acacius'un baskıları neticesinde Constantinapolis'te toplanan konsil 360 yılının Ocak ayında, 358 yılında benimsenen itikat metninde bazı değişiklikler yaparak kabul etmiştir. Konsil, hypostasis ve ousia gibi terimleri itikattan çıkarmış ve aynı zamanda Basileus'un itikat metninde yer alan "Oğul her şeyde Baba gibidir" ifadesini de " Oğul Baba gibidir" şeklinde benimsenmiş; yani sadece "her şeyde" ifadesi çıkarılmış gibi görünmektedir (Kitap T. S. 105).

Ayrıca Konsil sonunda bazı piskoposlar da görevlerinden alınmıştır. Azledinler arasında Constantinapolis piskoposu Macedonius, Ancyra piskoposu Basileus, Kudüs piskoposu Cyrillus, Tarsus piskoposu Silvanus vardır (Soc. 2.41.42, Soz. 4.23.24). Görevden alınan diğer bir piskopos da

Seleucia ad Calycadnum Konsili esnasında kentün piskoposu olan Neonas'tır Neonas, Konsil'de Acacius'un önderliğini yaptığı topluluk yerine, ılımlı Ariusçularla birleşir. Bu nedenle, Acaciusçuların İmparator Constantius üzerindeki etkisiyle, Constantinapolis'te yapılan toplantılarda görevinden alınır (Özyıldırım, 2006, s. 87-88).

Bu piskoposların yanı sıra Aetius da sürgüne gönderilmiştir. Aetius 313 yılında doğmuştur¹²¹ (Barnes, 1993, s.136) Antiochea, Anazarva¹²², Tarsus ve İskenderiye'de görevde bulunmuştur. 351'li yıllarda Caesar Gallus ile yakın dostluk kurmuştur (Sozomenus. 3.15.8).Yeni Antiochea piskoposu Eudoxius, doğru piskoposlar arasında teolojik görüşlerinden dolayı kötü bir şöhreti olan Aetius ve onun öğrencisi olan Eunomius'u kilise kadrolarına dahil etmiştir (Kaçar, 2009a, s.103). Fakat, iki yıl önce Eudoxius tarafından Antiochea'da kiliseye kabul edilen Aetius, 360 yılında sürgüne gönderilmiştir. 362 yılında imparator Julianus tarafından tekrar çağrılmış, fakat çok kısa bir süre sonra ölmüştür¹²³ (Philostorgius.9.4, Sozomenus. 5.5.9).

Silifke Konsil'i piskoposlar arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle sık sık kesintilere uğramıştır. Komutan Leonas tarafından başkanlık edilmesine rağmen, piskoposların Konsilin uzamasına neden olabilecek davranışlar engellenememiştir. Ancak, Constantius'un 360 yılında piskoposlar ile görüşmesinden sonra bir sonuca varılabılmıştır. Böylece, hem Ariminum hem de Silifke Konsillerinin asıl akıbeti Constantinapolis'te belirlenmiştir. Bu Konsillerin Hıristiyanlık Tarihi açısından önemi ise 325 yılında resmen yasaklanan Arius'un düşüncelerinin kısa zaman içinde zaferle sonuçlanmış olmasıdır. Yaklaşık 35 yıl süren mücadele sonunda artık Aryanizm nihai zaferini Roma topraklarında elde etmiştir.

¹²¹ Aetius'un kariyeri için bkz. Philostorgius. 3.15–17,27.

¹²² Kilikya bölgesinde bulunan antik bir kent.

¹²³ Aetius, kilise içerisinde önemli bir yere sahiptir. Aetius'un düşünceleri Arius'un düşünceleri ile benzerlik göstermektedir. Her ikisinin de düşüncesi temelde Arius ile birleşmektedir (Barnes, 1993, s.137). Aetius'a göre, Baba ile Oğul arasındaki farklılık benzerlikten çok daha önemliydi. Aetius, Oğul'un mükemmel bir Baba imgesi olduğunu kabul etmesine karşın, özdeki farklılığın dikkate değer olduğunu savunuyordu (Kaçar, 2009a, s.108).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

III. yüzyıl krizlerinden çıkan Roma Devleti, IV. yüzyıl içerisindeki gelişmeler ile eski gücüne tekrardan ulaşabilmiştir. Roma'nın bu gelişiminde, Diocletianus ve I. Constantinus'un reformlarının katkıları oldukça önemlidir. Fakat Roma Devletindeki bu gelişmelerin devamlığı II. Constantius'un devleti yönetimindeki istikrarına bağlıdır.

Constantius, 337 yılında babasının ölümünün ardından kardeşleri ile ülkenin yönetimini paylaşmışlardır. Fakat bu paylaşımından önce, Constantinus sülalesine karşı cinayetlerin düzenlendiğini görmekteyiz. II. Constantius döneminin, Chlorus sülalesine karşı bu cinayetler ile başlaması, Constantius döneminin öne çıkan olaylarından biridir. Constantinus gibi yeni Augustus, yani devletin yeni kurucusu olarak tasvir edilen bir imparatorun sonradan, oğlunun böylesi kanlı olaylar ile yönetimi devir alması eleştirilerin oluşmasına neden olmuştur.

Hanedan üyelerine karşı yapılan bu cinayetlerin tam olarak ne zaman ve nerde yapılmış olduğu belli değildir. Kaynaklar, bize bu konu hakkında kısıtlı bilgiler vermektedir. Roma Devletinin ilk kilise tarihçisi olma özelliğini taşıyan Eusebius bile bu konu hakkında yazmaktan kaçınmıştır. Vita Constantini (Constantinus'un Hayatı) adlı eserinde, Constantinus'un hayatını ayrıntıları ile anlatmıştır. Fakat ölümünden sonra sülaleye karşı işlenen cinayetlerin tertip edildiği tahmin edilen Mayıs ve Eylül ayları arasındaki zaman dilimi çok kısıtlı bilgiler ile yazılmıştır. Kaynakların bu konu hakkında yetersiz kalması nedeniyle, cinayetlerin nerede ve kim tarafından tertip edildiğini söylemek oldukça güç bir durumdur.

Bu cinayetleri bize tutarlı bir şekilde anlatan kaynak mevcut değildir. Ayrıca bu olayların kesin tarihini de söylemek zordur. Sadece bu olayların, Constantinus'un ölümünün hemen ardından gerçekleştiği bilinmektedir. 22 Mayıs 337 yılındaki İmparatorun ölümünün ardından güvenilir bir kronoloji bulunmamaktadır.

II. Constantius'un bu olaylar karşısındaki tutumu, döneminin yapısını anlamamız açısından önemlidir. Zira, Constantius'a yapılan en büyük eleştirilerden birisi, ailesine yapılan bu cinayetlerin arka planında olmasıdır. Ne var ki tüm suçlamaları, II. Constantius'un üzerine atmak pek doğru bir yaklaşım olmaz. İmparator, bu cinayetlerin tümünü kendisi düzenlememiştir. Sadece, Chlorus sülalesine yapılan bu cinayetlere karşı sessiz kalmayı yeğlemiştir, diyebiliriz. İmparatorun, bu hareketi de, iktidarda kaldığı dönem için olumsuz bir bakış açısının oluşmasına neden olmuştur.

II. Constantius döneminde dikkat çeken diğer önemli bir konu da Roma ve Sasani Devletleri aralarındaki ilişkilerdir. Anadolu, yüzyıllar boyunca Asya ile Avrupa kültürüyle Batı da gelişen kültürler arasında bir köprü görevi görmüş ve her dönemde imparatorların ve kavimlerin ilgi odağı olmuştur. Bu nedenle Anadolu devletler arasındaki mücadelelerde önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Sasaniler döneminde de Anadolu önemini korumuş ve bu devletin en büyük amacı Roma'nın doğu sınırlarında hâkimiyet sahibi olmak olmuştur.

Sasani Devletinin kurulması Part krallığının yıkılması ile olmuştur. Roma karşısındaki yenilgilerle zayıflayan Part Krallığına karşı yeni bir hanedan ayaklanmıştır. Bu hanedan Sasani Hanedanlığıdır. Pers kraliyet ailesinden geldiklerini iddia eden bu hanedan mensupları 224'de son Part Kralı Artabanus'un ordularını yenerek iktidara gelmişlerdir. Böylece 400 senelik Part İmparatorluğu sona ererek, dört asırlık Sasani hâkimiyeti başlamıştır

Sasaniler, kuruluşundan itibaren Roma'ya karşı saldırgan politika izlemişlerdir ve bu yüzdendir ki Roma ile aralarındaki gerilim hiçbir zaman sonlanmamıştır. Bunun nedeni ise; Sasanilerin kökenlerini Pers İmparatorluğu'na dayandırmaları ve onların mirasına sahip çıkmak istemeleridir.

İnceleme konumuz olan II. Constantius döneminde de Anadolu, Roma ile Sasani Devletleri arasındaki mücadelelerin odak noktası olmuştur. Şüphesiz ki; II. Constantius'u dış politikada en çok zora sokan Sasani Devleti'nin Roma ile sorunu II. Şapur döneminde başlamamıştır. II. Şapur, yönetimi devir aldıktan sonra Sasani krallarının Roma'ya karşı geleneklerini sürdürmüş ve o da saldırgan bir batı politikası takip etmiştir. Nusaybin, Amida ve Singara Kuşatmalarında, Roma'nın doğu sınırını ele geçirmek için uğraşmıştır. Fakat Dioclectianus zamanından II. Constantius dönemine kadar geçen sürede, Roma'nın doğu sınırı iyi takviye edilmiştir. Ayrıca, Constantius'un henüz Caesar iken elde etmiş olduğu tecrübeler sayesinde başarılı bir savunma politikası izlemesi, doğu sınırının Roma topraklarında korunabilmesini sağlamıştır.

İmparatorun yönetimde kaldığı süre zarfında devletin doğu sınırını koruyabilmesine rağmen, Constantius dönemine yapılan en önemli eleştirilerden biri de bu dönemdeki Roma- Sasani arasındaki ilişkilere dir. İmparator, Sasanilere karşı savunma politikası izlemiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri de, İmparatorun içeride iç isyanlar ile uğraşmasıdır. Constantius, iktidarda kaldığı sürece boyunca isyancılar aralıklı olarak devlete başkaldırmıştır. Bunun en güzel örneği Magnentius olayıdır. İmparator, ancak Magnentius'u saf dışı bıraktıktan sonra Sasanilerin saldırılarına karşı cevap verebilmiştir.

Constantius'un, Sasani Devletine karşı yürüttüğü savunma politikası, halefi Constantinus ve selefi Julianus dönemleri ile kıyaslandığında sönük kalmıştır. Akademik çevrelerde de bu durum sıklıkla eleştirilmiştir. Ama şunu da belirtmek gerekir ki, yirmi dört yıllık iktidarı boyunca, II. Şapur'un tüm gayretlerine karşın Roma'nın doğu sınırındaki önemli kentler hala Roma

Devleti'nin elinde kalabilmeyi başarmıştır. Önemli istihdam ve ticaret merkezi sayılan Nusaybin'in başarılı bir şekilde savunulmasıyla, Şapur bu şehri ele geçirememiştir. Julianus, on sekiz ay gibi kısa bir süre iktidarda kalmasına rağmen, izlemiş olduğu Sasani politikası nedeniyle Roma ağır kayıplar vermiştir. Constantius gibi savunma politikasını tercih etmeyen Julianus, bunu önemli kentleri Sasanilere bırakmak ile ödemiştir.

Constantinus'un Hıristiyanlığı kabul etmesi ve kiliseye yapmış olduğu bağışlar nedeniyle ile devlet ve kilise arasındaki bağlar kuvvetlenmiştir. İmparatorun kilise üzerinde hâkimiyet kurması ile kilisenin sorunu devletin sorunu haline gelmiştir. II. Constantius da iyi yetiştirilmiş bir Hıristiyan olduğundan babasının dini politikasını devam ettirmiştir. Caesar olarak ülkenin doğu sınırını yönettiğinde buradaki piskoposların gücünü ve İznik itikadından memnun olmadıklarının farkına varmıştır. Bu sebeple yönetime devir almasıyla doğu piskoposlarını da memnun eden, İznik itikadına alternatif bir inanç bildirisi aramaya başlamıştır.

İznik Konsilinde aforoz edilen Arius'un düşünceleri II.Constantius döneminde Roma Devlet'inde yayılma imkânı bulabilmiştir. Arius'un düşüncelerinin geniş çevrelerce kabul edilmesinin nedenlerinden biri de II. Constantius'un bu akımı desteklemesidir. Arius, güçlü hitabeti ve mantıklı açıklamalarıyla, Constantinus döneminde doğu illerinde geniş bir taraftar çevresi oluşturabilmişti. İznik İtikadı sonrası tüm yasaklamalara rağmen Arius'un düşünceleri engellenememiş, gizliden de olsa piskoposlar tarafından desteklenmeye devam edilmiştir.

II. Constantius'un yönetime geçmesi ile de Arius grubuna mensup piskoposlar, kendilerini destekleyen bir imparatoru arkalarına almayı başarmışlardır. Bu dönemde toplanan konsillerin ortak amacına baktığımızda, Aryanizmi de içine alan bir inanç bildirisi oluşturmanın gayretlerini görmekteyiz. Fakat Constantius bu dini politikayı sürdürürken düşünülenin aksine baskı yoluna başvurmamıştır. İmparatorun tek amacı, ülkede siyasi birliği olduğu kadar dini birliği de tesis etmek olmuştur. Böylelikle

Aryanizm, İmparatorun desteğiyle yaklaşık otuz beş yıl süren mücadele sonunda Roma topraklarında nihai zaferini elde etmiştir.

5.2 ÖNERİLER

Roma Devleti ile ilgili çalışmalar, yabancı literatürde oldukça fazladır. Özellikle, II. Constantius'un babası olan II. Constantinus ve yeğeni Julianus hakkında İngilizce olarak sayısız materyal bulunmatadır. Fakat batı literatüründe araştırmamızın konusu olan II. Constantius dönemini tamamen kapsayan bir kaynak bulmak imkansızdır. Ayrıca Türkiye'de yapılan Roma Devleti ile ilgili çalışmalarda da II. Constantius dönemini kapsayan bir çalışma yoktur. Ülkemizde Roma Devleti hakkında yapılan çalışmaların çoğunun çeviri olduğunu düşünürsek, araştırmamız bu alandaki bir eksikliği doldurmada faydalı olması amaçlanmaktadır.

Yapmış olduğumuz çalışma ile Türkiye'de Roma Tarihi alanında araştırmada bulunanları teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmacılar için, Türkçe literatürde Roma Tarihi hakkında çeviriden ziyade farklı araştırmaların yapılması önerilir. Yapılacak böyle çalışmaların, ülkemizde Roma Tarihinin daha düzgün öğrenilmesini sağlayacağı inancındayız.

KAYNAKÇA

1. Antik Kaynaklar

- Ammianus, Marcellinus. (1950-52). **Res Gestae** (*Libri Rerum Gestarum*) (İngilizce ve Latince Çev. J. C. Rolfe). C. I-III, Londra: (LCL).
- Eusebius. (1926-1932). **The Ecclesiastical History**, (İngilizce Çev. K. Lake–J.E.L. Oulton). Londra: (LCL).
- Eusebius. (1999). **Life of Constantine**, (Giriş, çeviri ve yorum: A. Cameron – G. Hall). Oxford: Oxford University Press.
- Eutropius. (2004). **Breviarium Historiae Romanae**, (Roma Tarihinin Özeti), (Latince'den Çev. Çiğdem Menzilioğlu). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Malalas. (1986). **The Chronicle of John Malalas, A Translation**, (İngilizce Çeviri, E. Jeffreys, M. Jeffreys – R. Scott et al.). Melbourne: Australian Association for Byzantine Studies.
- Philostorgius. (2007). **Historia Ecclesiastica** (Ed. Joseph Bidez). Berlin: GCS; Church History, (İngilizce Çev. Philip R. Amidon). Atlanta: GCS.
- Socrates. (1989). **The Ecclesiastical History of Socrates Scholasticus**, NPNF, 2. seri, cilt II. Edinburg: T & T Clark.
- Sozomenus. (1989). **The Ecclesiastical History of Sozomen**, NPNF, 2. seri, cilt II. Edinburg: T & T Clark.
- Theodoret. (1996). **The Ecclesiastical History**, NPNF, 2. seri, cilt III. Edinburg: T & T Clark.
- Zosimus. (2006). **Historia Nova, (New History) A Translation with Commentary**, (İngilizce Çevirisi ile Yorum, Ronald T. Ridley). University of Sydney: Australian Association for Byzantine Studies Department of Grek.

2. Modern Kaynaklar

- Atiya, S.A. (2005). **Doğu Hıristiyanlığı Tarihi** (Çev. N. Hiçyılmaz). İstanbul: Doz Yayınları.
- Aydın, M. (1986). "Batı Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27, 123–148.
- Aydın, M. (1991). **Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili**, Konya: SÜİFY.
- Barnes, T.D. (1993). **Athanasius and Constantius: Theology and Politics in the Constantinian Empire**. Londra: Harvard University Press.
- Barnes, T.D. (1982). **The New Empire of Diocletian and Constantine**. Londra: Harvard University Pres.
- Barnes, T.D. (1981). **Constantine and Eusebius**. Londra: Harvard University Press.
- Barnes, T.D. (1980). "Imperial Chronology, A.D. 337–350". *Phonix* 34/2, 160–66.
- Baydur, Nezahat. (1999). **İmparator Julianus**. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Baynes, N.H. (1972). **Constantine the Great and the Christian Church**, (2. Basım H. Chadwick'in önsözüyle). New York: Oxford University Press.
- Beysanoğlu, Ş. (1987). **Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi**. Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları.
- Blockley, R.C. (1992). **East Roman Foreign Policy: Formation and Conduct from Diocletian to Anastasius**. Londra: Harvard University Press.
- Blockley, R.C. (2000). "Warfare and Diplomacy". *CAH XIII*, 410- 436.
- Bowersock, G.W. (1978). **Julian the Apostate**. Cambridge: Harward University Press.
- Brown, P. (2000). **Geç Antikçağda Roma ve Bizans Dünyası** (Çev. Turhan Kaçar). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Burgess, R.W. (2008). "The Summer of Blood: The Great Massacre of 337 and the Promotion of the Sons of Constantine", *Dumbarton Oaks Papers*/62, 5–51.

- Cameron, A. (1993). **The Later Roman Empire A.D. 284- 430**. Londra: Harvard University Press.
- Çelik, M. (1996). **Süryani Tarihi I**. İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Chadwick, H. (2001). **The Church in Ancient Society, From Galilee to Gregory the Great**. Oxford: Oxford University Press.
- Demiriş, B. (2005). "İskenderiye: Antik Çağ Akdeniz'inde Bir Kültür Kenti". *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 34, 119–32.
- Dielh, C. (2006). **Bizans İmparatorluğu Tarihi** (Çev. A.Gökçe Bozkurt). İstanbul: İlgı Yayınları.
- Dignas, B.-E. Winter. (2007). **Rome and Persia in Late Antiquity, Neighbours and Rivals**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dodgeon, M.H, Lieu, S.N.C. (1994). **The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars (A.D 226- 363): A Documentary History**. Londra: Routledge Press.
- Dvornik, F. (1990). **Konsiller Tarihi, İznik'ten II. Vatikan'a** (Çev. Mehmet Aydın). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Eroğlu, A.H. (2000). "Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41, 309–25.
- Freeman, C. (2005). **Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları** (Çev. Suat Kemal Angı), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Frye, R.N. (1986). "The Political History of Iran under the Sasanians" *Cambridge History of Iran* III/1, 116-177.
- Gibbon, E. (1998). **Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, C. IV** (Çev. Asım Baltacıgil). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Gregory, T.E. (2008). **Bizans Tarihi** (Çev. Esra Emret). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Grant, M. (1998). **Emperor Constantine**. Londra: Phoenixs.
- Grant, M.R. (1997). " İznik konsilinde Din ve Politika" (Çev. Turhan Kaçar), *Türkiye Günlüğü* 47, 130–139.
- Günaltay, Ş. (1987). **İran Tarihi, En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gündüz, Ş. (1998). **Din ve İnanç Sözlüğü**. Ankara: Vadi Yayınları.

- Hammer, Joseph De. (1972). **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi** (Çev. Zuhuri Danişman), İstanbul: Kapı Yayınları.
- Hanson, R.P.C. (1988). **The Search for the Christian Doctrine of God the Arian Controversy 318–381**. Edinburgh: T&T Clarck.
- Helefe, C.J. (1871). **A History of the Christian Councils, from the Original Documents, to the Close of Nicea A. D. 325**. Edinburgh: T&T Clarck.
- Hess, H. (2002). **The Early Development of Canon Law and the Council of Serdica**. Oxford: Oxford Early Christian Studies.
- Hunt, D. (2000). "The Successors of Constantine", *CAH* XIII. 69–75.
- İplikçioğlu, B. (1997). **Eski Batı Tarihi I Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Jones, A.H.M., J.R. Martindale, J. Morris. (1971). **The Prosopography of the Later Roman Empire II**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jones, A.H.M. (1992). **The Later Roman Empire, 284–602, A Social, Economic and Administrative Survey**. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Jones, A.H.M. (1994). **Constantine and the Conversion of Europe**. Londra: University of Toronto Press.
- Kaçar, T. (1999). **A Study of the Early Church Councils From The Apostolic Council Of Jerusalem AD.52 To The Second Ecumanical Council AD. 381**. Unpublished Ph.D.'s thesis, University of Wales, Swansea.
- Kaçar, T.(2006a). "Mezopotamya'da Roma- Sasani Çatışmaları: Nusaybin'in Düşüşü", *I. Uluslar arası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 131-137.
- Kaçar, T. (2009a). **Geç Antikçağ'da Hıristiyanlık, Doğu'da İsa Doktrini'nin Siyasi ve Entelektüel Tarihi**. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kaçar, T. (2009b). "Anadolu'da Sasaniler ve Romalılar, M.S. 226–363: Emperyal İdeoloji ve Kriz", *Tarih Dergisi* 47, 1–22.
- Kaçar, T. (2003a). "Cilician Bishops and Fourth- Century Church Politics" *Olba* VIII, 109–128.
- Kaçar, T. (2003b). "Ebionitelerden Arius'a: Eskiçağ Doğu Hıristiyanlığında İsa-Teolojisi Tartışmaları" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/2, 187–206.

- Kaçar, T. (1998). "Arius ve Ariusçuluk M.318- 381, Dördüncü Yüzyıl Hıristiyanlığının İtikadı Mücadelesinden Bir Episod", *Türkiye Günlüğü* 53, 115–126.
- Kaçar, T. (2005). "Ortaçağ'ın Dinsel Fermantasyonu: IV. Yüzyıl- Roma İmparatorluğu'nda Doğu, Batı Kiliseleri ve Devlet", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 33, 97–111.
- Kaçar, T. (2005). "Hıristiyanlığın İlk Genel Konsilinin İznik'te Toplanma Sebebi", *Uluslararası İznik Sempozyumu*, 69–80.
- Kaçar, T. (2002). "The Parting of the Ways: The East and the West at the Council of Serdica AD. 343" *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19/1, 139–151.
- Kaya, M.A. (2005). "III. Gordianus'un Pers (Sasani) Seferi: Güzergâh, Savaşlar ve İmparatorun Ölümü", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXI/1, 157–167.
- Kelly, J.N.D. (1972). **Early Christian Creeds**. Londra: Continuum International Publishing Group.
- Leedom, J.W. (1978). "Constantius II: Three Revisions" *Byzantion* 48, 132–145.
- Lightfoot, C.S. (1988) "Facts and Fiction –The Third Siege of Nisibis (AD.350)", *Historia* 37, s.105–125.
- Michaels- Mudd, M. (1979). "The Arian Policy of Constantius II and its Impact on Church- State Relations in the Fourth- Century Roman Empire", *Byzantine Studies* 6, 95–111.
- Mitchell, S. (2007). **History of the Later Roman Empire, A.D, 284–641: The Transformation of the Ancient World**. Oxford: Blackwell Publishing.
- Mudd, M.M. (1989). "Studies in the Reign of Constantius II", Carlton Pres, New York.
- Odahl, C.M. (2004). **Constantine and Christian Empire**. Londra: Routledge.
- Özyıldırım, M.(2006). **359 Yılı Seleucia Konsili Kararlarının Çözümlemesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Parla, C. (2005). "Diyarbakır Surları ve Kent Tarihi", *ODTÜ MFD*, 22/1, 57-84.

- Potter, D.S. (2004). **The Roman Empire at Bay A.D 180- 395**. Londra: Routledge.
- Rohrbacher, D. (2005). " Why Didn't Constantius II Eat Fruit?", *The Classical Quarterly* / 55, 323–326.
- Tezcan, M. (2004). "Hunların Anadolu'daki İlk Görünüşleri: 359 Tarihinde Amida Kuşatmasında Kionitler", *1. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlı'ya Diyarbakır Sempozyumu*, Diyarbakır.
- Telfer, W. (1950). " When did the Arian Controversy Begin?" *Journal of Theological Studies* 47, 129–142.
- Treadgold, N. (1997). **A History of the Byzantine State and Society**. Stanford: Stanford University Press.
- Yalduz, A. (2003). *Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Fakültesi İlahiyat Fakültesi, Bursa.
- Vasiliev, A.A., (1943). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (ÇEV. Arif Müfid Mansel), Cilt. I, Ankara.
- Wiles, M. (1962). " In Defence of Arius", *JTS* 13, 339-47.
- Williams, R. (1987). **Tradition of Heresy: Arius**. Londra: Darton, Longmann and Todd.
- Wright, F.D. (2004). **Konseyle ve İnanç Bildirgeleri** (Çev. S. Sel- L. Kıvrın). İstanbul: Us yayıncılık.

EKLER

EK I. İmparator II. Constantius

EK II. II. Constantius Dönemi Kronolojisi

EK III. Hıristiyanlık Tarihinde Yedi Evrensel Konsil (325–787) ve Önemi

EK IV. II. Constantius'un Soy Ağacı

EK V. Roma İmparatorluğu'nun Doğu Sınırı

EK I

ĪMPARATOR II. CONSTANTĪUS (337-361)

EK II

II. CONSTANTIUS DÖNEMİ KRONOLOJİSİ

7 Ağustos 317	II. Constantius'un Doğumu.
7 Ağustos 316	II. Constantinus'un Doğumu
? —320 veya 23	Constans'ın Doğumu
1 Mart 317	Krispus'a Caesar unvanının verilmesi
324	II. Constantius'un Caesar olması.
Mayıs 331	Julianus'un Doğumu
335	II. Constantius'un Julius Constantius'un kızı İle evlenmesi
335	Dalmatius ve Hannibalianus'un Caesar olarak Görevlendirilmesi
333	Constans'ın Caesar olması.
22 Mayıs 337	I. Constantinus'un Ölümü
9 Eylül 337	Constantinus, Constans ve II. Constantinus'un Augustus Olması
337-?	II. Constantinus'un sürgüne gönderilen Piskoposlara geri dönüş izni vermesi

337–338	Sasaniler tarafından Nusaybin'in ilk Kuşatması
340	II. Constantinus ile Constans'ın Arasındaki Mücadele
340	Constans'ın ülkenin batı kanadına hakim Olması
?- 340	Constans'ın Roma'yı ziyaret etmesi
341 ve 342	Constans'ın Franklarla Mücadelesi
341	Antiochea Konsili
341	Ariusçuların hamisi olan Eusebius'un Ölümü
343	Serdica Konsilinin Toplanması
346	İkinci Nusaybin Kuşatması
348	Singara Kuşatması
18 Ocak 350	Magnentius'un kendini Augustus ilan Etmesi
Şubat 350	Constans'ın, Magnentius'a bağlı askerler tarafından Öldürülmesi
1 Mart 350	Constantina tarafından Vetrano'nun Caesar ilan edilmesi
3 Haziran 350	Nepotianus'un kendini Augustus ilan etmesi

30 Haziran 350	Nepotianus'un, Magnentius'un askerleri tarafından Öldürülmesi
350	Üçüncü Nusaybin Kuşatması.
350	Constans'ın Ölümü
15 Mart 351	Gallus'un Caesar Olması.
28 Eylül 351	Constantius'un Magnentius ile karşılaşması Ve Mursa Savaşını kazanması
?-353	Constantius'un Mons Seleucus'da Magnentius'u kesin Olarak yenilgiye Uğratması
Ağustos 353	Magnentius'un Ölümü
353	Constantius'un Eusebia ile evlenmesi ve İmparatorluğun Tek Hakimi Olması
351/353	Sirmium Konsilinin Toplanması
353/354	Arles Konsilinin Toplanması
? Ekim 354	Gallus'un İdam Edilmesi.
Temmuz veya Ağustos	355 Milano Konsilinin Toplanması
Ağustos 355	Silvianus'un II. Constantius'a karşı ayaklanması

7 Eylül 355	Ursicinus tarafından Silvanus'un Öldürülmesi
6 Kasım 355	Julianus'un Caesar olması.
28 Nisan 357	II. Constantius'un Roma'yı Ziyaret Etmesi.
357	Sirmium Konsilinin Toplanması.
358	Nicomedia Depremi
6 Ekim 359	Diyarbakır Kuşatması.
Haziran 359	Ariminum Konsilinin Toplanması
27 Eylül 359	Silifke Konsilinin Toplanması.
?-360	Eusebia'nın Ölümü
360	Singara Kuşatması.
360	Julianus'un Augustus Olması.
361	II. Constantius'un Faustina ile Evlenmesi.
3 Kasım 361	II. Constantius'un Ölümü.
11 Aralık 361	Julianus'un Konstantinapolis'e Gelmesi.

EK III

Hıristiyanlık Tarihinde Yedi Evrensel Konsil (325–787) ve Önemi

1. Nicaea (İznik) Konsili (325): Constantinus'un isteği üzerine toplanan İznik Konsili'nde Ariusçuluk reddedilmiştir. İznik İman Kuralı denen Credo ile Baba ile Oğul arasındaki tabiat eşitliği kabul edilmiştir. Böylece, İsa (Oğul) Baba (Tanrı) ile aynı derecede eşit ve ezelidir. İznik Konsil'inde alınan bu kararlar, daha sonraki konsillerde geliştirilmiştir.

2. Constantinopolis Konsili (381): Bu konsil, İmparator I. Theodosius (M.S. 379–395) tarafından toplanılmıştır. Konsilde Arius "sapkın" olarak damgalanmıştır. İznik Bildirgesi yeniden gözden geçirilip geliştirilmiş ve günümüzde Doğu ve Doğu Asyalı Ortodoks Kiliselerinin kullandığı biçime dönüştürülmüştür.

3. Efes Konsili (431): II. Theodosius (M.S. 408–450) zamanında Nestorius'a karşı toplanmıştır. Konsilde, Meryem'in "Tanrı Annesi" olduğu belirlenmiştir.

4. Chalcedon (Kadıköy) Konsili (451): İmparator Marcien (450–457) tarafından, Monofizitlere karşı toplanmıştır. Hz. İsa'nın özünde tek ve tanrısal bir doğa vardır görüşü reddedilmiştir. İsa'nın, tek bir şahsiyette ilâhî ve insanî iki tabiata sahip olduğunu kabul etmişlerdir.

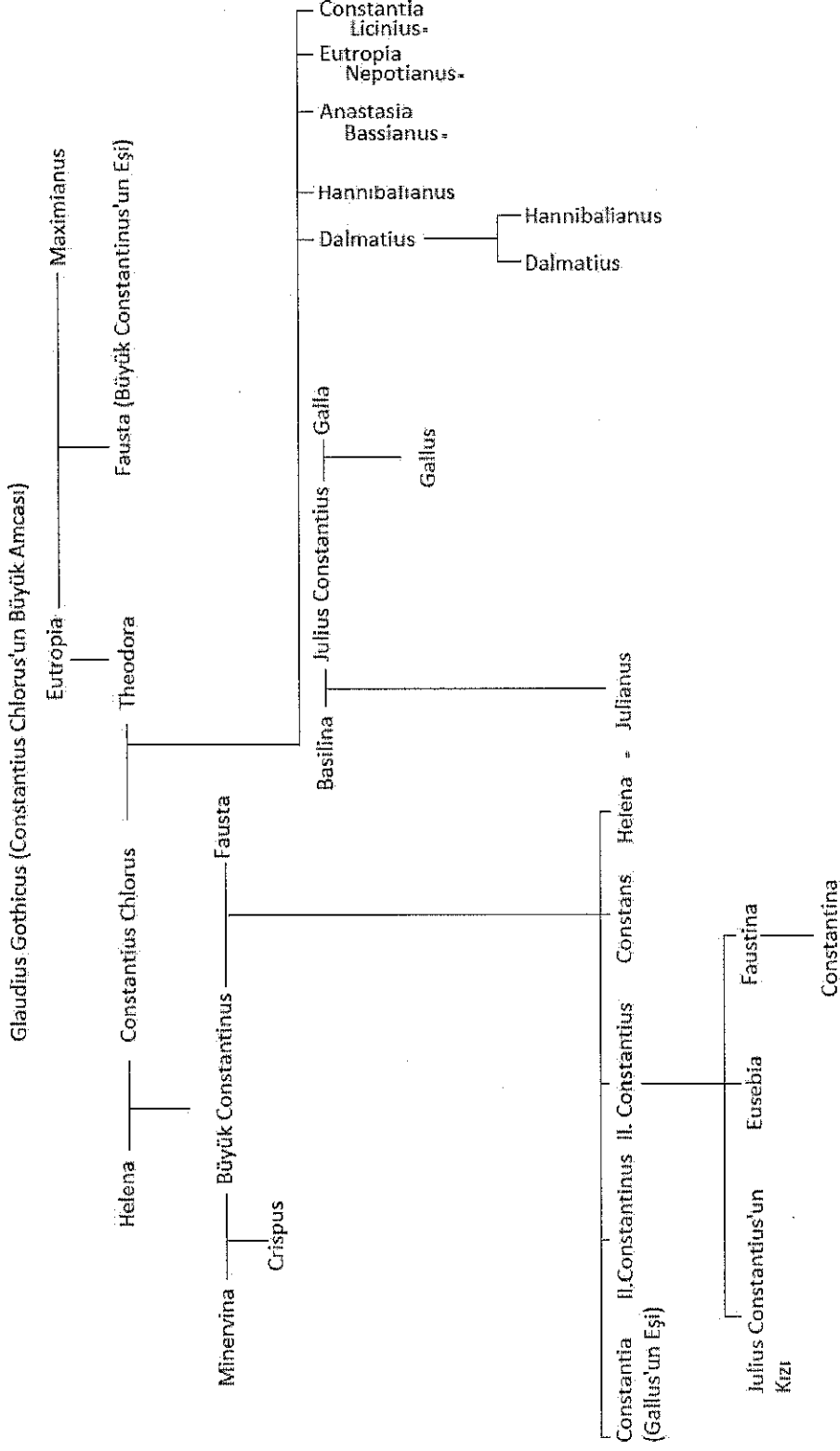
5. II. Constantinopolis Konsili (553): Ariusçuluğu, Nestoriuculuğu ve İsa'nın tek doğası olduğunu savunan görüşleri reddeden önceki Konsiller'in bütün kararları yeniden kabul edilmiş ve onaylanmıştır.

6. III. Constantinopolis Konsili (680–681): İmparator IV. Konstantin (668–685) tarafından toplanmış ve Hz. İsa'nın iki doğası olmasına karşın tek iradesi olduğunu savunan Tek İradecilik görüşü reddedilmiştir. Konsilde,

İsa'da bir tek irade doktrinini reddedilerek, O'nda ilahî ve insanî iki iradenin varlığı kabul edilmiştir.

7. II. Nicaea (İznik) Konsili (787): İmparatoriçe İrene (797–802) tarafından, İkonoklaste hareketine karşı toplanmıştır. İkonlara hürmet edilmesiyle ilgili yeniden düzenlemelere gidilmiş ve birçok Protestan tarikatı tarafından reddedilmiştir.

II.CONSTANTIUS'UN SOY AĞACI

ROMA İMPARATORLUĞU'NUN DOĞU SINIRI

